

are irrelevant by default. The concept that governs a structure's order comes first and it is followed by the units' differentiation and lastly the distribution of capabilities among the units.

Classical realists like Morgenthau emphasize the role of human nature in building up the conflict in an anarchic system⁴. Morgenthau argues that the indigenous flaws and ambitions of human beings translate into the behaviour of states. Also, those states are governed by human decisionmakers as well. Morgenthau attributes the competitive and conflict-prone dynamics of international politics to the egoistic aspect of human nature unlike structural realists who focus on the external pressures imposed by anarchy. He asserts that this inside drive for power leads states to seek their own interests and contributes to the inevitability of conflict. The lack of a central authority in the anarchic system amplifies this dynamic are left to navigate their survival in an environment where trust and cooperation are precarious. For Morgenthau, understanding international relations requires a recognition of these fundamental human tendencies. According to Waltz, the international system's guiding concept is anarchy or in other words the lack of a centralized authority. For him, states seek to ensure their survival at any cost. Although nations' interests may change from one to another, survival is a necessary first interest in a world without security. "Internationally, the environment of states' action, or the structure of their system, is set by the fact that some states prefer survival over other ends obtainable in the short run and act with relative efficiency to achieve that end"⁵. The state of anarchy removes the need for the differentiation of units. The coordination across units is a prerequisite for anarchy. States continue to function as a single entity as long as anarchy remains in its place. Anarchy means that there is always a risk of violence even though it does not necessarily take place frequently in the international system. It also indicates that self-help is a widely accepted norm in the global system. Waltz mentions two ways of cooperation being constrained by the international system's structure. Firstly, their cooperation is undermined by the state of insecurity. A state is concerned about a potential distribution that would favour others over themselves. Secondly, a state may decide to restrict its collaboration with other states due to the concern of growing dependent on them through trade and/or cooperation. States do not voluntarily put themselves in more independent positions. In a self-help system, political interest takes the first place in the list of concerns above economic benefit due to security concerns. States are forced to this type of behaviour by the structure. The structural change is the only way to break free which is very hard to do so. Waltz identifies benefits to anarchy with the fact that primarily states can maintain their autonomy and that the enormous costs of organization in a hierarchical structure are avoided.

⁴ Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf, 1948).

⁵ Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1979).

Anarchy creates the norm of insecurity as states must rely on their own capabilities to protect themselves. This leads to power rivalry and a balance of power concern. Offensive realists suggest that anarchy convinces states to seek hegemony within their region to maximize their own security⁶. Mearsheimer is a key figure in offensive realism and as such he emphasizes the anarchic structure of the international system as a fundamental driver of great power competition. Anarchy signifies the absence of any authority above states to regulate their interactions for him. This lack of authority creates a security dilemma as states cannot trust each other to protect their interests. This lack of trust also compels them to maximize their relative power. Consequently, Mearsheimer argues that states seek regional hegemony to ensure their survival. In essence, power maximization becomes a rational strategy in an anarchic world. The uncertainty that is inherent in anarchy feeds into the fear about the intentions of other states. It leads them to assume the worst and act aggressively to safeguard their position. On the other hand, Stephen Walt is associated with the balance of threat theory. This theory of his acknowledges the anarchic nature of the international system but places greater emphasis on perceptions of threat rather than power. He argues that states do not necessarily balance against the strongest power but instead against they balance against the greatest threat in accordance with their perception. These threats are shaped by factors such as geographic position, offensive capabilities and perceived powers. States may choose to either bandwagon with great powers for protection or balance against them to mitigate potential dangers in response to these threats..

3. LIBERAL APPROACH

As one of the pioneers of the liberal thought, John Locke's political philosophy and his concept of the state of nature builds the basis of the liberal view on anarchy. Indeed, Locke did not equate the absence of a central authority with chaos or war as Hobbes did. Unlike Hobbes, Locke saw the state of nature as it is governed by natural law and accessorized individuals with inherent rights and reason. He argued that people could cooperate and agree to protect their rights even without a common sovereign authority above themselves. Anarchy is not inherently conflictual but is a neutral condition in which states can engage in cooperation to protect shared interests⁷. Locke's ideas suggest that states composed of individuals ought to act as individuals. So, they are capable of forming social contracts to mitigate the risks associated with anarchy. These social contracts may take the form of international institutions or alliances. Llikewise, Kant was another founding figure in liberal thought and he expanded on the liberal view of anarchy through his essay "Perpetual Peace" (1795). Kant in his book envisioned a global order that could transcend the anarchic state of international relations. He understood that the international system operates without a central

⁶ Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W.W. Norton, 2001).

⁷ Seliger, Martin, *The Liberal Politics of John Locke* (London: Routledge, 2019).

authority but also he believed that this condition does not necessarily mean directly a perpetual conflict. Instead he saw the possibility of rationality and moral progress and how they could lead states to establish republican constitutions to begin with. But also, he saw room for respect for international laws and joining a federation of free states to secure peace. He came up with certain conditions under which peace would be possible under anarchy. Firstly, the regime type must be a democracy for Kant. Republican governments and accountable politicians are less likely to engage in war. This understanding constitutes the foundation of the democratic peace theory as well. Secondly, economic interdependence fosters cooperation and reduces the chance of conflict by creating mutual benefits for the parties involved. Thirdly, Kant's vision of a federation of free states are drawn as a picture of modern organizations like the United Nations as they are designed to regulate behavior and reduce the anarchic tendencies of the system. In addition to this prior conditions, Kant also emphasized the potential for human progress. He argued that the development of shared norms and institutions could mitigate the risks of anarchy while promoting cooperation.

As part of more contemporary scholars of liberal thought, Keohane and Nye acknowledge that the international system is anarchic like their theoretic ancestors. However, they argue that anarchy does not inevitably lead to conflict and power struggles as realists suggest⁸. Instead, anarchy provides a basis in the face of other factors such as economic interdependence and institutions which can change the course of politics altogether. For them, anarchy is not conflictual. It simply represents the absence of a central authority and states are rational actors. They seek to maximize benefits and cooperation can be rational even under anarchy. In their work "Power and Interdependence" they introduce the concept of complex interdependence and they argue against the realist assumption that military power and security dominate state relations in an anarchic world. Within the understanding of complex interdependence states are interconnected not just through political channels but also through economic and social ties. Non-state actors also play an influential role in shaping international relations in this picture of IR. Unlike realism which prioritizes military security, complex interdependence acknowledges that economic and social issues can be equally important in shaping state behavior. While anarchy remains in the picture, the economic and political interdependence make military force a less viable option for resolving disputes or exerting influence. Keohane particularly in his other piece "After Hegemony" highlights the role of international institutions in reducing the uncertainty and transaction costs associated with anarchy⁹. Institutions provide a framework for cooperation by establishing norms and procedures that can reduce uncertainty. They are

⁸ Keohane, Robert O., and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Boston: Little, Brown, 1977).

⁹ Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton: Princeton University Press, 2005).

ought to promote transparency and to build trust among states. Even in the absence of a central authority, regimes help states cooperate in areas like trade and security. Indeed, today we see even more areas of cooperation like environment and human rights. Through these institutions, states can overcome the collective action problem by aligning their incentives. There are also rooms for creating mechanisms for enforcement. They also address the area of the future that bears the possibility of fostering long-term cooperation and repeated interactions. Keohane and Nye argue that under anarchy, states are not obliged to act in a self-help system. Instead they are rational actors capable of seeing mutual benefits. Cooperation is possible when states identify shared interests and work in the scope of institutions to reduce transaction costs and manage interdependence. The anarchic system can evolve toward greater cooperation especially in areas where absolute gains outweigh relative gains.

Keohane and Nye recognize that anarchy creates constraints but they do not view it as the defining characteristic of international relations. While anarchy creates uncertainty it is the interaction between anarchy, interdependence, and institutions that determine the outcomes. The international system is not static. That is why the effects of anarchy can be mitigated through deliberate institutional designs and deepening of the interdependence. Unlike realists, liberals believe anarchy does not directly lead to conflict. They focus on how democracy and international organizations can create pathways for peace. For instance, the democratic peace theory mentions that democracies are less likely to engage in conflict with one another due to shared norms and institutional constraints¹⁰. Although there is anarchy, its consequences are not deterministic. Those consequences can be managed through governance structures and shared interests. Other scholars view anarchy as a structural condition that complicates but does not undermine cooperation among states in the international system¹¹. Using game theory there are efforts to identify how different payoff structures may shape the likelihood of cooperation by influencing states' actions. There are arguments of cooperation and how it becomes more feasible when states extend their view on the future through repeated interactions and trust-building. When institutions provide transparency and enforcement mechanisms it becomes even more feasible. Oye also highlights that managing the number of actors involved in these organizations can mitigate the challenges posed by anarchy. At the end, they are enabling rational states to achieve mutually beneficial outcomes.

4. ENGLISH SCHOOL'S APPROACH

As another school of thought and a new one for that matter, English School acknowledges the anarchic structure of the international system as the prior ones as well. They do so as done by realists, but

¹⁰ Doyle, Michael W., "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs," *Philosophy & Public Affairs* 12, no. 3 (1986): pp. 205–235.

¹¹ Oye, Kenneth A., *Cooperation Under Anarchy* (Princeton: Princeton University Press, 2018).

they contend that this does not mean the absence of order. Instead for them, states form an international society based on common interests and norms and this society mitigates the cruel nature of anarchy. The English School adopts a more nuanced view of anarchy. It emphasizes the existence of an international society within the anarchic system. Scholars like Hedley Bull argue that states form a society of states that adhere to common rules and norms¹². Bull acknowledges anarchy as the absence of a world government but he further argues that states establish an international society to manage their interactions. In this society, they actually reduce the chaos of anarchy. This society is maintained through shared norms and rules. It is also accompanied by institutions such as diplomacy and international law. For Bull, the existence of order within anarchy is achieved by recognizing certain fundamental goals. These goals are preserving the society of states, upholding sovereignty and maintaining peace above all else. From this perspective, anarchy is not identical with chaos. But it is a condition in which order can emerge through shared practices. States interact both based on power and also based on shared sense of legitimacy and mutual recognition. The concepts of sovereignty, diplomacy, and international law are seen as mechanisms that sustain order in this anarchic world system.

The English School offers a nuanced perspective on anarchy as mentioned before. By integrating normative and structural insights, it examines the interaction of order and disorder in IR. Martin Wight is a central figure to this tradition as Bull. He categorizes international theories into three distinct traditions as realism (Hobbesian), rationalism (Grotian) and revolutionism (Kantian)¹³. He approaches anarchy through a rationalist lens by emphasizing the duality of IR. Power politics coexists with international law and diplomacy. There are also pursuit of normative frameworks. In his view, anarchy is a persistent condition but its effects are mitigated by the institutions to foster order which are also constructed by the states. This perspective creates and brings about a balance between the realist emphasis on the inevitability of conflict and the rationalist belief in the potential for cooperation. Building on Wight's foundations, Bull's "The Anarchical Society" provides another cornerstone for the English School's approach to anarchy. Bull argues an international society can emerge where states seek and create shared norms and institutions despite the absence of a central governing authority¹⁴. This concept of international society highlights the potential for anarchy to be managed through cooperation. Buzan expands Bull's framework a step further. He explores the evolution of international society and introduces the distinction between an international system and an international society¹⁵. The former is characterized merely by interactions among states and the latter is

¹² Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977).

¹³ Wight, Martin, *Power Politics* (Leicester: Leicester University Press, 1978).

¹⁴ Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977).

¹⁵ Buzan, Barry, and Richard Little, "From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School," *International Organization* 47, no. 3 (1993): pp. 321–347, <https://doi.org/10.1017/S0020818300027983>.

characterized as where states share common values and institutions. His analysis indeed added a layer of complexity. It is because of the fact that it emphasizes the degree of societal development within an anarchical system and how it can vary across regions. This in other studies gave rise to what he termed "regional security complexes" as well. These complexes illustrate how anarchy is not experienced uniformly but is instead shaped by the specific contexts of different regions fed by different histories and cultures.

Like the ones that are discussed, Andrew Linklater enriched the English School by incorporating a critical theory too. He broadened its focus to include the role of individuals and non-state actors in international society as well¹⁶. While Wight and Bull concentrated on the state as the primary actor, Linklater argued that international society is undergoing a transformation and it evolves toward a cosmopolitan community. This cosmopolitan community would reflect moral progress and justice eventually too. He emphasized that anarchy does not dismiss the potential for ethical advancement. Although new social and political movements increasingly challenge state-centric perspectives, they advocate for the inclusion of marginalized voices in global governance additionally. This evolution reflects an ongoing redefinition of international society to accommodate a broader range of actors. It is also aimed to suggest that anarchy is dynamic and responsive to shifts in global consciousness. Tim Dunne (1998) complemented these contributions by delving into the historical past of anarchy and the practices of states have constructed to manage their relations. His work highlighted how the character of anarchy and the responses to it. They have varied across time and space and they are shaped by the historical experiences of states. Dunne's emphasis on the historical origins of international society is aligned with Wight's and Bull's views. Indeed, Dunne provides a deeper understanding of how the social practices of states have been instrumental in tempering the effects of anarchy. While analyzing the scholars from English School, the theory draws anarchy as an wholly negative condition and as a framework within which states navigate their relations at the same time. While realism highlights the constraints out of anarchy, the English School's approaches demonstrate order can emerge through shared institutions and moral progress.

5. COMPARATIVE ANALYSIS

The realist, liberal and english School's perspectives on anarchy come up with distinct interpretations. They highlight different views on the nature of IR and the possibilities for order and cooperation. Realism with its Hobbesian roots views anarchy as the fundamental condition of international politics. Under the roof of realims, states operate in a self-help system and this system is characterized

¹⁶ Linklater, Andrew, *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era* (Cambridge: Polity Press, 1998).

bypower struggles and insecurity. Realists believe that states must rely on their own capabilities to survive in the absence of a higher authority. This leads to an emphasis on military power and national interest. From this angle, anarchy inevitably causes conflict. It is expected since states are driven with their primary need to secure their survival. Indeed, this can happen often at the expense of others. In other words, the international system is essentially a zero-sum game. On contra to realist school, liberalism sees anarchy as a less deterministic force. Liberal thinkers agree that the absence of a central authority exists but they argue that it can be mitigated through cooperation and international law. They emphasize the role of international organizations such as United Nations and World Trade Organization. Those institutions are ought to promote cooperation and to create mechanisms for conflict resolution. There is a belief in liberal school that through trade and diplomacy, states can build trust to reduce the risks of anarchy. This line of thinking makes cooperation possible and beneficial for all. The English School occupies a middle ground between realists and liberals. It views anarchy as a structural condition and a social phenomenon that is shaped by the practices and norms. Scholars like Bull argue anarchy does not necessarily result in perpetual conflict. Rather, international society which is built on shared norms and institutions can emerge within this anarchy. They create order in the international system. The ES distinguishes between an international system and an international society. In the first one states simply coexist and in the second one states cooperate based on mutual interests. Anarchy is not a deterministic force for scholars in ES tradition but it is a one that interacts with state practices. They suggest that order is possible in an anarchic world through diplomacy and commitment to shared social structures. Overall, while realism views anarchy as a driver of conflict and liberalism sees it as a condition that can be mitigated through cooperation, the ES sees anarchy as a challenge and a context in which states can develop systems of stability and order.

Anarchy is likely to remain a relevant concept in the future of IR but its implications may evolve in response to changing dynamics. While the nature of IR is undergoing significant transformations such as the rise of transnational issues and the increasing influence of non-state actors, it can be assumed that anarchy will continue to be an important framework for understanding global politics. Firstly, the core structural condition of anarchy remains largely in place. Despite the expansion of international organizations, these bodies do not have the power to fully transcend the sovereignty of states. They are also unable to create a binding global governance mechanism with the authority of a central authority. States retain the ultimate authority in matters of war and peace. Many international disputes continue to be resolved based on power dynamics rather than institutionalized mechanisms. As long as states are the primary actors in global politics, the idea of anarchy will continue to shape states interaction. Their pursue of interests like security and diplomacy will also take formation within this nature as well. However, the concept of anarchy is not set to stone. Globalization alongside with the rise of non-state actors still challenge

traditional understandings of anarchy. There are also increasing interdependence between states too. The growing influence of international law and institutions address transnational issues like climate change and human rights. Issues like economic inequality may fall into this examples too. They all suggest that the world may be moving toward a more interconnected and cooperative international society. This could lead to a reimagining of anarchy eventually. In this new form cooperative frameworks and collective action can become more prominent and the state-centric nature of international relations can increasingly complement by non-state actors.

Moreover, the concept of "regional anarchy" may gain more importance. There also discussions on varying levels of order within different regions as well. As scholars like Buzan have argued, regional security complexes show how anarchy is experienced differently in different places on earth. While some regions may experience more cooperation others may continue to face conflict and insecurity due to historical or political differences. This suggests that anarchy may become a more nuanced concept. It will continue to be understood as a singular global condition but also as a one that is shaped by regional and local dynamics. Finally, the critical and post-positivist schools of IR challenge state-centric and power-based interpretations of anarchy. They may push for a rethinking of the concept from the beginning. Scholars in these traditions argue that anarchy should not only be seen through the lens of state competition. They aim for considering it as the role of human agency and ethical progress in IR. This shift may lead to an understanding of anarchy that is more inclusive of non-state actors. It will also seek to expand the scope of international society to address global inequalities and the rights of individuals and communities. In conclusion, the traditional conception of anarchy as a structural feature of international politics remains relevant. But definitely, its application and interpretation are evolving by the minute. Anarchy will continue to be a useful concept in understanding power dynamics and state sovereignty. The actions of state regarding their security will make more sense with anarchy with its explanatory power. But its role in shaping the future of IR will be increasingly influenced by global cooperation and non-state actors for sure. The ethical dimensions of international politics will occupy certain area for anarchy discussion as well. The concept will likely need to adapt to reflect the complexities of an interconnected world.

CONCLUSION

Anarchy, one of the most fundamental concepts in the theoretical foundation of the discipline of international relations, has historically been reinterpreted within the framework of different epistemological traditions and methodological approaches, and has thus become the subject of discussions on the axis of continuity and rupture within theoretical plurality. This study aims to analyze the theoretical meanings attributed to the concept of anarchy by realism, liberalism and the English School, and to provide a comparative reading of how each approach conceptualizes anarchy. The findings obtained show that the

phenomenon of anarchy is not only a structural feature of the international system; it is also a multi-layered intellectual construction shaped within each theory's own ontological and normative framework.

The realist paradigm positions anarchy as an ontologically fixed and unchangeable structure inherent in the nature of the international system. Although there are differences between the neoclassical and neorealist variants, the idea of anarchy emerges as a plane of necessity that directs the state's search for security in all realist readings. Here, anarchy functions as a “structure of distrust” that encourages conflict and pushes states to behave in mutual skepticism and zero-sum relationships. This understanding is based on the assumption that the state maximizes its own interests as a rational actor, and it grounds the idea that the international order can be sustained through temporary compromises rather than permanent cooperation.

The liberal theoretical approach interprets anarchy not on a reductionist structural plane, but through the interaction and institution-building between actors. For the liberal perspective, anarchy is a situation that can be shaped by regulatory mechanisms rather than carrying an absolute potential for conflict. In this approach, elements such as international law, normative frameworks, multilateral institutions and economic interdependence are evaluated as structures that minimize the negative effects of anarchy. Therefore, anarchy is not a fixed condition; it is a transformable condition. In this respect, liberalism represents a more optimistic ontological position in international relations and theoretically defends the existence of cooperation opportunities beyond structural imperatives.

The English School, on the other hand, approaches the concept of anarchy on a dual level, suggesting a “middle way” with reference to both the power politics emphasis of realism and the normative structures of liberalism. In this approach, theorized with the contributions of Hedley Bull, anarchy does not only mean the absence of order, but is also an order that makes the existence of an “international society” possible. By positioning anarchy within a conceptual framework that carries normatively inherent meanings, the English School claims that states can build an order around common norms, rules and institutions. This approach suggests that anarchy and order are not mutually exclusive, but rather dynamics that can coexist within the same system, and thus reveals that the concept of anarchy cannot be reduced to one-dimensional interpretations.

Ultimately, the concept of anarchy is not only a theoretical construction in international relations thought, but also a conceptual mirror in which each theoretical approach reflects its own ontological assumptions, epistemological priorities and normative orientations. Different interpretations of anarchy do not only reflect theoretical divergences; they are also frameworks that determine which strategic approaches will be adopted in policy-making processes. In this context, the conceptual pluralism of anarchy points to the theoretical richness and diversity of interpretation of the discipline of international relations. Therefore,

instead of reductionist approaches in evaluating the phenomenon of anarchy, adopting an interdisciplinary reading style that prioritizes a pluralistic and critical perspective will produce more functional results in terms of both theoretical depth and applied politics.

REFERENCES

- Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977).
- Buzan, Barry, Charles Jones, and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism* (New York: Columbia University Press, 1993).
- Buzan, Barry, and Richard Little, "From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School," *International Organization* 47, no. 3 (1993): pp. 321–347, <https://doi.org/10.1017/S0020818300027983>.
- Doyle, Michael W., "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs," *Philosophy & Public Affairs* 12, no. 3 (1986): pp. 205–235.
- Dunne, Tim, *Inventing International Society: A History of the English School* (London: Macmillan, 1998).
- Finley, M. I., ed., *History of the Peloponnesian War* (London: Penguin UK, 1972).
- Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton: Princeton University Press, 2005).
- Keohane, Robert O., and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Boston: Little, Brown, 1977).
- Linklater, Andrew, *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era* (Cambridge: Polity Press, 1998).
- Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W.W. Norton, 2001).
- Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf, 1948).
- Oye, Kenneth A., *Cooperation Under Anarchy* (Princeton: Princeton University Press, 2018).
- Schmidt, Brian, *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations* (Albany: SUNY Press, 1998).
- Seliger, Martin, *The Liberal Politics of John Locke* (London: Routledge, 2019).
- Walt, Stephen M., "Alliance Formation and the Balance of World Power," *International Security* 9, no. 4 (1985): pp. 3–43.
- Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1979).
- Wight, Martin, *International Theory: The Three Traditions*, eds. Gabriele Wight and Brian Porter (Oxford: Oxford University Press, 1991).

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ VE ÖZELLİKLERİ: ZİYA GÖKALP'İN İDEOLOJİK ETKİSİ (1923-1938)

Hakan Sezgin Erkan*

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İmparatorluğun yıkılmasını engellemek için ortaya çıkan ideolojiler mevcuttur. Her ideoloji kendi fikir temelleri çerçevesinde İmparatorluğun yıkılması için çeşitli önerilerde sunmuş ve bu öneriler çerçevesinde de İmparatorluğun iç ve dış politikasına etki etmeye çalışmıştır. Devletin önde gelenlerinin de inşasında yer aldığı ya da savunduğu üç ideoloji olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük esas fikri akım olarak kullanıldıkları dönemde İmparatorluğu iç ve dış politikasını da ciddi derecede etkilemiştir.

Bu akımlardan Osmanlıcılık ve İslamcılık toprak kayıpları ve diğer etnik unsurların Osmanlı İmparatorluğu'na sırt çevirmesi neticesinde yok olsa da İmparatorluğun kurucu ulusu olan Türklerin yeniden Türklük bilincini hatırlamaya başlaması ile birlikte Türkçülük varlığını devam ettirmiştir. Bununla birlikte Türklüğün yeniden keşfinin sağlandığı dönemde, dönemin Türkçü yazarlarının da ciddi katkıları olmuştur.

Bu yazarların başında gelen Ziya Gökalp 1923-1938 yılları arasında takip edilen Türk dış politikasının temel ilkelerini doğrudan etkileyen esasları fikri olarak ortaya koymuştur. Nitekim bu sebeple de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmi Cumhuriyet Halk Fırkasının ise gayri resmi ideoloğu olarak anılmakta ve fikirleri Cumhuriyetin karar vericilerinin kabul edip benimsediği fikirler olmuştur.

Bu çalışmada 1923-1938 yılları arasında Türk dış politikasının temel ilkeleri ve bu ilkeleri dönemin temel özelliklerinin şekillenmesini nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte şu sorulara cevap aranacaktır: Ziya Gökalp'in fikri yapısı Türk dış politikasının temel ilkelerine etki etmiş midir? Bu ilkeler 1923-1938 dönemi arasında Türk dış politikasının temel özelliklerine etki etmiş midir?

Anahtar kelimeler: Türk dış politikası, Ziya Gökalp, Türkçülük.

FUNDAMENTAL PRINCIPLES AND CHARACTERISTICS OF TURKISH FOREIGN POLICY: THE IDEOLOGICAL INFLUENCE OF ZİYA GÖKALP (1923-1938)

* İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Dr. Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-6204-8689, e-mail: hakansezgin.erkani@nisantasi.edu.tr

ABSTRACT

In the final periods of the Ottoman Empire, various ideologies emerged to prevent the collapse of the empire. Each ideology proposed solutions within its own intellectual framework to avert the empire's dissolution, influencing both its domestic and foreign policies. Three prominent ideologies—Ottomanism, Islamism, and Turkism—supported or shaped by the state's leading figures, significantly impacted the empire's internal and external policies during their respective periods of prominence.

While Ottomanism and Islamism faded due to territorial losses and the alienation of other ethnic groups from the Ottoman Empire, Turkism persisted, fueled by the reawakening of Turkish national consciousness among the empire's founding nation, the Turks. This rediscovery of Turkish identity was significantly influenced by the intellectual contributions of prominent Turkish nationalist writers of the era.

Among these writers, Ziya Gökalp stands out as a key figure whose ideas profoundly shaped the foundational principles of Turkish foreign policy between 1923 and 1938. Recognized as the official ideologue of the Committee of Union and Progress and the unofficial ideologue of the Republican People's Party, Gökalp's ideas were embraced and adopted by the decision-makers of the early Turkish Republic.

This study focuses on the core principles of Turkish foreign policy from 1923 to 1938 and examines how these principles influenced the defining characteristics of the period's foreign policy. Additionally, it seeks to address the following questions: Did Ziya Gökalp's intellectual framework influence the foundational principles of Turkish foreign policy? Did these principles shape the defining features of Turkish foreign policy during the 1923-1938 period?

Keywords: Turkish foreign policy, Ziya Gökalp, Turkism.

GİRİŞ

30 yıl savaşlarında mezhebi gereği Katoliklerin yanında yer alması beklenen Fransa'nın Kardinal Richelieu'nun devletin çıkarlarının diğer çıkarlardan daha önemli olduğu fikrini ortaya atması ile birlikte ülkelerin dış politikaları birincil olarak kendi çıkarları çerçevesinde şekillenmektedir. Yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleşen Fransız İhtilali ile birlikte ise ulus, milliyetçilik ve ulusun çıkarları kavramları ortaya çıkmış ve dış politika ulusun çıkarları çerçevesinde belirlenmeye başlanmıştır (Jönsson, 2022). Bu durum 1789 Fransız İhtilali ile birlikte adım adım tüm Avrupa'ya sıçramış ve ulus çıkarı kavramı milliyetçilik ile birlikte daha çok kendisini göstermeye başlamıştır.

Burada dikkat çekici husus ise ulusun çıkarları tanımlanırken ulus kavramının ne şekilde gerçekleştirildiğidir. Her toplumun kendisin ulus yapan esasları farklı olduğundan bu kavramın iç ve dış politikaya yansımaları da farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle ulusların yapıları, önem atfettiği

kavramlar ya da tam tersine önemsiz bulduğu kavramlar ülkelerin karar vericilerini de etkilediği için politika yapımında da etkisini göstermektedir.

Ulus kültürü, yapısı ve milliyetçilik kavramları her ülkenin dış politika süreçlerini etkilediği gibi Türkiye'nin de dış politikada belirlediği temel ilkeleri etkilemiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde Türk toplumunun da ulus ve milliyetçiliği yeniden keşfetmeye ve hatırlamaya başladığı dönemde dış politikanın temel ilkeleri de yeniden inşa edilmiştir. Bu inşa sürecinde de Ziya Gökalp'in fikri düşünce altyapısının ciddi etkisi mevcuttur.

I. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ (1923-1938)

1923 yılı Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl olmakla birlikte ülke ile ilgili genel manzara ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'ya önem atfetmemesi sebebiyle geri kalmış, çoğu ilde üretimin olmadığı, olan yerlerde de el işçiliği ile gerçekleştirildiği genellikle tarıma dayalı bir ülke şeklindedir. Ülkenin hızla kalkınması, eğitim seviyesinin artması, piyasaya üretimin başlaması ve sanayileşme çabalarının da hızlıca gerçekleştirilmesi gerekliliği net bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte ulus bilinci yaratma çabasının da etkisiyle karar vericiler dış politikayı ulusun çıkarları kavramına dikkat ederek inşa etmeye çalışmışlardır.

1923-1938 arasında inşa edilen Türk dış politikasının dört temel ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkeler dönemin ve hatta sonrasının da Türk dış politikasının özelliklerini doğrudan etkilemiştir. Bu temel ilkeler;

- Milli bir devlet,
- Muasır medeniyetler seviyesine ulaşma,
- Bağımsızlığın korunması ve
- Barışın korunması

şeklinde belirlenmiştir.

Bu dönem aynı zamanda Türk aydınlarının kültürel bir terbiye almak için halka döndüğü aynı zamanda da halka medeniyet götürdüğü dönemdir. Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak olarak belirlediği hedeflerin ilki olan Türkleşmek de bu dönemde hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren toplumun ortak kimliği olarak kabul edilen Sünni Müslüman anlayışı yerine Türk kavramı oturtulmaya çalışılmış ve Türk olmanın kötü bir şey olmadığı anlayışı vurgulanmıştır. Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu da bu vesileyle kurulmuş ve Türk diliyle tarihi araştırılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda tekke ve zaviyeler kapatılmış İslam dinini kabul eden ama Türklük benliğini yitirmemiş Türklerin benimsediği İslam anlayışı olan Allah'tan korku esaslı değil Allah'ı sevme esaslı İslam anlayışı toplum içerisinde yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu aynı zamanda Gökalp'in

İslamlaşmak anlayışı ile de uyuşmaktadır. Nitekim Gökalp İslam'ın etik ve ahlak anlayışını alınması ve uygulanması fikrindedir. Bu anlayışın uygulanması da korku esaslı değil sevgi esaslı olarak İslam'ın kabul edilmesi ile gerçekleşebilecektir. Genç Cumhuriyet aynı zamanda ekonomik ve kültürel kalkınmanın da sağlanabilmesi gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak için hızlı bir eğitim ve sanayileşme hamlesine girişilmiş aynı zamanda sanayide kullanılabilecek tarım ürünlerinin de üretimi ciddi derecede desteklenmiştir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak ekonomik olarak bağımsız olmak anlamına da geleceğinden dış politikada bağımsızlığın ve barışın korunmasının da temeli muasırlaşmak olarak belirlenmiştir. Bu da Gökalp'in muasırlaşmak anlayışı ile uyum göstermektedir¹.

Bu yaklaşımın aslında ilk emareleri 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu ile görülmüştür. Meclis'in kurulması ile birlikte Ankara meşruiyetini doğrudan halktan almıştır. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte de geleneksel meşruiyet anlayışından tamamen vazgeçerek ulusun çıkarlarının ön plana alındığı yasal meşruiyet anlayışına geçilmiştir. Böylece de geleneksel meşruiyetin doğasında olan sürdürme yerini yasal meşruiyetin doğasında olan değişime bırakmıştır². Ulus devletin kurulması ile birlikte de meşruiyet kaynağının değişmesi dış politikayı da etkilemiş ve ulusun çıkarları doğrultusunda ulusun temsilcilerinin bulunduğu Meclis'te şekillenmeye başlamıştır. Yine kişisel çıkarların ulusun çıkarlarının önüne geçmesini engellemek amacıyla askerlerin görevlerinin devam ettiği sürece siyasetten men edilmeleri de İttihat ve Terakki döneminden alınan bir ders olarak hayata geçirilmiştir.

1. MİLLİ BİR DEVLET

Milli devlet olmanın temelinde ulus devlet anlayışı ve milliyetçilik yatmaktadır. Ulus devlet anlayışı ile egemenlik hakları Tanrı tarafından seçildiğine inanılan tek bir kişiden alınıp ulusa verilmiştir. Böylece meşruiyetin kaynağı ile birlikte de egemenlik ilkesinin kaynağı da değişmiştir. egemenlik anlayışının değişmesi ile birlikte siyasal ideolojik aygıtlar da değişmiş ve ulusun egemen olduğu parlamento devletin siyasal ideolojik aygıtı durumuna geçmiştir³. Oy hakkı ile birlikte de ulusun iradesini de seçilen vekiller ulusun çıkarları doğrultusunda temsil etmektedir. Diğer bir deyişle altyapı üstyapı arasında ilişki oluşmaktadır. Altyapı belirli bir bilinç düzeyine geldiğinde üstyapıyı oluşturmaktadır. Ulusun bilinç seviyesi sebebiyle üstyapının aydınlar tarafından oluşturulduğu durumda ise üstyapı meşruiyetini sağlamak için altyapının varlığına dayanmaktadır⁴. Gökalp bu durum seçkinlerin halka gitmesi şeklinde açıklamıştır. Eğitim ve bilinç düzeyi olarak halktan ileri olan seçkinler halkın harsından faydalanarak halka medeniyet götüreceklerdir.

¹ Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018c.

² Oktay, Cemil. *Siyaset Bilimi İncelemeleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

³ Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.

⁴ A.g.e.

Ziya Gökalp Türkiye Cumhuriyeti için dış politika tasavvurunu irredentist olmayan bir dış politika olarak çizmiştir⁵. Bu durum hem Türkiye'nin mevcut siyasi iktisadi ve sosyal durumundan ileri gelmekte hem de muasırlaşmak hamlesinin barışçıl ve gerçekçi bir dış politika ile gerçekleşebileceğini düşünmesindendir. Dolayısıyla Lozan Barış Antlaşması sonrasındaki dönemde statükoculuk ve gerçekçi dış politika davranışı da Ziya Gökalp'in düşünce yapısının yansımasıdır.

Milli bir devlet olabilmek için egemenliğin belirli bir kişi ya da zümreye değil ulusa ait olması zorunluluktur. Bu nedenle de dış politika ulusun çıkarları çerçevesinde şekillenmelidir. Batı medeniyetinin parçası olma isteği ise bunun ön koşullarından birisi olan iç ve dış politikada kararların ulusun çıkarlarını gözeterek şekillenmesi ile olabilmektedir. Milli devlet olmanın bir gereği olarak da Meclis'in açıldığı 1920 yılından başlayarak uluslararası ilişkilerde Türkiye'yi temsil eden temsilcilerin tüm yetkiyi sadece ulustan alması gerekliliği vurgulanmıştır. Nitekim İstanbul Hükümeti'nin Londra Konferansı'na katılım için Ankara'dan temsilci gönderilerek İstanbul Hükümeti'nin heyetinin içerisinde yer almaları talebi egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğu ve ulus adına dış politikada karar verecek tek yetkilinin de Büyük Millet Meclisi olduğu vurgulanmıştır.

Milli devlet ilkesinin katı bir şekilde uygulanması ile birlikte dış politika başta olmak üzere tüm kararlar ulusun çıkarları ön plana alınarak yapılmıştır. Karar vericiler de kararlarını ulusun çıkarları çerçevesinde vermek zorunda oldukları ve Meclis'e dolayısıyla ulusa karşı sorumlu oldukları için de kararlarını verirken Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki aksine kişisel istikbal ve çıkarlarını ön planda tutamamaktadırlar. Milli bir devlet olma ilkesi dış politikada Meclis'i önemli bir konuma yerleştirdiği için de dış politikanın ilkelerinin şekillenmesi hususunda oldukça büyük etkisi olmuştur.

1920'den başlamış olmakla birlikte 1923-1938 dönemi Türk dış politikasında milli devlet ilkesinden taviz verilmemesi için oldukça çaba harcanmıştır. Uluslararası görüşmeler başta olmak üzere tüm ülkenin yabancı bir aktörle gerçekleştirdiği tüm ilişkilerde Türk kimliğine azami özen gösterilmiş ve vurgu yapılmıştır⁶. Bu durum uluslararası görüşmelerde görüldüğü gibi 1921 yılında Ankara Hükümeti ile Fransa arasında gerçekleştirilen Ankara Antlaşması ile başlamak üzere uluslararası antlaşmalarda da görülmektedir.

2. MUASIR MEDENİYETLER SEVİYESİNE ULAŞMA

Gökalp ulus olarak Batı Medeniyetinin mensubu olunmasını kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. Gökalp' göre Türk milliyetçiliği bir yaşam felsefesini temsil etmektedir. Bu felsefe kültür olarak birlikte olmak aynı dili konuşmak ve ulus olarak dayanışma içerisinde olmak gerekliliği üzerinde

⁵ Tokluoğlu, Ceylan. "Ziya Gökalp: Turancılıktan Türkçülüğe." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 28.84 (2012): 104-143.

⁶ Çakmak, Haydar. "Atatürk'ün Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları." *İçinde Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, editör Hüseyin Çakmak, 11-26. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.

durmaktadır. İslamlaşmak prensibi ise İslam'ın ahlaki yönlerini işaret etmektedir. Dolayısıyla Türkleşmek kültürel yaklaşımı İslamlaşmak ise ahlaki yaklaşımı temsil etmektedir⁷. Bu iki yaklaşım Batı Medeniyeti ile de örtüşmektedir. Aralarında zıtlık veya çekişme bulunmamaktadır. Gökalp'in muasırlaşma olarak tanımladığı kavram, Avrupa'nın sanayi gelişmişliğine ulaşmak anlamına gelmektedir. Muasırlaşmak Avrupa'nın hayat tarzını ve ahlaki değerlerini almayı da gerektirmemektedir. Türkleşmek ve İslamlaşmak mefkureleri hayat tarzı ve ahlaki değerleri doldurmakta muasırlaşmak ise sanayi ve ekonomik gelişmişliğe işaret etmektedir⁸.

Gökalp'e göre Batı medeniyetine girmek bir tercih konusu değildir. Batı medeniyetini hakim olunmaz ve bu medeniyet alınmazsa Batı medeniyetine mahkum olmak kaçınılmazdır. İstiklal ve hürriyeti müdafaa edebilmek için ise Batı medeniyetinden alınabilecek her şeyin alınması gerekmektedir. Gökalp aynı zamanda Batı medeniyeti denilen kavramın müspet ilimler, sınai teknikler ve içtimai teşkilatlardan ibaret olduğunu da belirtmiştir⁹.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde kendisini Batılı devletler ile eşit bir şekilde kabul ettirebilmesi için Cumhuriyeti ilan etmiş Batı medeniyetinin insana ve topluma sunduğu medeni hakları kendi ülkesinde hayata geçirmiştir. Bunun yansıması neticesinde de Batılı toplumların saygısı kazanılmış ve uluslararası arenada eşit muamele görülmesi sağlanmıştır.

Muasır medeniyetler seviyesine erişme fikrinin diğer alt başlıkları ise rasyonalite ve akılcılıktır. Atatürk'ün "Bizim akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şiarımızdır." Yaklaşımı¹⁰ dış politikada rasyonel ve akılcılığın yürütüleceğini göstermekle birlikte Gökalp'in Türk milliyetçiliğini irredentist olmayan kültürel bir milliyetçilik olarak tanımlaması da rasyonaliteyi aleni bir şekilde göstermektedir.

Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri olan muasır medeniyetler seviyesine ulaşma fikrinin alt başlıklarından bir diğeri de pozitivist düşünce yapısıdır. Gökalp'in Comte ve Durkheim'dan etkilendiği pozitivist düşünce yapısını kendi fikirlerinde de belirtmiştir¹¹. Türk dış politikası pozitivist düşünceyi kararlarda ve politika yapım sürecinde inançlarla değil mantıkla karar verilmesi olarak kendisine entegre etmiştir. Pozitivizm Türk dış politikasında önce olayı tanımlamak ve sorgulamak sonrasında da mantık ilkelerine göre çıkarımlar yapmak ve öngöründe bulunmak şeklinde değerlendirmektedir. 1923-1938

⁷ Parla, Taha. *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları, 2009.

⁸ Doğanoglu, Mustafa. "" Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak" tan" Türkçülüğün Esasları" na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 71.4 (2016): 1195-1210.

⁹ Erşan, Mesut. "Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 3 (2006): 39-50.

¹⁰ Özgen, Yüksel. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt III (1925-1938)*. Cilt 3. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.

¹¹ Türkdoğan Orhan. *Ziya Gökalp ve Sosyolojik Düşünce Sistemi*. "Çizgi Kitabevi Yayınları." (2015).

döneminde verilen tüm dış politika kararlarında bu süreç takip edilmiş ve Ziya Gökalp'in referans verdiği pozitivist düşünce yapısı Batı medeniyetinde olduğu gibi uygulanmaya çalışılmıştır.

TAM BAĞIMSIZLIK

Osmanlı İmparatorluğu duraklama ve sonrasında gerileme devri ile birlikte varlığını sürdürebilmek için bir Avrupa devletine karşı başka bir Avrupa devletinin desteğini aramaya başladığı dönemden itibaren dış politikada bağımsızlığını yitirmiştir. Ülkelere verilen kapitülasyonlar ve alınan dış borçlar neticesinde de dış politikada bağımsız hareket etme imkânı kalmamıştır. 1881 yılında Düyun-u Umumiye'nin kurulması ile birlikte ise Osmanlı ekonomisi doğrudan yabancı devletler tarafından kontrol edilmeye başlandığı andan itibaren ise dış politikada bağımsız kararlar alma dönemi tamamen sona ermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti aynı durumu tekrar yaşamamak ve için tam bağımsızlığı milli mücadele döneminden itibaren bir hedef olarak koymuş ve dış politikasını da buna göre şekillendirmiştir. Mustafa Kemal liderliğindeki Ankara Hükümeti'nin Fransız temsilcisi Franklin Boullion ile yapılan ilk görüşmesinde tam istiklal ilkesinden bahsetmesi ve bu ilkenin ne anlama geldiği sorulması üzerine de "Tam istiklâl demek, elbette, siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel vb. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden yoksun kalmak, millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün istiklâlinden yoksun kalması demektir"¹² cevabı o dönemde Ankara hükümetine destek vermek için belirli imtiyazlar isteyen Fransızlara karşı da dış politikanın temel ilkelerinden biri olan tam bağımsızlık ilkesini belirtmesi açısından önemlidir.

Gökalp de dış politikada bağımsız olabilmeyi siyasi bağımsızlığa bunu da iktisadi ve mali bağımsızlığa bağlamaktadır. Bunun için de milli bir burjuvazinin oluşturulması gerektiğini yabancı tüccarlara verilen ayrıcalıkların son bulması gerektiği hususunun üzerinde durmuştur. Gökalp, Türk kimliği ve İslam'ın etik yapısının özümсенerek alınacak Batı Medeniyeti ile birlikte ülkenin gelişeceğinin, modern bilim ve teknolojiyi alarak da tam bağımsız modern bir devletin olunacağı düşüncesini benimsemektedir. Gökalp aynı zamanda siyasi kapitülasyonların uluslararası ilişkilerde siyasi bağımsızlığa da engel olduğunu düşünmektedir¹³.

BARIŞIN KORUNMASI

Revizyonizm ve statükoculuk dış politika yapım sürecinde birbirini takip eden süreçlerdir. Bir devlet, uluslararası alanda şartları kendi çıkarlarına göre değiştirebileceğini düşündüğü ve buna gücünün yeteceğini düşündüğü anda dış politikasını revizyonist olarak güncelleyebilir. Revizyonizm asla daimi olarak takip edilebilecek bir dış politika unsur değildir. Devletler istediklerini elde ettikleri ortamda, ellerindekinin korumak istedikleri durumda veya hamle yapmalarına rağmen başarısız olup mevcudu

¹² Özakman, Turgut. *Şu Çılgın Türkler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2005.

¹³ Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018b.

koruma yoluna gittiklerinde doğal olarak statükocu bir yapıya bürünmektedirler. Revizyonist dış politikayı takip etmek için dikkat edilmesi gereken birçok değişken bulunmaktadır. Öncelikle belirlenecek dış politikanın ve hamlelerin hangi ülkeler için fayda ve zarar getireceği ve hangi ülkenin çıkarına nasıl etki yapılacağı önemli hususlardır. Dış politikada revizyonist olmak isteyen ülkeler genellikle sert güç olarak karşısındaki aktörlerin güçlerinin toplamından fazla güce sahip olduklarını düşündükleri anda buna karar verir ve uygularlar. Bu durum aynı zamanda statükoculuktan çıkış da demektir. Devlet revizyonist olarak istediğini elde ettiği anda elde ettiğini korumak ya da istediğini elde edemeyeceğini anladığı anda da mevcut durumunu korumak için statükoculuğa dönüş yapmaktadır.

Türk dış politikası 1923-1938 döneminde Musul, Boğazlar ve Hatay konularında kısa süreli revizyonist olma durumu haricinde statükoculuğunu korumuştur. Bu statükoculuk Lozan Barış Antlaşması ile elde edilenlerin korunması anlamına gelmekle birlikte aynı zamanda barışın korunması için de gerekli bir durum olmasından ileri gelmektedir.

Gökalp de milletlerarası barış anlayışını savunmaktadır. Gökalp milletlerin savaşmak yerine dayanışma içerisinde olması¹⁴ ve savaşa sebep olan emperyalizmin ortadan kalkması gerektiğini savunmaktadır¹⁵. Gökalp'e göre aynı zamanda uluslar tabiat olarak birbirlerine düşman değildir. Fakat emperyalizm uluslar arasında düşmanlığı yaratmaktadır. Emperyalizm ortadan kalktığında ise uluslar arasındaki barış kendiliğinden tesis edilecektir¹⁶.

Gökalp tam bağımsızlık gibi barışın korunmasını da ekonomik bağımsızlık ile ilişkilendirmiştir. Ülkenin barış içerisinde olması ekonomik açıdan kalkınmış ülkeler olan ülkelere insan ve makine getirtmenin daha kolay olacağını bunun da iktisadi ve sınai kalkınmaya olumlu etkisinin olacağını savunmuştur¹⁷.

II. TÜRK DİŞ POLİTİKASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ (1923-1938)

1923-1938 yılları arasında oluşan Türk dış politikasının temel özellikleri de Gökalp'in anlayışı çerçevesinde belirlenen temel ilkelere uyumlu olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle Gökalp'in düşünce yapısı Türk dış politikasının temel ilkelerini bu temel ilkeler de Türk dış politikasının temel özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Türk dış politikasının beş temel özelliği bulunmaktadır.

STATÜKOCULUK

Türkiye Lozan Barış Antlaşmasına kadar revizyonist bir dış politika sürdürürken antlaşma ile birlikte statükoculuğa geçiş yapmıştır. Burada geçilen statükoculuk Ziya Gökalp'in irredentist olmayan

¹⁴ Polat, Necati. "Türkiye'de Barış Düşüncesi." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 4.14 (2007): 217-253.

¹⁵ Tezcan, Mahmut. "Ziya Gökalp'te Barışın Sosyolojik Temelleri." (1986).

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ Göksel, Ali Nüzhet. *Ziya Gökalp - Hayatı, Sanatı, Eseri*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1950.

kültürel Türkçülük fikriyle de özdeşleşmektedir. Burada statükoculuk var olan sınırlardan memnun olma, genişletme çabası içerisinde olmama ve ülke dışındaki Türkler ile ilgili olarak irredentist bir politika izlememe anlamına gelmektedir. Bu politika ile birlikte dış politikanın da temel mottosu “Yurta Sulh Cihanda Sulh” olmuştur¹⁸. Bu sözleri iki yönden iyi değerlendirmek gerekmektedir. İç siyasette Osmanlı İmparatorluğu’ndan gelen süreçte kopma yaşanarak kültürel, siyasi ve ekonomik olarak Batı Medeniyetine üye olabilecek bir cumhuriyet kurulmuştur. İç siyasette yeni kurula devletin ve sisteminin tartışma konusu olmaması gerekmektedir. Dış siyasete ise iki mesaj vermektedir. Bunlardan ilki mevcut sınırlardan memnun olma ve yayılmacı olmayacağını bildirmektir. Bir diğeri ise komşularda da dahil olmak üzere sorun istememektir. Nitekim kurulan paktlar da bunun açık göstergesidir.

Statükoculuğun sebeplerine bakıldığında ise birincil sebebi İTC’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde uygulamaya çalıştığı Pantürkist politikalarıdır. Yayılmacı olan bu politikanın yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne sorun yaratacağını düşünen karar vericiler bu dönemde Gökalp’in de vurguladığı gibi irredentist politikalardan uzak durmuştur. İkinci sebep 17. Yüzyıldan beri aralıklarla savaşın devam ettiği Rusya ile ilişkilerin bozulmak istenmemesi ve Rusya’ya müttefik olarak değer verilmesidir. 1921 yılında imzalanan Saldırmazlık Paktı ile birlikte Rusya’da yaşayan Türklere karşı bir politika izlenmeyeceğinin garantisi verilmiş, aynı garanti Rusya tarafından da Türkiye’de komünizmin yayılması için politika geliştirilmeyeceği şeklinde tezahür etmiştir¹⁹. Statükoculuğun son sebebi ise içerisinde kurulan yeni düzenin oluşturulması ve ulus devletin güçlendirilmesi isteğidir. Ulusal birliklerini Türkiye Cumhuriyeti’nden çok önce tamamlayan Avrupa Devletleri’nde ulus devlet sağlam temeller üzerine oturtulmasına rağmen Türkiye için bu durum çok yenidir. Yaklaşık 100 yıl boyunca önce Osmanlılık sonra İslamcılık ilkeleri ile yönlendirilen toplumun Türkçülük ilkesini gerçek manada tanınması ise Ziya Gökalp, Ahmed Ağaoğlu, İsmail Gaspiralı, Yusuf Akçura gibi yazarlar ve fikir adamları sayesinde çok yeni dönemde gerçekleşmektedir.

3. MİLLİYETÇİLİK EKSENİNDE DIŞ POLİTİKA

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde uygulanmaya çalışılan ideolojilerin ulaşmaya çalıştığı sonuçlardan bir tanesi de İmparatorluğun kaybettiği toprakları geri kazanmaktır. Hatta toprak kayıplarının fazla olduğu dönemlerde İmparatorluk yüzünü Orta Asya topraklarına da dönmüş ve kaybedilen toprakları buradan telafi edilebileceği husus tartışılmaya başlanmıştır. Buna ek olarak Osmanlılık ve İslamcılık ideolojilerinin çöküşü sonrası yükselişi hızlanan Türkçülük ideolojisi ile birlikte

¹⁸ Oran, Baskın. "Türk dış politikası: Kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt I: 1919-1980." *İstanbul: İletişim Yayınları* (2001).

¹⁹ A.g.e.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikaları da irredentist bir hal almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin durumu ise bunun tam tersidir.

Cumhuriyet'in kurulması ve Türklük kimliğinin inşa edilmeye başlanmasıyla birlikte ise her alanda olduğu gibi dış politika alanında da Türklük ön plana çıkmaktadır. Özellikle Batı nezdindeki Hasta Adam mantığındaki Osmanlı algısını yıkmak ve ulus devleti güçlendirmek için Türk kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.

Atatürk'ün "Milletler bir ailedir; Türk Milleti de bu ailenin şerefli bir ferdidir" sözü Gökalp'in hars ve medeniyet kavramları ile de benzerlik göstermektedir. Gökalp'e göre Türk harsı Avrupa medeniyetinin bir parçası olmalı ve buna göre davranmalıdır²⁰. Atatürk tarafından düzenli olarak vurgu yapılan milli siyaset kavramı da milliyetçilik ekseninde bir dış politikanın esaslarını göstermektedir. Milliyetçilik ekseninde dış politikanın temelinde ise aşırı emeller peşinde koşmayarak milleti meşgul etmemek ve zarara uğratmamaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik ekseninde dış politika anlayışı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ele aldığı milliyetçilik eksenindeki dış politika arasındaki farklılık da buradan ileri gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde milliyetçilik eksenli dış politika hem diğer devletlerle eşit olarak anılmanın hem de ulus devleti güçlendirmenin ilkesi olmuşken İttihat ve Terakki Cemiyeti için ise yayılcılığın ilkesi olmuştur.

GERÇEKÇİ, İNŞACI VE BARIŞÇIL DIŞ POLİTİKA

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde uygulanan politikaların hepsi elde kalan etnik grupları kapsayıcı ve içine alacak şekilde kurgulanan ideolojilerdir. Dolayısıyla Osmanlıcılık ile Osmanlı topraklarında yaşayan herkesi tek çatı altında toplamaya çalışmak, İslamcılık ile elde kalan Türk ve Arapları ortak bir noktada buluşturmaya çalışmak, Türkçülük ile de Turancı bir yaklaşımla Osmanlı İmparatorluğu haricinde de olan Türkler ile birleşme emelleri politikaların da temellerini oluşturmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra ise dış politika Panislamist ya da Turancı politikalardan uzaklaştırılmış gerçekçi bir hedef olan Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan ve bu sınırları koruyabilen bir devlet hedefi konmuştur. Burada Gökalp'in Türkçülük idealleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa ettiği Türkçülük ile benzerlik görülmektedir. Her ikisinde de Türkçülük ve Türk kimliği kültür ve dil temelli ele alınmaktadır. Gökalp Türkçülüğün yakın ve uzak ideallerini için alınacak üç aşamayı sırayla Türkiyecilik, Oğuzculuk ve Turancılık olarak belirtmektedir. Bu üç kavramda da yayılcı bir amaç yoktur. Sürekli olarak dil ve kültüre referans mevcuttur. Oğuzculuk olarak kabul edilen tabir, tüm Oğuzların aynı dili ve kültürü paylaşmasıdır. Turancılık ise Kırgız, Tatar, Özbek ve Yakutlar'ın da aynı dili konuşması anlamına

²⁰ Armaoğlu, Fahir. "Atatürk Araştırma Merkezi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 13, no. 37, 1997, ss. 183-190, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Fahir-ARMAOĞLU-Konuşma.pdf>. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2020.

gelmektedir. Gökalp bu kavramlarda yayılmacılığa nasıl yer vermediyse Türk dış politikası da aynı şekilde yayılmacılığa yer vermemiştir²¹.

Bu dönemde Türk dış politikası aynı zamanda inşacıdır. İnşacılığın temaları olan kurallar, normlar, öznelerarasılık gibi kavramlar önemli yer tutmaktadır. Batı medeniyetine girme hedefi ile birlikte Türk dış politikası da kimlik değiştirmiş, Batı Medeniyetinin kurallarını bünyesine almıştır. Uluslararası normlar dış politikaya entegre edilmiş ve tüm komşularla iyi ilişkiler inşa edilmiştir. 1923-1938 Türk Dış Politikası sınırlarının dışarısında tehdit algıladığı alanların hepsinde güvenlik çemberleri ve ittifaklar inşa etme yoluna gitmiştir. Gökalp'in izleri burada da görülmektedir. Gökalp için Türk milliyetçiliği kültürel-normatif bir sistemdir. İslamiyet ise ahlaki-normatif bir sistemdir. Bu iki sistem toplumda dayanışmayı sağlamaktadır²². İslam'ı hukuksal ve siyasal kurallardan arındırarak bir ahlak sistemi olarak kabul eden Gökalp için İslamiyet toplumda dayanışma ve birliği sağlamaya yardımcı olmaktadır. Aynı prensiplerin dış politikaya da yansıdığı görülmektedir. Ortak bir düşmana karşı antlaşmalara sadık kalarak bir dayanışma oluşturulması ve bu dayanışmanın geçerli kalması içinde uluslararası hukuka ve normlara uygun olarak davranılması ile birlikte Türk Dış Politikası Gökalp'in iç siyaset için tasarladığı ve Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak ilkelerinin ilk iki maddesini dış politika için uyarlamıştır. Dolayısıyla Gökalp'in etkileri bu ilke de görülmektedir.

DENGECİLİK TEMELLİ BATICILIK

Gökalp'e göre Hars (kültür) ve medeniyet arasında çelişkinin olduğunu farz etmek gereksizdir. Çünkü ikisi de farklı düzeyde ihtiyaçlara cevap vermektedir. I. Dünya Savaşı süresince Arapların Osmanlılara karşı mücadele etmesi ile birlikte Ümmet uluslararası uygarlığın bir ölçütü olmaktan çıkmıştır. Böylece İslamiyet bir ahlak ve toplumsal dayanışma biçimi haline gelmiştir. Gökalp'in batıcılık prensibi batının güdümünde olma ya da batıyı taklit etme anlamına gelmemektedir. Batılılaşma ya da Gökalp'in zaman zaman kullandığı muasırlaşma ilkesi batının bilimsel, teknolojik ve endüstriyel başarıları ile aynı anlama gelmektedir²³. Batı bilimi, siyaset, ekonomi ve toplumbilimini de içerisine alan bir bütündür ve bu bütünü Türkleşen ve İslamlaşan toplumun kabul etmesi gerekmektedir. Batıcılık prensibini açıklamak gerekirse emperyalizme karşı olan endüstriyel gelişmişliği bünyesine katmak isteyen ve kararlarda ise rasyonaliteyi öne çıkaran bir ilke olarak dış politikada yer almaktadır.

Türk Dış Politikasında da durum aynıdır. Dış politika asla batıyı taklit eden veya batının uydusu şeklinde davranmamıştır. Bunun yerine doğu ile de batı ile de bir denge içerisinde inşa edilmiştir. Batı ile ilişkileri kurulduğu dönemde SSCB (doğu) ile de iyi ilişkiler korunmuş ve işbirliği antlaşmaları

²¹ Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018b.

²² Parla, Taha. *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları, 2009.

²³ Parla, Taha. *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları, 2009.

imzalanmıştır. Bununla birlikte Türk Dış Politikasında batıcılık prensibi emperyalizmi dışlayan bir özellik de içermektedir. Kurtuluş Savaşı'nın da emperyalizme karşı bir mücadele olduğu göz önüne alındığında batıcılık prensibinin özellikleri daha net ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle Türk Dış Politikası batıya rağmen batıcılığı seçmektedir (Giritli, 1980). Batıcılık coğrafi bir tanımlama değil batının değerlerini ve ilerlemesini almak anlamına gelmektedir.

BAĞIMSIZLIĞIN VE BARİŞIN KORUNMASI

Gökalp için 1919-1921 yılları arasında geçirdiği sürgün yılları fikren İTC'den ayrıldığı yıllardır. Bu dönemde İTC, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları arasında bölünme yaşarken, Gökalp çok uluslu İmparatorluktan ulus devlete geçişin fikri ve siyasi altyapısı üzerine düşünmektedir. Diğer bir deyişle bu dönem Gökalp'in yayılmacı olmayan Türk milliyetçiliği üzerine düşündüğü ve ana hatlarını formüle ettiği dönemdir²⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı itibariyle ekonomisini ve varlığının fetihler üzerine kurulması ve bu düzenin yaklaşık olarak üç yüz yıl devam etmesi sonucunda Türkiye'nin bir süre sonra yayılmacı politika izleyebileceği Batılı toplumlar ve Rusya'da başlangıçta tereddüt yaratmıştır. Bununla birlikte Türk milliyetçiliğinin yayılmacı olmayan kültürel bir yapıda olması Türk dış politikasına da aynı şekilde yansımıştır. 1923-1938 dönemi Türk dış politikası barış ortamını korumak için yurtdışındaki Türkler ile sadece kültürel ilişkiler kurmuş ve siyasi ilişkilerden kaçınmıştır.

Gökalp aynı zamanda barışın korunmasının iktisadi ve ekonomik kalkınmanın bir gereği olduğunun da üzerinde durmaktadır. Türkiye'nin barış ortamında sanayi olarak gelişmiş ülkelerden makine ve yetişmiş eleman getirebileceğini böylece ekonomik kalkınmayı sağlayabileceğini savunmaktadır. Bunun olması içinde barış içerisinde bir Türkiye'nin önkoşul olduğunu belirtmektedir.

Türk dış politikasında bu dönemde yapılan tüm antlaşmalara sadık kalınmış ve o tarihte henüz uluslararası hukukun bir prensibi olarak kabul edilmemiş olsa da “Pacta sunt servanda” ilkesine özen gösterilmiştir. Antlaşmaların değişmesi durumunda ise bu asla tek taraflı gerçekleşmemiştir. Antlaşmaya taraf olan tüm devletlerin onayı alınmış ve sözleşmeler ancak bu koşulda değiştirilmiştir.

Bununla birlikte bağımsızlık Türk dış politikasının temel ilkelerindendir. Milli mücadele sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar fakir olsa da ekonomik ve siyasi bağımsızlığına şerh koyacak hiçbir imtiyazı Batılı devletlere vermemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitülasyonlar ve ticari imtiyazlar sebebiyle dış politikada bağımsızlığını kaybettiğinin farkında olan dış politika karar vericileri her alanda bağımsızlığa büyük önem vermişlerdir.

²⁴ A.g.e.

III. TEMEL İLKELER İLE ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türk dış politikasının 1923-1938 yılları arasında gösterdiği temel özellikler aynı dönemde inşa edilen Türk dış politikasının temel ilkelerinin yansımasıdır. Dönemin karar vericileri dış politikada temel ilkeleri belirledikten sonra uyguladıkları politikalar ile ortaya çıkan özelliklerde bu ilkelerden asla taviz vermemişlerdir. Diğer bir deyişle Gökalp'in milliyetçilik anlayışı Türk dış politikasının temel ilkelerinin şekillendirilmesinde etkili olurken aynı zamanda bu dönemde oluşturulan dış politikanın özelliklerine de sirayet etmiştir.

Aşağıdaki tabloda 1923-1938 yılları arasında Türk dış politikasının temel özelliklerinin hangi ilkeleri bünyesinde barındırdığı açıkça görülmektedir. Buna göre 1923-1938 yılları arasında Türk dış politikasının temel özelliklerinin karar vericiler tarafından kurgulanan ilkeler çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bu da dönemin Türk dış politikasının ne kadar tutarlı olduğunu ve ilkelerden vazgeçilmediğini açıkça göstermektedir.

	Milli bir devlet	Muasır medeniyetler seviyesine ulaşma	Tam bağımsızlık	Barışın korunması
Statükoculuk	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Doğrudan
Milliyetçilik ekseninde dış politika	Doğrudan	Doğrudan	Doğrudan	Dolaylı
Gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika	Dolaylı	Doğrudan	Doğrudan	Doğrudan
Dengecilik temelli batıcılık	Dolaylı	Doğrudan	Doğrudan	Doğrudan
Bağımsızlığın ve barışın korunması	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Doğrudan

STATÜKOCULUK ÖZELLİĞİ İLE TEMEL İLKELERİN İLİŞKİSİ

Statükoculuk özelliği Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşması ile elde ettiği kazanımları, sınırları ve egemenlik haklarını korumak istemesi anlamına gelmektedir. Bu politika milli devlet ilkesinin dış politikadaki temel yansımasıdır. Milli devlet anlayışı, egemenliğin kayıtsız olarak ulusa ait olması ve dış politikanın ulusun çıkarları doğrultusunda inşa edilmesi ilkesine dayanmaktadır. Buna ek olarak kültürel temelli Türk milliyetçiliği anlayışındaki milli devlet ilkesi de statükoculukta kendisini göstermektedir. Türk dış politikası Pan-Türkist olmamış, mevcut sınırları genişletme çabası içerisine girmeyerek mevcut statükonun korunmasını hedef edinmiştir. Diğer bir deyişle Türkiye sınırları dışındaki Türkler ile bağ ve iletişim kurarken bunu genişleme maksatlı yapmamıştır.

Statükoculuk aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlık ilkesinin çerçevesinde şekillenmiştir. Statükoculuk, Lozan Barış antlaşması ile sağlanan ekonomik ve siyasi tüm kapitülasyonlardan kurtulmuş Türkiye'nin tam bağımsızlığının sürdürülmesi ve dış müdahalelere karşı da egemenliğin korunmasını hedeflemektedir. Statükocu dış politika, bu doğrultuda, iç kalkınmaya odaklanarak ekonomik bağımsızlığı desteklemiş ve dış çatışmalardan kaçınarak Türkiye'nin egemenliğini pekiştirmiştir.

Statükoculuk, barışın korunması ilkesinin dış politikadaki en belirgin tezahürüdür. Mevcut sınırlarını korumak ve bu sınırlar içerisinde iktisadi kalkınmayı sağlamak açısından dış politikanın temel ilkelerinden olan barışın korunabilmesi için mevcut statükonun korunması gerekmektedir. Statükocu dış politika, bu doğrultuda, yayılmacı politikalarından uzak durarak barışçıl bir uluslararası ortamı sürdürmeyi önceliklendirmiştir. Örneğin, 1921 yılında Sovyetler Birliği ile imzalanan Saldırmazlık Paktı, statükocu bir yaklaşımla barışın korunmasına yönelik somut bir adımdır²⁵. Ayrıca, dönemin antlaşmalarına sadık kalınması ve "Pacta sunt servanda" ilkesine riayet edilmesi, statükoculuğun barışçıl karakterini pekiştirmiştir.

Statükoculuk, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesiyle doğrudan bir ilişki içinde olmasa da, bu hedefin gerçekleşmesi için gerekli olan istikrarlı ve barışçıl ortamı sağlama açısından dolaylı bir bağa sahiptir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için ekonomik, kültürel ve endüstriyel kalkınma gereklidir. Bu da ancak statükonun korunduğu barışçıl bir ortam ile mümkündür. Statükocu dış politika, Türkiye'nin iç reformlara ve kalkınma çabalarına odaklanabilmesi için dış çatışmalardan kaçınmasını sağlamış, böylece muasırlaşma hedefine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

MİLLİYETÇİLİK EKSENİNDE DIŞ POLİTİKA ÖZELLİĞİ İLE TEMEL İLKELERİN İLİŞKİSİ

Milliyetçilik ekseninde dış politika, Türk dış politikasının milli devlet ilkesine dayanan temel bir özelliğidir. Milli devlet anlayışı, egemenliğin ulusa ait olması ve dış politikanın ulusun çıkarları doğrultusunda şekillenmesi prensibine dayanmaktadır. Bu bağlamda, milliyetçilik ekseninde dış politika, Türk kimliğinin ve ulus devlet yapısının uluslararası alanda güçlendirilmesi hedefiyle şekillenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla Türk kimliği dış politikada ön plana çıkarılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Hasta Adam" algısını yıkmak ve ulus devleti güçlendirmek için Türk kavramı sıklıkla vurgulanmıştır. Örneğin, henüz milli mücadele döneminde dahi uluslararası görüşmelerde ve 1921 Ankara Antlaşması gibi anlaşmalarda Türk kimliğine azami özen gösterilmesi, milliyetçilik ekseninde dış politikanın milli devlet ilkesine olan bağlılığını yansıtmaktadır.

²⁵ Oran, Baskın. "Türk dış politikası: Kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt I: 1919-1980." *İstanbul: İletişim Yayınları* (2001).

Milliyetçilik ekseninde dış politika, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesiyle de güçlü bir bağ içerisindedir. Gökalp'e göre, Türk milliyetçiliği, Batı medeniyetinin bilimsel, teknolojik ve endüstriyel başarılarını alarak ulusun gelişimini sağlamayı hedefler. Bu, milliyetçiliğin yalnızca kültürel bir kimlik inşasıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda modernleşme ve uluslararası alanda eşitlik arayışını içerdiğini göstermektedir. Türkiye'nin Batılı devletlerle eşit bir statüde kabul edilmesi için devletin ülke içerisindeki yasal düzenlemeleri neticesinde Türkiye'nin uluslararası arenada saygınlık kazanılması ve eşit muamele görülmesi sağlanmıştır.

Milliyetçilik ekseninde dış politika, tam bağımsızlık ilkesine de sıkı sıkıya bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitülasyonlar ve dış borçlar nedeniyle bağımsızlığını kaybetmiş ve dış politikada bağımsız hareket edememiştir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığı dış politikasının temel hedefi haline getirmiştir. Milliyetçilik, bu bağlamda, ulusun siyasi, ekonomik ve kültürel bağımsızlığını koruma ve güçlendirme aracı olarak dış politikada merkezi bir rol oynamıştır. Milliyetçilik ekseninde dış politika, bu doğrultuda, yabancı devletlere imtiyaz tanımaktan kaçınarak ve Türk kimliğini uluslararası alanda vurgulayarak tam bağımsızlık ilkesini sürekli vurgulamış ve pekiştirmiştir.

Milliyetçilik ekseninde dış politika, barışın korunması ilkesiyle doğrudan bir ilişki içinde olmasa da, dolaylı bir bağa sahiptir. Barışın korunması, milliyetçilik ekseninde dış politikanın muasırlaşma ve tam bağımsızlık hedeflerine ulaşması için gerekli olan istikrarlı ortamı sağlamıştır. Bu bağlamda, milliyetçilik, barışçıl bir dış politika anlayışıyla birleşerek ulus devletin uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmiştir.

GERÇEKÇİ, İNŞACI VE BARIŞÇIL DIŞ POLİTİKA ÖZELLİĞİ İLE TEMEL İLKELERİN İLİŞKİSİ

Gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika özelliği, barışın korunması ilkesinin dış politikadaki en doğrudan yansımasıdır. Türkiye 1923-1938 döneminde, Musul, Boğazlar ve Hatay meseleleri dışında statükocu bir çizgi izlemiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda Lozan Barış Antlaşması ile kazanılan statünün korunması kadar barışın sürdürülebilmesi için de gereklidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin yayılmacı veya revizyonist politikalarından kaçınarak barışçıl bir uluslararası ortamı koruma çabası, dış politikanın barışçıl karakterini güçlendirmiştir. Bununla birlikte gerçekçi dış politika, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal koşullarını göz önünde bulundurarak ulaşılabilir hedefler peşinde koşmasını ifade etmektedir. Türkiye'nin irredentist olmayan Türk milliyetçiliği anlayışı, gerçekçi bir dış politika anlayışını desteklemekte ve barışın korunması ilkesine hizmet etmektedir. İnşacı boyut ise, uluslararası normlara ve kurallara bağlı kalarak dayanışma odaklı ittifaklar ve güvenlik çemberleri oluşturmayı içermektedir. Türk dış politikası barışın korunması ilkesi çerçevesinde çeşitli güvenlik paktları içerisinde yer alarak ve mevcut antlaşmalara da sadık kalarak barışın korunması için bunu inşa etmeye de çalışmaktadır.

Muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesi, gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politikanın temel dayanaklarından biridir. Türk dış politikasının gerçekçi olma boyutu, Türkiye'nin mevcut kaynakları ve koşulları çerçevesinde Batı medeniyetinin bilimsel ve endüstriyel başarılarını alma hedefini desteklemektedir. İnşacı boyut Batı medeniyetinin kurallarını ve normlarını dış politikaya entegre ederek uluslararası sistemde aktif bir rol üstlenmeyi ifade etmektedir. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti bunu gerçekleştirerek potansiyel tehditlere karşı ittifaklar içerisinde yer almış, ittifaklar inşa etmiş ve antlaşmalara bağlı kalmıştır.

Tam bağımsızlık ilkesi, gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politikanın temel unsurlarından biridir. Gerçekçi dış politika, Türkiye'nin bağımsızlığını riske atacak yayılmacı veya maceracı politikalardan kaçınmasını sağlamış aynı zamanda iktisadi bağımsızlığını riske atacak şekilde yabancı devletlere ya da şirketlere ayrıcalıklar vermesinin de önüne geçmiştir. İnşacı dış politika, bağımsızlığın korunması için uluslararası normlara ve antlaşmalara bağlı kalarak dayanışma odaklı ilişkiler kurmayı içermektedir. Türkiye 1921 Ankara Antlaşması'ndan itibaren bağımsızlığına ve Türk kimliğine vurgu yaparak dış politikasını inşa etmiştir. Barışçıl dış politika ise, bağımsızlığın sürdürülebilmesi için çatışmalardan kaçınmayı ve ekonomik kalkınma için gerekli barış ortamını sağlamayı hedeflemektedir. Barışçıl ortam ekonomik kalkınma için bir önkoşul olduğu gibi sanayi ülkelerinden teknoloji transferini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika, tam bağımsızlık ilkesinin hem siyasi hem de ekonomik boyutlarını desteklemiştir.

Milli devlet ilkesi, gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika özelliğiyle dolaylı bir bağ içerisindedir. Milli devlet anlayışı, egemenliğin ulusa ait olması ve dış politikanın ulusun çıkarları doğrultusunda şekillenmesi prensibine dayanmaktadır. Dış politika TBMM aracılığıyla ulusun çıkarları çerçevesinde formüle edilmekte ve herhangi bir kişinin ya da zümrenin çıkarı ulusun çıkarlarının önünde tutulmamaktadır. Meclis'in ve dolayısıyla vekillerin etkin olduğu bu sistemde de gerçekçi dış politika, ulusun mevcut koşullarını gözeterak ulaşılabilir hedefler belirlerken, inşacı dış politika, ulus devletin uluslararası sistemde meşruiyetini güçlendirmek için normlara ve ittifaklara dayalı bir yaklaşım benimsemiştir.

DENGECİLİK TEMELLİ BATICILIK ÖZELLİĞİ İLE TEMEL İLKELERİN İLİŞKİSİ

Dengecilik temelli batıcılık, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesinin dış politikadaki en belirgin yansımalarından biridir. Dengecilik, Türkiye'nin Batı medeniyetine entegre olma hedefini, Doğu ile (örneğin, SSCB ile) iyi ilişkiler kurarak dengelemesini sağlamıştır. Türkiye, Batı ile ilişkileri geliştirirken SSCB ile işbirliği antlaşmaları imzalayarak dengeli bir dış politika izlemiştir

Tam bağımsızlık ilkesi, dengecilik temelli batıcılığın temel unsurlarından biridir. Dengecilik temelli batıcılık, Türkiye'nin Batı'nın güdümüne girmeden veya Batı'yı taklit etmeden, Batı'nın bilimsel ve

teknolojik başarılarını alarak bağımsızlığını koruma çabasını yansıtmaktadır. Türk dış politikası, emperyalizmi dışlayan bir batıcılık anlayışı benimsemiştir.

Barışın korunması ilkesi, dengencilik temelli batıcılığın önemli bir dayanağıdır. Türkiye'nin 1923-1938 döneminde yayılmacı politikalarından kaçınarak statükocu bir çizgi izlemesi, barışçıl bir uluslararası ortamı koruma hedefiyle uyumludur. Dengencilik temelli batıcılık, bu bağlamda, Türkiye'nin Batı ile ilişkileri geliştirirken Doğu ile de iyi ilişkiler kurarak çatışmalardan uzak durmasını sağlamıştır.

Milli devlet ilkesi, dengencilik temelli batıcılık özelliğiyle dolaylı bir bağ içerisindedir. Dengencilik temelli batıcılık, Türk ulusunun kimliğini korurken Batı medeniyetinin bilimsel ve teknolojik başarılarını alarak ulus devletin uluslararası alandaki meşruiyetini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Batı ile ilişkileri geliştirirken kendi kültürel kimliğini koruma çabası, milli devlet ilkesinin dengencilik temelli batıcılıkla dolaylı bağlantısını ortaya koymaktadır.

BAĞIMSIZLIĞIN VE BARIŞIN KORUNMASI İLE TEMEL İLKELERİN İLİŞKİSİ

Bağımsızlığın ve barışın korunması özelliği, tam bağımsızlık ilkesinin dış politikadaki en doğrudan yansımasıdır. Bağımsızlığın korunması özelliği, Türkiye'nin hiçbir yabancı devlete ekonomik veya siyasi imtiyaz tanımayarak egemenliğini pekiştirme çabasını yansıtmaktadır. Osmanlı'nın geçmişte yaşadığı bağımlılık deneyimlerinden ders alan dış politika karar vericileri, her alanda bağımsızlığa büyük önem vermiş ve bu doğrultuda uluslararası anlaşmalarda Türk kimliğine ve egemenliğine vurgu yapmıştır.

Barışın korunması ilkesi, bağımsızlığın ve barışın korunması özelliğinin diğer temel dayanağıdır. Türkiye 1923-1938 döneminde, Musul, Boğazlar ve Hatay meseleleri dışında statükocu bir dış politika izlemiş ve bu yaklaşım Lozan Barış Antlaşması ile kazanılan statünün korunması kadar barışın sürdürülebilmesi için de gereklidir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin yayılmacı veya revizyonist politikalarından kaçınarak barışçıl bir uluslararası ortam yaratma çabası, dış politikanın barışçıl karakterini güçlendirmiştir.

Milli devlet ilkesi, bağımsızlığın ve barışın korunması özelliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bağımsızlığın korunması, milli devlet ilkesinin temel bir gereğidir, çünkü ulus devletin egemenliği, dış müdahalelere karşı korunarak sürdürülebilir. Türkiye'nin irredentist olmayan, kültürel temelli Türk milliyetçiliği, milli devlet ilkesinin barışçıl ve bağımsız bir dış politikayla uyum içinde olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, bağımsızlığın korunması için yayılmacı politikalarından uzak durulmasını ve ulusun çıkarlarının ön planda tutulmasını sağlamıştır.

Muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesi, bağımsızlığın ve barışın korunması özelliğiyle dolaylı bir bağ içerisindedir. Bağımsızlığın ve barışın korunması, muasırlaşma hedefinin gerçekleşmesi için gerekli olan istikrarlı ve çatışmasız bir ortamı sağlamıştır. Barışın korunması, ekonomik kalkınma ve

teknoloji transferi için gerekli ortamı yaratarak muasırlaşmayı desteklerken, bağımsızlığın korunması, Türkiye'nin Batı'ya bağımlı olmadan kendi kimliğiyle modernleşmesini mümkün kılmıştır.

SONUÇ

1923-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak idealleri çerçevesinde şekillenmiş ve dört temel ilke—milli devlet, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma, tam bağımsızlık ve barışın korunması—üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkeler, dönemin dış politika özelliklerini—statükoculuk, milliyetçilik ekseninde dış politika, gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika, dengecilik temelli batıcılık ve bağımsızlığın ve barışın korunması—doğrudan şekillendirmiş ve genç Cumhuriyet'in uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmiştir. Bu makale, temel ilkelerin dış politikanın gösterdiği özelliklerle ilişkilerini analiz etmiş ve her bir özelliğin hangi ilkelerle bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur.

Statükoculuk, milli devlet, tam bağımsızlık ve barışın korunması ilkeleriyle güçlü bir bağ sergilerken, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesiyle dolaylı bir ilişki içindedir. Lozan Barış Antlaşması ile kazanılan statünün korunması, Gökalp'in irredentist olmayan milliyetçilik anlayışıyla uyumlu bir şekilde, ulus devletin egemenliğini ve barışçıl bir uluslararası ortamı sürdürmeyi hedeflemiştir. Milliyetçilik ekseninde dış politika, milli devlet ve tam bağımsızlık ilkelerine dayalı olarak Türk kimliğini uluslararası alanda güçlendirmiş, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesiyle Batı medeniyetinin bilimsel başarılarını özümseme hedefini desteklemiş ve barışın korunması ilkesiyle dolaylı bir bağ kurmuştur. Bu özellik, İttihat ve Terakki'nin yayılmacı milliyetçiliğinden farklı olarak, ulus devleti güçlendirme ve eşitlik arayışına odaklanmıştır.

Gerçekçi, inşacı ve barışçıl dış politika, barışın korunması, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ve tam bağımsızlık ilkeleriyle şekillenmiş, milli devlet ilkesiyle dolaylı bir ilişki sergilemiştir. Gökalp'in normatif milliyetçilik anlayışı, uluslararası normlara bağlılık ve dayanışma odaklı ittifaklarla barışçıl bir dış politikayı desteklemiştir. Dengecilik temelli batıcılık, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ve tam bağımsızlık ilkelerine dayalı olarak, Batı'nın bilimsel ve teknolojik başarılarını alırken bağımsızlığı koruma çabasını yansıtmış; barışın korunması ilkesiyle istikrarlı bir ortam yaratmayı, milli devlet ilkesiyle Türk kimliğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Son olarak, bağımsızlığın ve barışın korunması, tam bağımsızlık ve barışın korunması ilkelerinin doğrudan bir yansıması olmuş, milli devlet ilkesiyle ulusun çıkarlarını merkeze almış ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ilkesiyle modernleşme için gerekli istikrarlı ortamı sağlamıştır.

Gökalp'in irredentist olmayan, kültürel temelli milliyetçilik anlayışı, bu ilkeler ve özellikler arasındaki ideolojik bütünlüğü sağlamış; Lozan Antlaşması ile kazanılan statünün korunması, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” mottosuyla somutlaşan barışçıl yaklaşım ve uluslararası normlara bağlılık, dönemin dış

politikasının pratikteki başarısını ortaya koymuştur. Türkiye, bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun deneyimlerinden ders alarak, ulus devlet kimliğini güçlendirmiş, Batı medeniyetine entegre olurken bağımsızlığını korumuş ve barışçıl bir uluslararası ortamda ekonomik ile kültürel kalkınmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, 1923-1938 Türk dış politikası, hem ideolojik hem de pragmatik dinamikleri birleştirerek, genç Cumhuriyet'in uluslararası sistemde saygın bir aktör olarak konumlanmasını sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
- Altuğ, Yılmaz. "Foreign Policy of Atatürk." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 6, no. 16 (1989): 39-46.
- Armaoğlu, Fahir. "Atatürk Araştırma Merkezi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 13, no. 37, 1997, ss. 183-190, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Fahir-ARMAOĞLU-Konuşma.pdf>. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2020.
- Caşın, Mesut Hakkı. *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*. Cilt 1. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013.
- Çakmak, Haydar. "Atatürk'ün Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları." *İçinde Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, editör Hüseyin Çakmak, 11-26. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.
- Çalış, Şaban, ve Hüseyin Bağcı. "Atatürk's foreign policy understanding and application." *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 3.6 (2003): 195-228.
- Avcı, Mehmet. "Atatürk ve çağdaşlaşma." *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2013).
- Dedeyev, Bilal. "Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'ndan Sonra Tebriz Halkı'na Gönderdiği Mektuplar." *Yavuz Sultan Selim ve Dönemi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (4-6 Kasım 2021), 179-197. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 2021.
- Doğanoğlu, Mustafa. "" Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak" tan" Türkçülüğün Esasları" na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 71.4 (2016): 1195-1210.
- Eraslan, Cezmi. "In the Way of National Pact, in Line With National Interests; Views on Atatürk's Foreign Policy Understanding." *İçinde Turkish Foreign Policy During Ataturk's Era 1920-1938: Caucasasia, Balkans, Middle East From Political, Economic, Social and Cultural Aspects*, editör Cezmi Eraslan, 1-29. İstanbul: İstanbul University Press, 2021.
- Erşan, Mesut. "Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 3 (2006): 39-50.

Giritli, İsmet. "Nutuk'ta İç ve Dış Politika." *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin* 50 (1977): 188-203.

Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018b.

Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018c.

Göksel, Ali Nüzhet. *Ziya Gökalp - Hayatı, Sanatı, Eseri*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1950.

Göl, Ayla. "A short summary of Turkish foreign policy: 1923-1939." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 48.01 (1993).

Güçlü, Yücel. "The basic principles and practices of the turkish foreign policy under Atatürk." *Belleten* 64.241 (2000): 949-968.

McKercher, Brian JC, ed. *Routledge handbook of diplomacy and statecraft*. London and New York: Routledge, 2012.

Kocatürk, Utkan. "Atatürk'ün fikir ve düşünceleri." (*No Title*) (1984).

Nations, United. Vienna Convention on the Law of Treaties. 23 Mayıs 1969. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf [Erişim: 11 Haziran 2020]

Oktay, Cemil. *Siyaset Bilimi İncelemeleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Oran, Baskın. "Türk dış politikası: Kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, Cilt I: 1919-1980." *İstanbul: İletişim Yayınları* (2001).

Özakman, Turgut. *Şu Çılgın Türkler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2005.

Özgen, Yüksel. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt III (1925-1938)*. Cilt 3. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.

Parla, Taha. *Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları, 2009.

Polat, Necati. "Türkiye'de Barış Düşüncesi." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 4.14 (2007): 217-253.

Tezcan, Mahmut. "Ziya Gökalp'te Barışın Sosyolojik Temelleri." (1986).

Tokluoğlu, Ceylan. "Ziya Gökalp: Turancılıktan Türkçülüğe." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 28.84 (2012): 104-143.

Türkdoğan Orhan. *Ziya Gökalp ve Sosyolojik Düşünce Sistemi*. "Çizgi Kitabevi Yayınları." (2015).

INVISIBLE LABOR, VISIBLE STRUGGLES: GENDER AND MIGRATION CHALLENGES IN NGOS IN TURKEY

Ferah Dovme*

Abstract

This research investigates social invisibility among Turkish and Syrian women working in Non-Governmental Organizations (NGOs) in Hatay. Data were gathered using a qualitative research methodology using semi-structured in-depth interviews done online following initial on-site observations and analyses. The research sample comprises six women (three Turkish and three Syrian) living in Hatay, chosen by the snowball sampling technique. Research indicates that gender discrimination, marginalization, and migratory status substantially influence workplace invisibility. Syrian women endure dual invisibility, as their status as migrants exacerbates gender-based disparities. The research highlights how structural and societal obstacles restrict women's visibility, impacting their professional engagement and interactions. Moreover, workplace inequality serves as a significant contributor to the exacerbation of social invisibility, with institutional obstacles hindering women's access to career advancement and professional acknowledgment. The study enhances the broader conversation on gender and migration within NGO contexts by elucidating these dynamics and providing insights into measures for cultivating more inclusive and equitable workplaces. These findings underscore the necessity of confronting intersectional problems to advance gender equality and social inclusion in professional settings.

Keywords: Inivisibilization of Female Labor, Migration, Non-Governmental Organizations, Workplace Inequity

GÖRÜNMEYEN EMEK, GÖRÜNÜR MÜCADELELER: TÜRKİYE'DE STK'LARDA CİNSİYET VE GÖÇÜN YARATTIĞI ZORLUKLAR

Özet

Bu araştırma, Hatay'da sivil toplum kuruluşlarında (STK) çalışan Türk ve Suriyeli kadınlar arasında sosyal görünmezliği incelemektedir. Veriler, ilk olarak yerinde gözlem ve analizlerin ardından çevrimiçi olarak yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler kullanılarak nitel araştırma metodolojisiyle toplanmıştır. Araştırma örneklemini, kartopu örnekleme tekniği ile seçilen Hatay'da yaşayan altı kadından (üç Türk ve üç Suriyeli) oluşmaktadır. Araştırma, cinsiyet ayrımcılığı, marjinalleşme ve göçmen statüsünün

* ORCID: 0009000118495959, e-mail: farahdovme@hotmail.com

işyerinde görünmezliği önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Suriyeli kadınlar, göçmen statüleri cinsiyete dayalı eşitsizlikleri daha da şiddetlendirdiği için çifte görünmezliğe maruz kalmaktadır. Araştırma, yapısal ve toplumsal engellerin kadınların görünürliğini nasıl kısıtladığını ve bunun onların mesleki katılımlarını ve etkileşimlerini nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Ayrıca, işyerinde eşitsizlik, kadınların kariyer gelişimi ve mesleki tanınırlığa erişimini engelleyen kurumsal engellerle birlikte, sosyal görünmezliğin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Çalışma, bu dinamikleri açıklığa kavuşturarak ve daha kapsayıcı ve eşitlikçi işyerleri oluşturmak için alınabilecek önlemler hakkında içgörüler sağlayarak, STK bağlamında cinsiyet ve göç üzerine daha geniş bir tartışma ortamı yaratmaktadır. Bu bulgular, mesleki ortamlarda cinsiyet eşitliği ve sosyal kapsayıcılığı ilerletmek için kesişen sorunlarla yüzleşmenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Emeğinin Görünmezliği, Göç, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), İşyerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

1. Introduction

Issues of gender equality, women's rights, migration, and the role of Non-Governmental Organizations (NGOs) have gained increased attention in both academic and policy circles. Gender inequality systematically limits women's visibility in social and professional settings, reinforcing structural disadvantages that hinder their access to leadership roles and decision-making positions (Acker, 1990). This process aggravates their social invisibility, as their contributions are frequently undervalued and overlooked, which deepens gender-based inequalities even further (Kandiyoti, 1988). Societal gender norms and traditional perceptions—such as assigning domestic and caregiving responsibilities to women—further marginalize them in the workplace (Connell, 2002). As Scott (1986) notes, historical gender hierarchies have long placed women in subordinate roles, restricting their ability to participate equally across social domains. These dynamics are compounded in the case of migrant women, who face a "double disadvantage" due to the intersection of gender-based and migration-related discrimination (Yamaner, 2021). This study explores how these overlapping forms of marginalization are experienced by Turkish and Syrian women working in NGOs.

The international literature underscores the dynamic interaction between migration, gender, and societal roles, which emphasizes that migration is closely linked to gender identity and social norms (Danış & Biehl, 2020). Turkey, for example, has experienced significant demographic shifts that have affected both the hosting society and refugees since the onset of the Syrian refugee crisis in April 2011 (Ağır & Sezik, 2015). Hatay, one of Turkey's main refugee-hosting areas, is strategically located due to its proximity to Syria and its shared history and culture. The region's shared linguistic and social characteristics—such as its

substantial Arabic-speaking population—have facilitated the settlement and adaptation of Syrian refugees (Duruel, 2017).

Hatay's multicultural and rich history has allowed various communities of different religious and ethnic backgrounds to coexist peacefully. The phrase “Ezan, Çan, Hazan,” which symbolizes religious harmony, reflects this cultural diversity (2017). This inclusive social fabric has played a crucial role in fostering social integration for refugees. The welcoming and integrated community structure in the region has been vital in facilitating the social inclusion of refugees. Yet, living environments differ significantly, with refugees settling in cities as well as temporary shelters. The interplay of geographical, cultural, and socio-economic elements positions Hatay as a key location for resettlement and adaptation for refugees, though it also poses obstacles that hinder the sustenance of lasting social unity.

Due to these factors, Hatay has emerged as a focal point for many national, international, and local NGOs that are engaged in meeting the needs of refugees and host communities alike. These groups play a crucial role in promoting integration, delivering humanitarian assistance, and aiding at-risk populations, such as women. Turkey's significant influx of migration has further heightened the importance of NGOs, especially in helping Turkish and Syrian women navigate the distinct sociocultural obstacles they encounter. Though these women may face varying types of marginalization depending on their nationality, they frequently experience shared challenges tied to gender-based inequality and a lack of societal recognition.

This study aims to explore the social invisibility of Turkish and Syrian women working in NGOs, emphasizing how gender, migration status, and workplace dynamics influence their limited visibility in professional settings. By examining whether NGOs exacerbate or alleviate these issues, the study aims to advance understanding within the fields of gender and migration studies, which sheds light on institutional roles in shaping visibility and equity.

2. Literature Review

The concept of civil society has evolved significantly throughout history, shaped by political and social transformations. Initially synonymous with the state, civil society later emerged as an autonomous sphere distinct from government control (Aslan, 2010). Ancient philosophers like Aristotle and Cicero conceptualized civil society as a structured space where free and equal citizens could engage in public discourse. Over time, as feudal structures disintegrated and urban economies expanded, the notion of civil society evolved into an independent sphere fostering economic and social autonomy (Tosun, 2001). The 17th and 18th centuries marked a crucial turning point in this transformation, particularly with the emergence of contractual theories proposed by Hobbes, Locke, and Rousseau. Hobbes emphasized that civil society emerged as a response to the chaotic "state of nature," advocating for a strong state to maintain

order. Locke, on the other hand, viewed civil society as a collective agreement that safeguarded individual freedoms and private property. Rousseau introduced the idea of the social contract, highlighting the role of collective will in shaping society (Frimpong, Jones & Esedo, 2018; Carrin, 2006; Erten & Keskin, 2021). These perspectives collectively contributed to the development of modern democratic governance and civic engagement.

In the contemporary era, the role of Non-Governmental Organizations (NGOs) has expanded significantly, functioning as intermediaries between the state and society. NGOs operate across various domains, including human rights, environmental activism, and socio-economic development (Lewis, 2009). The globalization process has further amplified their influence, transforming them into key actors in addressing transnational challenges (Almeida & Chase-Dunn, 2018). Within this framework, the intersection of gender and migration has become a subject of growing academic interest, particularly in the context of women's social invisibility in professional settings. Acker (1990) argues that workplace structures are inherently gendered, systematically placing women in subordinate roles with limited career progression. Similarly, Kandiyoti (1988) explores how patriarchal bargaining restricts women's autonomy, forcing them to navigate within pre-existing gender hierarchies. Scott (1986) further highlights how historical gender hierarchies have rendered women invisible in both public and private spheres. This issue becomes even more pronounced when considering migrant women, who experience double invisibility due to their gender and refugee status (Herzog, 2018). Connell (2002) examines how gender norms are institutionalized, particularly in labor markets, where women, especially migrants, are often confined to low-wage and informal employment sectors.

Empirical research on Syrian refugee women in Turkey supports these theoretical frameworks. Studies by Daniş & Biehl (2020) indicate that Syrian women in Turkey face systemic barriers to workforce participation, exacerbated by legal, cultural, and economic constraints. Ağır & Sezik (2015) discuss the demographic shifts resulting from the 2011 Syrian refugee crisis, highlighting the socio-economic challenges faced by displaced communities. Hatay, a key settlement area for Syrian refugees, presents a unique socio-cultural landscape that influences migrant women's experiences. Its geographic proximity to Syria, historical ties, and linguistic similarities have facilitated the integration of refugees, yet challenges persist (Duruel, 2017). Despite Hatay's multicultural heritage and tradition of coexistence, the social and economic marginalization of migrant women remains a significant issue.

The increasing role of civil society organizations in mitigating gender-based inequalities has been widely documented. NGOs focusing on women's empowerment and economic integration have played a crucial role in addressing the social invisibility of female refugees. UNDP and IBC (2020) emphasize the need for

structural reforms to ensure equal opportunities for migrant women in the workforce. Similarly, various civil society organizations have played a key role in supporting income-generating activities for disadvantaged women, contributing to their financial independence. However, women's labor market participation remains highly stratified by class and gender (Kocacık & Gökkaya, 2005). Lower-income women, especially those from migrant backgrounds, face additional barriers due to legal restrictions, cultural expectations, and employer discrimination. Feminist economic theories argue that economic inclusion should not be solely framed within a capitalist market structure but rather as part of a broader social justice agenda (Oakley, 1972). The 2011 Syrian migration wave significantly impacted the operational focus of NGOs in Turkey. Initially, humanitarian assistance efforts dominated, but since 2016, there has been a notable shift toward sustainable development programs emphasizing education, vocational training, and social inclusion. Interviews with NGO workers highlight this transition, with one respondent noting, "Our organization initially focused on emergency aid, but since 2017, we have shifted toward providing long-term support in areas such as healthcare, employment, and legal assistance." These findings suggest that while NGOs play a critical role in addressing gender-based inequalities, structural barriers remain. Sustainable change requires policy reforms, increased funding, and a commitment to gender-sensitive programming.

3. Methodology

This study employs a qualitative research design to explore the social invisibility experienced by Turkish and Syrian women working in Non-Governmental Organizations (NGOs) in Hatay. A phenomenological approach was adopted to capture the participants' lived experiences, utilizing semi-structured, in-depth interviews as the primary data collection method. Due to the earthquake on February 6, 2023, interviews were conducted remotely via online platforms such as Skype and WhatsApp to ensure accessibility.

A total of six women (three Turkish, three Syrian) participated in the study, selected through the snowball sampling method to reach individuals with relevant workplace experiences. Participants' ages ranged between 25 and 35 years old, with varying educational backgrounds. Among the Turkish participants, two held managerial roles, while one worked as an NGO staff member. The Syrian participants had educational levels spanning undergraduate to postgraduate degrees and were engaged in different roles across both local and international NGOs.

Interviews lasted between 30 and 40 minutes, though technical difficulties occasionally led to multiple sessions. To enhance data credibility, a member-checking process was applied, ensuring that participants had the opportunity to review and confirm their statements before final analysis. The collected data were

analyzed through content analysis, identifying key themes such as gender-based workplace discrimination, socio-economic marginalization, and the intersectionality of migration and employment experiences.

4. Results and Discussion

This chapter presents the findings of in-depth interviews conducted with six female respondents who worked for non-governmental organizations (NGOs) in Hatay. The outcomes present the main issues that were found in the qualitative data with an emphasis on social invisibility and gender discrimination.

Demographic Information of Respondents

NGOs are represented here by three Turkish women and three Syrian women who work at various level. The educational level of the participants varies from high school to postgraduate levels, with three of them having university diplomas, one of them having achieved a postgraduate level, and two of them having high school education. There are a variety of positions that these women have inside non-governmental organizations (NGOs); some of them are administrative or managerial in nature, while others are involved in field-based and operational responsibilities. All the participants, while having a diverse range of backgrounds, voiced their concerns with the lack of visibility and unfair treatment that they received in their respective employment.

Social Invisibility in NGOs

A key finding of this study is the widespread experience of social invisibility among respondents. Participants frequently mentioned that their contributions were overlooked, their voices were unheard, and their efforts were undervalued.

One participant explained:

“Even though I work just as hard as my male colleagues, I don’t receive the same level of recognition. Sometimes, it feels like I don’t exist in the workplace” (R1)

Similarly, another participant noted that decision-making spaces often exclude women: *“I offer ideas in meetings, but no one listens. Then a male colleague says the exact same thing, and suddenly it’s a great suggestion”* (R2).

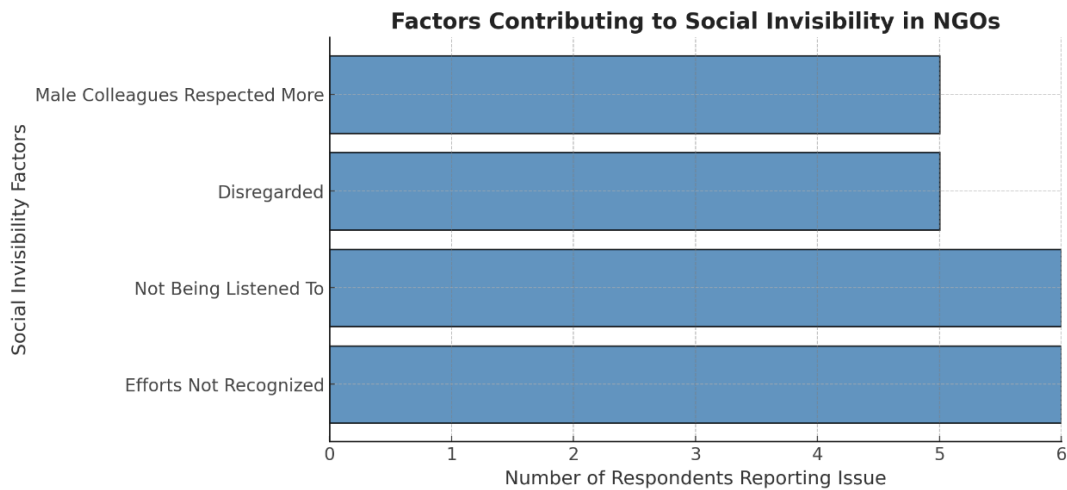

Figure 1. Factors Contributing to Social Invisibility in NGOs. Source: Research findings from field interviews (Dövme, 2024).

Gender Discrimination in NGOs

Other than invisibility, gender discrimination was also a prominent concern expressed during the interviews. Some interviewees described how they were excluded from fieldwork due to their gender, while others were relegated to domestic-related work within the workplace.

One participant explained how gender roles shaped her daily responsibilities: *“I was hired as an office administrator, yet I was always expected to make tea and clean. It felt like my professional skills were ignored because I am a woman”* (R3).

Another respondent observed that opportunities for advancement often favored men: *“Male employees are given better roles and higher salaries, even when we have the same qualifications”* (R5).

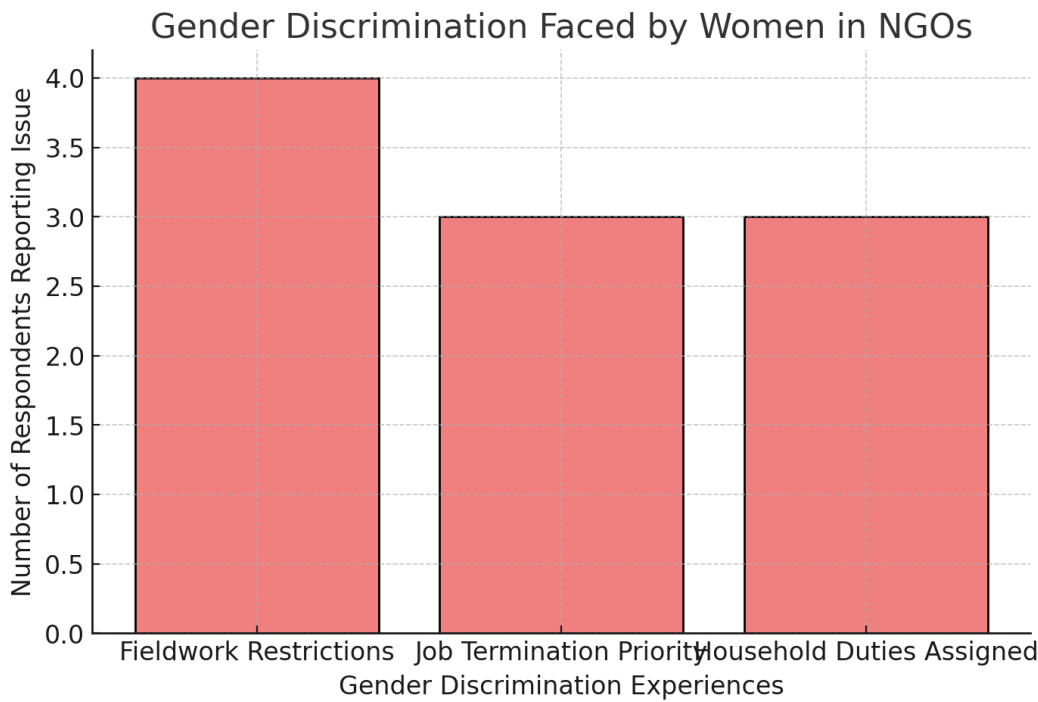

Figure 2. Gender Discrimination Experiences in NGOs. Source: Research findings from field interviews (Dövme, 2024).

Emotional and Psychological Effects

The impact of social invisibility and gender discrimination extends beyond professional experience, affecting participants' emotional well-being. Many respondents described feeling frustrated and excluded due to workplace hierarchies, emotionally drained from constantly proving themselves, and helpless in advancing their careers despite their qualifications.

One participant explained:

“At first, I loved my job, But over time, feeling invisible and unheard drained all my motivation” (R4).

“I am a literature graduate. But we came here long after the war started. It took me some time to adapt to the culture here. At first, we didn't want to come to Turkey, but we had no choice. To survive here, I had to take on extra work. Because I am a woman, I was always made to do cleaning jobs. In fact, there were times when I was not even paid just because I am Syrian. I was seen as a foreigner from Syria—needy, fallen, and helpless. In this workplace, I no longer do cleaning tasks. Since I have a degree in literature, I now assist with document writing. I guess I am lucky because I went to university” (R6).

Social invisibility of Syrian women is primarily shaped by their migrant status rather than gender. They are initially perceived as war refugees, foreigners, and victims and only then as women, which aggravates their marginalization (Yamaner & Herzog, 2021). These women migrants from Syria consistently report that their experience of social invisibility stems more from their migrant identity than from gender-based discrimination alone.

There is currently a competitive pressure between Turkish and Syrian women employed in NGOs, as the increasing participation of migrant women in the labor market has reshaped employment opportunities. While migration initially created employment opportunities for native women, the increasing integration of Syrian women into the labor market has increased competition, altering labor dynamics that were previously established. This transition has challenged Turkish women's previously existent employment advantages, altering workplace inclusion patterns (Aksu, Erzan & Kırda, 2022).

The evidence shows that gender roles systematically disempower women, leading to their exclusion, marginalization, and discrimination in the workplace. The interplay between gender and migration profoundly influences Turkish and Syrian women's working lives, shaping their visibility and status within the workforce (Knappert, Kornau & Figengül, 2017). The study further points out that linguistic competence plays a critical role in professional recognition, as language proficiency facilitates workplace integration and career advancement. Furthermore, cultural disparities also impact women's career trajectories. These disparities significantly influence their professional interactions, growth, and overall workplace dynamics.

This study highlights that gender discrimination, social exclusion, migrant identity, educational background, and language proficiency collectively play a role in the professional invisibility of Turkish and Syrian women. These intersecting factors underscore the persistence of structural inequalities across multiple social and professional domains, restricting women's ability to establish themselves and advance in their careers.

5. Conclusion and Implications

This study explored the experiences of social invisibility among Turkish and Syrian women who work at NGOs in Hatay, focusing on how gender, migration, and workplace dynamics shape their professional lives. The number of participants was limited because the interviews were conducted online due to the devastating impact of the earthquake that also hit Hatay in February 2023. However, despite these constraints, the findings provide valuable insights into how gender and migration status interact and influence women's

visibility in professional environments. Future studies may expand the sample size to enhance generalizability, particularly as the region recovers and returns to normalcy.

The research reveals that social invisibility remains a widespread challenge for working women, marked by exclusion rooted in gender, marginalization, and undervaluation of their contributions. Turkish women largely confront gender-based discrimination, frequently being assigned to administrative or domestic positions regardless of their skills. Conversely, Syrian migrant women experience layered invisibility, as their status as migrants overshadows their gender, dictating their access to and constraints within employment. A participant encapsulated this hierarchy by remarking: "First, migrant women are dismissed, then local women, and finally, men." This perspective underscores the precarious position of migrant women in the labor market.

A central insight reveals that education and language proficiency are pivotal in influencing professional visibility and career progression. Both Turkish and Syrian women view education as a critical tool to overcome career obstacles, with Syrian women especially prioritizing acquiring Turkish proficiency and supplementary qualifications. Yet, the rising influx of educated Syrian women into the workforce has intensified competition with local women, which has altered job market dynamics and blurred traditional distinctions between privilege and disadvantage.

While NGOs are often seen as institutions that foster gender equity, the study highlights how deeply ingrained patriarchal systems persistently mold workplace frameworks. Women employed in NGOs, similar to those in other sectors, typically hold lower-ranking roles and lack access to leadership positions or involvement in policy decisions. Nonetheless, many participants strongly favored working in NGOs over other sectors, asserting that these organizations, despite existing gaps, still afford better prospects for gender-inclusive practices than traditional workplaces.

This study advances discussions on gender, migration, and labor rights by exposing systemic inequalities that influence women's professional experiences. Key recommendations include implementing employment policies attuned to gender and migration disparities to ensure fair access to jobs and advancement. Initiatives like language courses, skill-building workshops, and leadership programs could also diminish professional invisibility among women. Further studies should explore invisibility across diverse sectors to identify parallels beyond NGOs, while long-term analyses of women's evolving labor roles could clarify intersections of gender and migration over time.

Social invisibility, particularly in NGO settings, remains understudied in academic research. This work bridges this gap by offering empirical evidence for how gender shapes invisibility within civil society organizations. It also highlights that invisibility encompasses sociocultural, linguistic, and institutional

dimensions beyond gender alone. Subsequent research could build on these insights by investigating invisibility in contexts like private companies or government agencies, or by exploring how crises such as conflicts or disasters impact women's workplace inclusion.

Recognizing and addressing social invisibility is critical to fostering meaningful gender equity in professional spheres. Cultivating inclusive workplaces can empower women and strengthen institutional fairness. This research intends to lay groundwork for future studies on invisibility in gendered and migratory contexts, offering insights valuable to both scholarly debates and policymaking. By prioritizing visibility, organizations can better support marginalized groups and contribute to systemic equity.

Acknowledgments

The authors acknowledge the use of AI-based tools (such as Grammarly and ChatGPT) for the purposes of grammar checking, word choice refinement, improvement of English readability, and assistance in outlining the initial structure of the manuscript. All research design, data collection, analysis, interpretation of findings, and the development of the argument were entirely conducted by the authors without AI involvement. The authors remain fully responsible for the integrity and originality of the research.

Declaration of Interest

The authors have no relevant financial or non-financial interests to disclose.

References

- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139-158. <https://doi.org/10.1177/089124390004002002>
- Ağır, O., & Sezik, M. (2015). Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.
- Aksu, E., Erzan, R., & Kırdar, M. (2022). The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market. *Labour Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2022.102183>
- Almeida, P., & Chase-Dunn, C. (2018). Globalization and social movements. *Annual Review of Sociology*. <https://doi.org/10.1146/ANNUREV-SOC-073117-041307>
- Aslan, S. (2010). Sivil toplum: Kavramsal değişim ve dönüşüm. *Dicle Üniversitesi Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 188-212.

Carrin, G. (2006). Rousseau's "social contract": contracting ahead of its time?. Bulletin of the World Health Organization, 84 11, 916-8 . <https://doi.org/10.1590/S0042-96862006001100020>.

Connell, R. W. (2017). Toplumsal cinsiyet ve iktidar (G. Sarıoğlu, Trans.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Danış, D., & Biehl, K. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları. İstanbul: Su Gender - GAR Ortak Yayını.

Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların karşılaştıkları temel sorunlar, algı ve beklentiler: Hatay örneği. Akademik Başarı Dergisi, 62, 57-61.

Erten, B., & Keskin, P. (2021). Female employment and intimate partner violence: Evidence from Syrian Refugee inflows to Turkey. Journal of Development Economics, 150, 102607. <https://doi.org/10.1016/J.JDEVECO.2020.102607>.

Frimpong, A., Jones, C., & Esedo, K. (2018). The Theoretical Perspective and Strands of the Social Contract as Espoused in the Works of Hobbes, Locke, and Rousseau: It’s Effects on the Contemporary Society. Public Policy and Administration Research, 8, 64-70.

Herzog, B. (2018). Invisibilization and silencing as an ethical and sociological challenge. Social Epistemology, 32(1), 13-23. <https://doi.org/10.1080/02691728.2017.1383529>

International Blue Crescent Relief and Development Foundation (IBC). (2020). Faaliyet raporu, 2019-2020 (p. 3).

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. Gender & Society, 2(3), 274-290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>

Knappert, L., Kornau, A., & Figengül, M. (2017). Refugees' exclusion at work and the intersection with gender: Insights from the Turkish-Syrian border. Journal of Vocational Behavior, 105, 62-82. <https://doi.org/10.1016/J.JVB.2017.11.002>.

Kocacık, F., & Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), 195-219.

Lewis, D. (2009). Nongovernmental organizations, definition and history. Springer Reference. https://doi.org/10.1007/springerreference_75552

Oakley, A. (1972). Sex, gender and society. London: Temple Smith.

Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. The American Historical Review, 91(5), 1053-1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>

Tosun, E. G. (2001). Demokratikleşme perspektifinden devlet-sivil toplum ilişkisi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Yamaner, O. (2021). Syrian female refugees in Turkey: Intersectional marginalization (1st ed.). Verlag Barbara Budrich. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1hm8gg9>

Yamaner, O., & Herzog, B. (2021). The dialectics of invisibilization in Syrian female refugees in Turkey. Revista da ABRALIN, 20, 221-238. <https://doi.org/10.25189/rabralin.v20i3.1859>

TÜRKİYE ÜZERİNDE SURİYELİ GÖÇMEN İLİŞKİSİ

Metin Fırat Aksoy*

ÖZET

Türkiye Afro-Avrasya kıtasının merkezinde bir ülke olarak her daim göç rotasının üzerinde olmuştur. Doğusundaki ülkelerden daha gelişmiş olması ve Avrupa ülkeleri ile sınır komşusu olması Türkiye’yi göç rotası üzerinde hem hedef hem de transit ülke olarak göçmenlerin hedefi haline getirmiştir. Bu sebeptendir ki Türk toprakları Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze birçok göçe maruz kalmıştır.

Her göç kendi içerisinde farklı özellikler ve yerli halk ile belli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sorunlar kimi zaman toplumsal kimi zaman ekonomik kimi zaman ise iç ve dış politikaya etki edecek kadar büyük olmuştur. Bununla birlikte bu sorunları bertaraf edebilmek için Türk karar vericilerin göç dalgasına karşı her zaman bir planları olmuştur.

Suriyeli göçü ise bu durumdan tamamen bağımsız karar vericilerin üst üste hatalar gerçekleştirdiği ve bunu neticesinde de Türkiye’nin iç politika, dış politika, sağlık sistemi, toplumsal etkiler ve ekonomisine ciddi etkisi olan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin gördüğü en büyük ölçekli ve kontrolsüz göç dalgası olmuştur.

Bu çalışmada, Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi tercih etme sebepleri detaylı olarak incelenecektir. Bununla birlikte, Suriyeli göçünün Türk iç ve dış politikasına, Türk ekonomisine, Türk sağlık sistemine ve Türk toplumuna etkileri nelerdir sorularına cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler

Suriyeli göçü, göçün Türkiye’ye etkileri, göç kuramları, Türkiye, Suriye iç savaşı, göç dalgası

SYRIAN IMMIGRANT RELATIONS ON TÜRKİYE

ABSTRACT

As a country at the center of the Afro-Eurasian continent, Turkey has always been on the migration route. The fact that it is more developed than the countries in its east and borders with European countries has made Turkey a target for immigrants, both as a destination and transit country on the migration route. For this reason, Turkish lands have been exposed to many migrations from the Ottoman Empire to the present day.

* İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi., e-mail: metin.firat.aksoy@gmail.com

Each migration has different characteristics and causes certain problems with the local people. These problems have been big enough to affect sometimes social, sometimes economic, and sometimes domestic and foreign policy. However, in order to eliminate these problems, Turkish decision-makers have always had a plan against the migration wave.

Syrian migration has become the largest-scale and uncontrolled migration wave that the Republic of Turkey has ever seen, in which decision-makers who are completely independent of this situation made mistakes one after another, and as a result, it had a serious impact on Turkey's domestic policy, foreign policy, health system, social effects and economy. .

In this study, the reasons why Syrian immigrants choose Turkey will be examined in detail. In addition, answers will be sought to the questions of what are the effects of Syrian migration on Turkish domestic and foreign policy, Turkish economy, Turkish health system and Turkish society.

Keywords

Syrian migration, effects of migration on Turkey, migration theories, Turkey, Syrian civil war, migration wave.

GİRİŞ

1. Göç Teorileri

Kuram bir konuda ortak bir davranış ya da sonuç geliştirilmesi sonucunda bu hareketi anlamlandırmak ve sonrasında yine aynı tip bir davranışta gerçekleşecek olanları tahmin etmek için kullanılan bir varsayımlar olarak kabul edilebilir. Göç içerisinde birçok değişkenlik barındırması ve insan unsurunun odak olması ile birlikte anlamlandırılmaya ve göçmenin hangi durumda nasıl hareket ettiği ile ilgili öngörü oldukça önem arz etmektedir. Gerek devletler, gerek potansiyel göçmenler gerek ise aktif göçmenler için göçün nasıl gerçekleşeceği, karşılaşılabilecek zorluklar ve neden gerçekleştiği ile ilgili varsayımlar göçü anlamak ve anlamlandırmak için oldukça önemlidir. Bu sebeptendir ki göç kuramcıları belirli dönemlerde kendi çevrelerindeki göçmen davranışlarını ve göç çeşitlerini inceleyerek ortaya bir sonuç olarak göç kuramlarını çıkarmışlardır. Göç kuramları göçmenlerin sınıflandırılması sonucunda ne tarz göçmen olduğu ve göçün ortaya çıkış sebebine bakarak bir yaklaşım geliştirmektedir. Bu yaklaşım neticesinde de göçün niye gerçekleştiği ve eğer gerçekleşirse nasıl gerçekleşeceği ile ilgili bir varsayım ortaya konabilmektedir. Bu varsayımlar hem potansiyel göçmen, hem hedef ülke hem kaynak ülke hem de her iki ülkenin vatandaşları için de oldukça önem arz etmektedir.

Göç Kuramları 19. Yüzyılın sonlarında Ernst George Ravenstein ile başlayan ve sonrasında gelişerek daha kapsamlı ve geniş bir coğrafyayı anlamlandırmaya çalışarak gelişen kuramlardır. Tarihin akışına göre de klasik ve modern göç kuramları olarak da ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik gelişim, değişim ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucunda ortaya çıkan yeni dünyayı eski göç kuramları ile anlamak ve anlamlandırmak oldukça zor olduğundan ortaya yeni dünyada göçün neden gerçekleştiği sorusuna cevap verebilecek yeni teoriler ortaya konmuştur. Bu teoriler elbette ki klasik dönem olarak tabir edilen önceki dönemden faydalanmış ve esinlenmişlerdir. Hatta modern kuramlar yer yer klasik dönemdeki kuramlar ile de benzerlik gösterebilmektedir. Bununla birlikte iki dönemin ortaya koyduğu yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar sonucunda göçü anlamak ve anlamlandırma konusunda farklılıklar olsa da iki dönemdeki kuramlarda ellerindeki verilerle en anlamlı ve kapsayıcı yaklaşımı çıkarmaya çalışmışlardır.

Göç kuramcılarının gerçekleştirdiği birçok çalışma olmasına rağmen günümüze kadar gerçekleşen çalışmalardan en çok kabul gören sekiz kuram mevcuttur.

Bunlar;

- Göç Kanunları (Ernst George Ravenstein)
- İtme Çekme Kuramı (Everest Lee)
- Beş Göç Tipi (William Peter'sen)

- Kesişen Fırsatlar Kuramı (Samurla A. Stouffer)
- Merkez Çevre Kuramı (Immanuel Wallerstein)
- Göç Sistemleri Kuramı
- Network (İlişkiler Ağı) Kuramı
- İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı
- Yeni Göç Teorisi

şeklindedir.

Ravenstein – Göç Kanunları ; Göç alanında kuramsal çalışmaları başlatan Ravenstein aslında çalışmasını 1871 ile 1873 yılları arasında Kraliyet İstatistik Topluluğu’nun Başkanlığı’nı yapmış olan William Farr’ın göç ile ilgili görüşlerine karşı çıkmak ve aksini ispatlamak üzere gerçekleştirmiştir. William Farr 1838 ve 1879 yılları arasında İngiltere ve Galler Genel Kayıt Bürosu’nda medikal istatistiklerden sorumlu olarak çalışmıştır. Kayıtları tutarken gerçekleştirdiği gözlem sonucunda göçün herhangi bir kurala ya da kaideye bağlı olmadan rastgele olarak gerçekleştiği savını ortaya atmıştır. Farr’a göre göç ansızın ve hiçbir kural tanımaksızın belirli kural ya da rutinlere bağlı olmadan farklı coğrafyalarda farklı şekilde gerçekleşen bir eylemdir (Dorling & Rigby, 2007: 51-52).

Everest Lee – İtme Çekme Kuramı ; İtme çekme kuramı ilk olarak Everest Lee tarafından oluşturulmuş ve içerik olarak kavramsallaştırılmış olsa da sonrasında birçok farklı teorisyen kurama çeşitli katkılarda bulunmuş ve kuramı kullanmıştır. Buna ek olarak ilk defa Everest Lee tarafından gerçekleştirilen kuramın temel esasları tamamen korunmuş ve sonraki kuramcılar bu alanda değişiklik gerçekleştirmemişlerdir.

Peter’sen – Göçün 5 Tipi ; William Peter’sen göç üzerine çalışan bir diğer kuramcıdır. Petersen’in göç üzerine gerçekleştirdiği çalışma bir soru ile başlamaktadır: “Eğer tüm insanlar doğa tarafından göçmen ise niye bazıları göç etmekte bazıları ise göç etmemektedir?” (Peter’sen, 1958: 258).

Samurla A. Stouffer – Kesişen Fırsatlar Kuramı ; Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Kuramı, göç hususuna potansiyel göçmenin göç ile ilgili kararları ve göçmeni göç kararına iten sebeplere odaklanarak açıklama getirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla da Stouffer göçü açıklayabilmek için doğrudan göçmene odaklanma yoluna gitmiştir. Stouffer oluşturduğu kuramını ortaya çıkarabilmek için Cleveland’ın kent merkezine ait nüfus verilerini kullanma yoluna gitmiştir. Bu bölgeden başka bir bölgeye göç eden kişileri ana veri kaynağı olarak kullanan Stouffer kuramı da bu verilerden yola çıkarak geliştirmiştir (Stouffer, 1940: 848).

Wallerstein – Merkez – Çevre Kuramı ; Aslında bir uluslararası ilişkilere ekonomik yaklaşım olarak kabul edilse de göçün temel sebeplerinden birisinin de ekonomik olmasından ötürü göç kuramları içerisinde de kendisine yer bulmaktadır. Kuram her ne jadar Wallerstein ile özdeşleşmiş olsa da Andre Gunder Frank ve Samir Amin de kurama önemli katkıda bulunan kişilerdendir.

Kurama göre ülkeler önce merkez ve çere ülkeler olarak iki sınıfa sonrasında ise kurama yapılan katkılar neticesinde merkez, çevre ve yarı – çevre ülkeler olarak üçe ayrılmıştır. Kuram bu ayrımı küreselleşme ve kapitalist ekonomik düzenin dünyaya hâkim olmasından sonra ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık geliştirildiği ve her ülkenin bu bağımlılık sonrası gerçekleştirdiği üretime göre gerçekleştirmiştir (Gills & Frank, 2003). Wallerstein bugünkü dünyadaki sistemi kapitalist dünya ekonomisi olarak tanımlamış ve tüm dünyanın buna göre şekillendiğinin üzerinde durmuştur (Wallerstein & Balibar, 1995).

Göç Sistemleri Kuramı; Göç sistemleri kuramı ülkelerin göçmenler sayesinde kendi aralarında karşılıklı olarak kurduğu göç sisteminden bahsetmektedir. Kurama göre ülkeler karşılıklı yaşadığı göçmen değişikliği sayesinde bir göç sistemi oluşturmaktadır. Bu göç sistemi de göçün gerçekleştiği ülkeler arasında bir ilişki zinciri oluşturmaktadır. Bu zincir ve göç sisteminin kurulması için ülkeler arasında sınır komşuluğu ya da yakınlık gibi bir durumun olması da söz konusu değildir.

Kurama göre göçü veren ve alan ülke arasındaki ilişki göç ile başlamamaktadır. Göç ilişkisinin gelişiminden önce de bu ülke ya da ülkeler arasında ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle ilişki göçün başlaması ile birlikte başlamamaktadır. Bu ilişki eski koloni ve ana ülke ilişkisi olabileceği gibi bununla hiç alakası olmayan ama ticari ya da sosyal ilişkiler sayesinde gelişmiş olan bir karşılıklı ilişki de olabilmek ihtimali mevcuttur (Castles & Miller, 1998: 23-24).

İlişkiler Ağı Kuramı ; İlişkiler ağı kuramını diğer göç kuramlarından ayıran en önemli faktör göçü materyalist bağlardan arındırarak daha sosyal bir çerçeveden ele alması durumudur. İlişkiler ağı kuramı temelini göçmenlerin kurdukları bağdan almaktadır. Göçmenlerin gerek göç ettikleri ülkede kurdukları bağın gerek ise göç alan ve veren ülke arasında kurulan sosyal ağın göç üzerinde ciddi derecede etkisi olmaktadır. Bu ağlar sosyal çevre ile alakalı olarak kurulan bağlardır. Ağlar niteliğine göre çok güçlü bir şekilde inşa edilmiş olabilmekle birlikte bir süre sonra işlevini yitiren, etkisizleşen ya da en başından zayıf bağlantıları olan ağlar da olabilmektedir (Abadan-Unat, 2002: 17-18).

İlişkiler ağı kuramına göre ağlar ilk göçmenlerin göç veren ve göç alan toplumları birbirlerine bağlayan bir yapı inşa etmesiyle başlamaktadır. Bu durum göç veren ülkede göç etmek isteyen kişiler için bir rehber ve altyapı oluşturmaktadır. bu ağ üzerinden yeni göç akınları gerçekleşmekte ve sonradan gelenler ilke gelenlerin yaşamışlıklarından faydalanmaktadır. Bu durumun sonunda göç devinim halinde kendi kendini devam ettiren bir hal almaktadır (Yalçın, 2004: 49-50).

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı ; Michael J. Piore tarafından 1970'li yılların sonuna doğru geliştirilen kuram göçün varlığını kapitalizmin doğası üzerine kurgulamıştır. Piore'nin İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramına göre kapitalizmin varlığını sürdürebilmek için işçilerin düşük ücretle çalışmaların devam etmeleri gerektiğini savunmaktadır. İşçilerin çalışma koşullarının düşüklüğü kapitalizme getiri olarak dönmesi kapitalizmin varlığını sürdürmesi için bir önkoşul olarak kabul edilmektedir. Kötü şartlarda düşük ücretle çalışan işçiler ise genellikle o ülkeye sonradan göç etmiş göçmen işçilerdir. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramına göre emek temelli göçler genellikle endüstri toplumlarındaki işgücü açısından ortaya çıkmaktadır (Piore, 1972: 2).

Piore endüstri toplumlarında iş gücü piyasasını iki farklı gruba ayırmaktadır. İlk grup diğer gruba oranla daha yüksek ücretlere ve daha iyi çalışma koşullarına sahip olan çalışanların oluşturduğu gruptur. İkinci grup ise ilk grubun aksine daha zor ve kötü çalışma koşullarına sahip, düşük ücret ile çalışan ve terfi koşullarının çok mümkün olmadığı çalışanlardan oluşan gruptur. Birinci grupta işleyiş genel itibariyle yasal süreçlerin de işlediği bir gruptur. İkinci grupta ise yasalardan çok ikili ilişkiler ile işlerin yürütüldüğü bir gruptur. İkinci grubun bu dezavantajlarından ötürüdür ki ikinci grubu genellikle başka ülkelerden göç eden göçmenler oluşturmaktadır. Birinci grup ise genellikle ülkenin yerel halkı tarafından oluşturulmaktadır (Piore, 1978: 27-28).

2. Göç Teorileri Çerçevesinde Suriyelilerin Türkiye'ye Göçü

17 Aralık 2010 tarihinde, Tunus'ta, Muhammed Buazizi adlı genç bir adamın kendini yakması, halkın sokaklara çıkarak tepki göstermesine yol açmıştır. Bu olay, ilerleyen dönemde "Arap Baharı" olarak adlandırılacak olan halk hareketinin başlangıcını işaret etmiştir. Muhammed Buazizi, 26 yaşında bir gençti ve iş bulamadığı için meyve sebze satıcılığı yaparak geçimini sağlamaya çalışıyordu. 17 Aralık 2010'da, işini yapmak için gerekli ruhsatı olmadığı gerekçesiyle güvenlik güçleri ve zabıtalardan tarafından tezgahı ve malzemeleri elinden alınmıştır. Bu olay, Muhammed Buazizi'nin güvenlik güçleri ve zabıtalardan yaşadığı sorunlar, şiddet ve hakaret iddialarıyla sonuçlanmış ve bu olumsuz deneyimlerin ardından Muhammed Buazizi kendini yakmıştır. Vücudunun büyük bir kısmı yanmış olan Buazizi, hastaneye kaldırılmış ancak yaşamını yitirmiştir. Bu trajik olayın ardından Tunus halkı sokaklara dökülmüş ve işsizlik, yüksek gıda fiyatları, yaygın yolsuzluklar, kötü yaşam koşulları ve ifade özgürlüğü gibi sorunları protesto etmek amacıyla gösteriler düzenlemiştir. Hükümetle büyük çatışmalara yol açan protestolar sonucunda, yirmi üç yıl boyunca iktidarda olan lider görevden ayrılarak ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. İlk olarak 18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan gösteriler, benzer sorunların diğer Arap ülkelerinde de ortaya çıktığını gösteren bir örnek teşkil etti. Bu Arap hareketi, zamanla Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine sıçradı ve uzun süredir iktidarda olan diktatörlerin görevden alınmasına yol açtı. Mısır ve Libya gibi ülkelerde de benzer değişimler yaşandı. Suriye'de ise yönetim, protestoculara şiddetle karşılık vererek, göstericilerin silahlanmasına yol açtı. 2011 yılında çatışmalar tüm Suriye'yi etkisi altına aldı ve büyük bir iç savaşın

başlangıcına işaret etti. Bu çatışmaların sonucunda Suriye halkı, özellikle Türkiye, Irak, Mısır, Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelere sığındı. Bu göç dalgası, özellikle sınır bölgelerinde ve yakın ilçelerde büyük etkilere neden oldu (Boyraz, 2015).

2011 yılının 15 Mart'ında Suriye'de patlak veren eylem ve çatışmaların sonucunda, Lübnan, Mısır, Ürdün, Türkiye ve Irak gibi ülkeler "açık kapı" politikasını benimsemişler ve Suriyeli vatandaşlara sığınma imkânı sunmaya karar vermişlerdir. Bu kararın etkisiyle Suriyeliler, genellikle komşu ülkeler olan Türkiye, Ürdün, Lübnan, Mısır ve Irak'a yönelmişlerdir. Türkiye'ye yönelik göç, diğer ülkelere göre daha fazla olmuştur. Bunun sebebi, Türkiye ile Suriye arasındaki uzun sınır hattı ve birçok Suriyeli vatandaşın Türkiye'de akrabalarının bulunmasıdır. Zaman içinde, göçmen sayısı artmış ve bu hareketliliğe kadınlar ve çocuklar da dahil olmuştur. Göçmenler, genellikle yürüyerek seyahat etmektedirler. Suriye'den gelen sığınmacılar, özellikle Hatay, Kilis, Gaziantep, Osmaniye, Adıyaman, Malatya, Mardin, Adana, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş gibi şehirlerdeki barınma merkezlerine yerleştirilmiştir. Bu barınma merkezleri, Suriye ile Türkiye sınırı ve yakın bölgelerinde kurulmuştur. Geçici barınma merkezlerinin sayıca en fazla olduğu kentler ise Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa'dır. Suriyeli sığınmacılar, iç savaşın etkisiyle ülkelerini terk ederek farklı ülkelere dağılmışlardır ve bu nedenle Suriyeli sığınmacıların sayısı on milyonun üzerine çıkmıştır. Bu sığınmacıların büyük bir kısmı Türkiye'deki şehirlerde yaşamını sürdürmektedir. Suriyeli sığınmacılar, ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye ve komşu ülkelere göç etmişlerdir. Türkiye'ye yönelik göç, diğer ülkelere göre daha fazladır. Bu durum, Türkiye ile Suriye arasındaki coğrafi yakınlık, tarihî, kültürel ve toplumsal bağlar, dil ve inanç birliği ile akrabalık ilişkilerine dayanmaktadır. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin bir kısmı barınma merkezlerinde yaşamaktadır, ancak çoğunluğu göçmen şehirlerde yerleşmiştir. Türkiye'ye doğru yapılan en son ve en kalabalık göç dalgası, 2011 yılında Suriye'deki baskıcı rejimden kaçmak isteyen Suriyeli vatandaşlar tarafından başlatılmıştır. İlk olarak, 29 Nisan 2011'de Türkiye'ye gelen 252 Suriyeli vatandaşın sınırı geçmesiyle başlayan bu göç hareketi, zamanla artmış ve 2014 yılı Ocak ayında Suriyelilerin sayısı 600.000'i aşmıştır (Deniz, 2014).

2014 yılı itibarıyla, Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle 3 milyondan fazla Suriyeli göçmen Türkiye'ye sığınmıştır. Bu göçmenlerin yaklaşık yarısı, Türkiye'nin Suriye sınırına yakın bölgelerde kurulan kamplarda yaşamaktadır. Türkiye, coğrafi sınırlamalar nedeniyle yalnızca Avrupa ülkelerinden gelenlere "mülteci" statüsü vermektedir. Bu nedenle, Suriye'den gelen göçmenlere "sığınmacı" statüsü verilmektedir. Sığınmacılar, "geçici koruma" hakkına sahiptirler ve bu hak kapsamında temel ihtiyaçları Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmaktadır. Maddi yardım da dahil olmak üzere, 2011 ila 2014 yılları arasında Suriyelilere yapılan yardımın toplam değeri 5 milyar doları aşmıştır. Bununla birlikte, Suriyeli sığınmacılar Türkiye'nin güvenliği açısından da risk oluşturmaktadır. 2013 yılında Cilvegözü sınırındaki patlamalar ve Reyhanlı'da meydana gelen olaylar, bu riski göstermektedir (Kap, 2014).

Türkiye'ye sığınan Suriyeli vatandaşlar, şu an için "geçici koruma" statüsünde bulunmaktadır ve mülteci statüsüne geçebilmeleri için coğrafi sınırlamanın kaldırılması gerekmektedir. Son yıllarda, Arap coğrafyasındaki ülkelerde yaşanan gerilimler ve çatışmalar, özellikle Suriye ve doğu komşu ülkelerden büyük ölçüde göç dalgalarına yol açmıştır. Türkiye'ye yönelik göç hareketleri, Suriye'den gelen göçmenlerin 2011 yılında nisan ayında mecburi olarak başlamasıyla hız kazanmıştır. Suriye'deki çatışmalar hızla büyümüş ve uluslararası toplum ile Türkiye, bu ani gelişmelere hazırlıksız yakalanmıştır. Bu süreçte, Suriye'de milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmış ve kitlesel bir göç hareketi başlamıştır (Şimşek, 2018).

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre, Ekim 2023'te Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların sayısı yalnızca 3.2 milyonun üzerindedir ve bu rakam hızla artmaya devam etmektedir. Türkiye, bu büyük göç dalgasını karşılamak ve sığınmacılara yardım etmek için önemli çaba sarf etmektedir. Ancak bu durum, Türkiye'nin sınırları ve kaynakları açısından ciddi zorluklar yaratmıştır. Bu nedenle uluslararası toplumun, Türkiye'ye bu konuda daha fazla destek sağlaması gerekmektedir. Türkiye'nin, Suriyeli sığınmacılara sağladığı "geçici koruma" hakkı, maddi yardımlar ve barınma merkezleri gibi önlemler, bu krizi yönetmek için atılan adımlardan sadece birkaçıdır. Ancak bu durum, Türkiye'nin güvenliği açısından da bazı riskleri beraberinde getirmiştir, özellikle sınır bölgelerinde yaşanan çatışmalar ve güvenlik endişeleri göz önüne alındığında. Bu nedenle, Türkiye'nin uluslararası destek ve iş birliği ile bu zorlu göç krizini çözmeye çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır (Bozkaya & Kıncal, 2018).

3. Suriyeli Göçünün Türkiye'ye Etkileri

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç, insanlığın yerleşik hayata geçmesi ve avcı – toplayıcı dönemi geride bırakması ile birlikte şekil ve amaç değiştirmiştir. Bundan sonra da toplumları etkileyen hemen her büyük olaylarla birlikte göçün kapsamı ve çeşidi değişiklik göstermiştir. Yerleşik hayata geçiş sonrasında Sanayi Devrimi ve sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi göçün ve göçmenin çeşidi ile karakteristik yapısı üzerinde ciddi etkili olmuşlardır.

Ortadoğu silahlı çatışmaların ve anlaşmazlıkların olduğu ve genellikle diktatörlük ile yönetilen ülkelerin olduğu, ekonomik zenginliği sadece ülkedeki azınlık tarafından kontrol edilip paylaşıldığı ve Batılı değerlerin uygulanmadığı bir coğrafyadır. Bu coğrafyada insanlar vatandaş olma bilincine ulaşmadıkları gibi demokratik norm ve değerlere de sahip değildirlere. Bu sebeple de halkın önemli bir kısmı ülke fark etmeksizin yoksulluk içerisinde yaşamakta ve yönetimi, dolayısıyla da zenginliği ele geçirmek isteyen gruplar sürekli olarak darbe teşebbüslerine ya da halkı oldukça kötü etkileyen ve uzun süreler devam eden silahlı çatışma yoluna gitmektedirler.

Benzer bir durumun gerçekleştiği ve iktidarı devirmek isteyen grupların iç savaş çıkarma amacıyla silahlı çatışma başlattığı Suriye’de de mevcut durumdan en çok Suriyeliler etkilenmiştir. Türkiye bulunduğu coğrafyanın istikrarsız bir coğrafya olduğunu ve sorunların kendisine sığrayabileceği sonucunda sınırına sığınmacıların gelebileceğini düşünmeden imzaladığı Ottawa Anlaşması neticesinde Suriye sınırından mayınlar temizlenmiştir. AKP hükümetinin de yanlış bir şekilde açık kapı politikası izlemesi sonucunda 2011 yılından itibaren Suriyeli göçmenler kontrolsüz bir şekilde Türk topraklarına giriş yapmaya başlamıştır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göçü 2011 yılından itibaren kesintisiz olarak kontrolsüz bir şekilde devam etmektedir ve yine 2011 yılından itibaren de Suriyelilerin çoğu Türk topraklarında yaşamaktadır. Suriye’de iç savaşın neredeyse sona ermesi Devlet Başkanı Beşar Esad’ın geri dönüş çağrılarına rağmen AKP hükümetinin kendi vatandaşları yerine Suriyelilere sağladığı imtiyazlar sebebiyle Suriyeli göçmenler geri dönmek istememektedirler.

Türkiye en başından beri sınırda oluşturması gereken merkezlerde barındırması gereken Suriyelileri hiçbir kontrol, kayıt ve takip olmadan sorgusuz sualsiz bir şekilde sınırlardan içeri almıştır. Türkiye’ye göç eden Suriyelilere hiçbir kısıtlama getirilmemesi neticesinde de Suriyeli göçmenler tüm ülkeye yayılmış ve istedikleri şehre yerleşmişlerdir. Hatta savaştan kaçtıklarını iddia eden Suriyeli göçmenler dini bayramlarda ve tatillerde de sorunsuz bir şekilde Suriye’ye gidip geri dönmektedirler.

Suriyelilerin Türk topraklarında yaşamaya başlaması, geri dönmemesi, nüfuslarının sürekli olarak artması ve AKP hükümetinin Suriyeli göçmenlerin eğitim, sağlık, barınma ve yemek ihtiyaçlarını devlet bütçesinden karşılaması Türkiye için birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle Suriyeli sığınmacıların Türk toprakları dahilinde kalması Türkiye’nin iç politikasını, dış politikasını, ekonomisini, sağlık sistemini ve doğrudan Türk toplumunu etkilemektedir.

9.1. Türk İç ve Dış Politikasına Etkileri

Türk topraklarında bulunan Suriyeli göçmenlerin iç politikaya doğrudan etkisi siyasal ortamı etkilemesi şeklinde tezahür etmektedir. Türk halkının güvenlik endişelerinin haklı bir şekilde yükselmesi, Suriyelilerin toplumsal düzeni bozacak davranışlarda bulunması, Türk kültür ve töresine aykırı hareket etmeleri gibi birçok etkenden dolayı halkta Suriyeli göçmenlere karşı bir tepki gelişmiş bu durumda iç siyaseti oldukça ciddi şekilde etkilemektedir. Aynı zamanda AKP hükümetinin uyguladığı politikalar neticesinde Suriyelilerin ülke içerisinde ayrıcalıklı bir konumda olması, Suriyelilerin yönettiği işletmelerin vergi ödememesi, sigortasız çalışmalarına göz yumulması, sağlık harcamalarının, tüp bebek de dahil Türklerin verdiği vergilerden karşılanması gibi birçok farklı husus da iç siyasette bir kutuplaşma ve tepki oluşturmuştur. Buna rağmen AKP hükümeti iç siyasette bu tepkileri göz ardı ederek Suriyelilerin ayrıcalıklı

konumunun korunması eylemine devam etme yoluna gitmekte sakınca görmemektedir (Erkan, 2021: 421-444).

Suriye’de yaşanan iç savaş ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Ya Beşar, men dakika dukka-Ey Beşar, eden bulur.” (Hürriyet, 2012) sözleriyle Türk dış politikasının bir konusu haline gelmiştir. Bu durum Türk dış politikasının Cumhuriyetin ilanından beri temel dinamiklerinden olan çatışmalardan uzak durma ilkesinin yok sayılması anlamına gelmektedir. Türkiye doğrudan bir yabancı ülkenin içişlerine o ülkenin meşru hükümetinin talebi olmadan karışmıştır. AKP hükümetinin bu yanlış politikası başta sadece Türk dış politikasını etkileyen bir hata olarak görülse de kısa sürede Türk iç politikasının bir sorunu haline gelmiştir. Sorunun çözümü ya da Suriyeli göçmenlerin geri dönüşüne dair AKP hükümetinin bir planı olmamasından mütevellit de Türk iç siyasetini meşgul etmeye devam etmektedir.

AKP hükümeti Suriyelilerin Türk sınırlarından gelmesi durumuna hazırlıksız yakalanmış ve planları dahilinde Beşar Esad’ın kısa sürede devrileceğini düşündükleri için sığınmacıları geçici koruma statüsünde açık kapı politikası ile sorgusuz kabul etmişlerdir. Geçici koruma statüsü içerisinde yasal süre olarak bir yıldan üç yıla kadar devam etmekte ve üçüncü yıl bittiğinde geçici koruma statüsündeki kişi ya da kişilerin statü gereği ülkeden ayrılmaları gerekmektedir (UNHCR, 2023; European Commission, 2023). 3 yıl içerisinde Suriyeli göçmenlerin Türkiye’den ayrılmamaları ve tam tersine yerleşmeleri sonucunda Türkiye yeni bir statü olarak misafir statüsünü ortaya koymak zorunda kalmıştır. Misafir statüsünden sonra da geçici koruma statüsü iç hukukta yeniden tanımlanarak kullanılmaya başlanmış ve Suriyeli göçmenlere geçici koruma statüsü iç hukuka dayanarak verilmiştir (RefWorld, 2014). İleride de detaylı olarak anlatılacağı üzere iç politikaya etkileri sadece siyasi kutuplaşma şeklinde de cereyan etmemiştir. Buna ek olarak AKP hükümetinin Suriyeli sığınmacıların barınma, sağlık, yiyecek ve eğitim gibi tüm masraflarını karşılama yoluna gitmesi iç siyasetin bir alt dalı olarak Türk ekonomisini, salgın hastalıklara karşı aşısız olarak sınırlardan geçen ve Türkiye sınırları dahilinde de aşı yaptırmaktan imtina eden Suriyelilerden dolayı da aşı zincirinin kırılmasından ötürü sağlık sistemini de ciddi derecede etkilemiştir.

Dış politika açısından Suriyeli göçmenlerin ilk etkisi AKP hükümeti tarafından uygulanan açık kapı politikasında sınırdan içeri giren Suriyelilerin kayıt altına alınmamasından ötürü başta IŞİD ve PKK üyesi olmak üzere birçok terör örgütü mensubu da Suriyeli göçmen kılığında Türkiye’ye giriş yapmıştır. AKP hükümetinin tampon bölge oluşturmayıp Suriyelileri tampon bölgeye yerleştirmek yerine sınırdan içeri alması dış politikada da Türkiye’nin atacağı adımları terör örgütlerini de dikkate alarak atması zorunluluğunu doğurmuştur. Diğer bir deyişle yabancı devletler Türkiye’ye karşı bu terör örgütlerini bir dış politika argümanı olarak kullanma yoluna gitmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında dünyada belirli bölgeler büyük güçlerin çatışma alanları olmuştur. Bu çatışma büyük güçlerin doğrudan karşı karşıya gelmesi şeklinde değil de vekaleten yürüttükleri ve belirli grupları destekledikleri çatışmalar şeklinde vukuu bulmuştur. Arap Baharı sonrası Ortadoğu coğrafyası da

aynı şekilde büyük güçlerin rekabet alanına dönüşmüştür. AKP Hükümeti bu rekabet alanında çatışmadan uzak durması ve sınırlarını koruması gerekirken izlediği açık kapı politikası sebebiyle bölge ülkeleri ile ilişkileri bozulurken kendi iç politikasında da istikrarsızlık ve gerginliğin yolunu açmıştır. Aynı zamanda büyük güçlerin Suriye'nin kuzeyinde ve Irak'ın bir bölümünde kontrol altına aldığı bölgelerde terör örgütlerinin varlığına izin vermesiyle birlikte de terör örgütleri Türk sınırının ötesinde rahatlıkla hareket edebilir hale gelmiştir.

Suriye meselesi gerek en uzun sınır komşusu olmasından gerek ise sınır şehirlerinde yaşayan Türklerin Suriyeliler ile gerek akrabalık gerek ise kültürel bağları olmasından mütevellit iç ve dış siyaseti doğrudan etkilemiştir.

AKP Hükümeti uyguladığı dış politikadan mütevellit Suriye konusunda birçok adımda büyük güçler ile ters düşmüştür. Tutarsız ve çıkarların gözetildiği dış politika yerine mezhep odaklı Sünni ve temelsiz bir dış politikanın uygulanması neticesinde Türkiye Esad'ın devrilmesi hususunda Rusya ile Türk sınırında Kürt koridorunun engellenmesi için gerçekleştirdiği operasyonlar için de ABD ile ters düşmüştür. ABD bir dış politika aracı olarak bölgede terör örgütü PYD-YPG'ye eğitim, mühimmat ve silah vererek Suriye topraklarında rahatlıkla gezebilmelerinin önünü de açmıştır. Sınırında bir Kürt koridoru oluşması durumuna karşı ise AKP Hükümetinin uyguladığı yanlış dış politikalardan dolayı Türk askeri Suriye'de operasyon yaparak bu koridorun oluşmasını engellemiş ve yanlış bir dış politikanın ülke için ciddi bir güvenlik sorununa dönüşmesini engellemiştir. Diğer bir deyişle Erdoğan liderliğindeki AKP Hükümetinin Esad'ın devrilmesi için başlangıçta izlediği dış politika sonrasında Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması için Türk askerinin operasyon yapma zorunluluğuna dönüşmüştür (Polat, 2020, s. 33). Türk askerinin operasyonları ise ABD'nin muhalefeti ile karşılık bulmuştur. Böylece Türkiye dış politika hususunda ABD ile farklı dış politikalar izlemeye başlamıştır. Esad'ın devrilmemesi üzerine bölgede güç kazanan Rusya ise Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliğindeki AKP Hükümetinin yanlış Suriye politikası sebebiyle Rusya ile de dış politika hususunda karşı karşıya gelmiştir (Tuncel & Ekici, 2019: 56-67).

SONUÇ

Bu çalışma, Türk siyasetinde göçmenlerin özellikle Suriyeli göçmenlerin etkisini incelemiştir. Türkiye, son yıllarda büyük bir göçmen akınına ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla birlikte, milyonlarca Suriyeli, ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin Türk siyasetine olan etkisi, bu çalışmanın temel odak noktası olmuştur.

Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başlayan ve devam eden bir çatışma olmuştur. Bu iç savaş, Suriye'nin mevcut yönetimi ile muhalefet güçleri arasında başlayan bir çatışmadan kaynaklanmış ve kısa sürede uluslararası boyutlara ulaşmıştır. Esas olarak siyasi, etnik ve dini nedenlere dayanan bu çatışma, ülkenin birçok bölgesinde şiddetli çatışmalara neden olmuş ve sivil halkın büyük zarar görmesine yol açmıştır.

Suriye İç Savaşı'nın temel nedenleri arasında yönetimle muhalefet güçleri arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, ekonomik sorunlar, demokrasi talepleri, etnik ve dini ayrılıklar, dış müdahale ve silahlı çatışmanın yayılması başlıkları sayılmaktadır. Bu karmaşık faktörler, Suriyeli vatandaşların ülkelerini terk etmek zorunda kalmasına neden olmuştur.

Göçmenlerin göç ile ilgili davranışları birçok teoriyle açıklanmaktadır. Ravenstein kaleme almış olduğu Göç Kanunları'nda göçün nedenlerini, özelliklerini ve sonuçlarını incelemek için temel bir çerçeve sunmaktadır. Bu teori, göçü bilimsel ve analitik bir yaklaşımla ele almak isteyen araştırmacılar ve coğrafyacılar için önemli bir referans noktasıdır. Ravenstein, göçü altı temel yasa veya kanunla açıklamıştır. Göç, belli bir süreç içerisinde ve belli bir mesafeyi kapsayarak gerçekleşmektedir. Bu yasa, genellikle göçün sınırlı bir coğrafi alanda sıkça meydana geldiğini ifade etmektedir. İnsanlar genellikle yakın bölgelere taşınır ve uzun mesafeli göçler daha nadir görülür. Göç, genellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru gerçekleşir: Bu yasa, kırsal bölgelerden şehirlere doğru göçün yaygın bir eğilim olduğunu belirtmektedir. Bu, sanayileşme ve iş olanaklarının yoğunlaştığı şehirlerin cazibesinden kaynaklanmaktadır. Göç edenler genellikle çalışabilir, üretebilir yaş gruplarına aittir. Bu, ekonomik ve işgücü faktörlerinin göçü etkileyen önemli etkenler olduğunu göstermektedir. İnsanlar genellikle yakın bölgelere taşınır ve uzun mesafeli göçler daha nadir görülür. Göç, çoğunlukla sürekli ve ardışık bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Ravenstein Göç Kanunları, göçün karmaşıklığını daha iyi anlamak ve nedenlerini, özelliklerini ve sonuçlarını analiz etmek için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Everest Lee tarafından geliştirilen İtme-Çekme Kuramı, göçün nedenlerini, özelliklerini ve sonuçlarını incelemek için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Lee, 1966'da yayınladığı "A Theory of Migration" makalesiyle bu kuramı ortaya koymuş ve göçün itme ve çekme faktörleri etrafında şekillendiğini öne sürmüştür. Kuram, göç kararlarını belirleyen temel faktörleri itme, çekme ve engelleyici faktörler olarak üç kategoriye ayırmaktadır. İtme faktörleri, kişiyi mevcut yerinden ayrılmaya iten nedenlerdir, çekme faktörleri ise kişiyi yeni bir yere çeken nedenleri ifade etmektedir. Engelleyici faktörler ise göçü zorlaştıran engelleri temsil etmektedir. Lee, göçün kişisel ve demografik özellikler, sosyal bağlar, ekonomik durum gibi mikro faktörlerle makro faktörlerin bir etkileşimi olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda göç kararlarının kişiden kişiye değişebileceği ve göç etme kararının bireysel bir süreç olduğu belirtilmektedir.

Kuram, göçü anlamak ve analiz etmek için avantaj ve dezavantajların yanı sıra itme, çekme ve engelleyici faktörlerin etkisini değerlendirmeyi önermektedir.

Samuel A. Stouffer, göç konusundaki Kesişen Fırsatlar Kuramı ile göçün temel dinamiklerinin açıklanmasına çaba harcanmıştır. Bu kuram, potansiyel göçmenlerin göç kararlarını ve göçe iten nedenleri anlama amacını taşımaktadır. Stouffer'a göre, göçün temel faktörleri, göçmenin göç etmeyi planladığı yerdeki fırsatlar, bu fırsatların gelişmişliği ve göç edilecek mesafe olarak öne çıkmaktadır. Göçmenin göç kararı, genellikle göç etmeyi düşündüğü bölgedeki fırsatlarla yakından ilişkilidir. Daha fazla fırsat sunan bir bölge, göçmenleri kendisine çekme eğilimindedir. Ayrıca, göç mesafesi de Stouffer'a göre kritiktir. Göçmenler, ne kadar uzak bir mesafe kat etmek zorunda kalırlarsa, o kadar çok düzenlemeye ve engellemeye maruz kalırlar. Bu da göçün zorlaşmasına yol açar ve göçmenlerin cesaretini azaltır. Stouffer, bu kuramı 1940'lı yıllarda Cleveland'da nüfus verilerini kullanarak geliştirmiştir. Kuram, göçün temel dinamiklerini anlama amacını güderken, göçmenin bakış açısını merkeze almaktadır.

Göç, uluslararası ilişkilere ekonomik bir perspektiften yaklaşıldığında, Wallerstein tarafından öne sürülen bir teori olan "Dünya Sistemleri Teorisi" ile açıklanabilir. Bu teori, merkez ülkeler, çevre ülkeler ve yarı-çevre ülkeler olarak sınıflandırılan üç temel kategoriye dayanır. Merkez ülkeler, ekonomik açıdan gelişmiş, kapitalist ilişki ağlarını benimseyen ve yüksek yaşam standartlarına sahip ülkelerdir. Çevre ülkeler ise, çevrelerindeki merkez ülkelerin etkisi altında kalmış, genellikle hammadde üretimi yapan ve ucuz işgücü sağlayan ülkelerdir. Merkez ülkeler, ekonomik gelişmişliklerini sürdürebilmek için çevre ülkelerden gelen hammadde ve ucuz işgücüne ihtiyaç duyarlar. Çevre ülkeler ise ekonomik ve sosyal gelişimlerini tamamlamak ve vatandaşlarının yaşam standartlarını artırmak için merkez ülkelerin desteğine ihtiyaç duyarlar. Günümüzde, merkez ülkeler hala ucuz işgücüne ihtiyaç duyarlar ve bu ihtiyacı göçmenler aracılığıyla karşılarlar. Göç politikaları sıkışmış olabilir, ancak merkez ülkeler hala kalifiye, iyi eğitilmiş ve topluma uyum sağlayabilen göçmenlere ihtiyaç duyarlar. Bu göçmenler, genellikle yerli işgücüne göre daha düşük ücretlerle istihdam edilir, bu da merkez ülkelerin üretim maliyetlerini düşürmelerine yardımcı olur.

Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yaklaşımı, Suriye'deki iç savaşın başladığı 2011 yılından bu yana devam eden karmaşık bir insani krize verdiği yanıtla dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımın etkili olmasında rol oynayan çeşitli faktörler bulunmaktadır. İlk olarak, coğrafi yakınlık ve erişilebilirlik, Türkiye'nin Suriyeli mültecilere sığınma olanağı sunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin Suriye'ye sınır komşusu olması, Suriyeli ailelerin ülkelerini terk etmek zorunda kaldıklarında daha hızlı ve güvenli bir şekilde Türkiye'ye ulaşmalarını sağlamıştır. Savaşın şiddetinin arttığı anlarda, ailelerin en öncelikli endişesi güvenlikleri olmuştur. Türkiye'ye olan yakınlık, bu güvenlik endişelerinin hızla giderilmesine yardımcı

olmuştur. Türkiye'nin misafirperverlik ve insani yardım çabaları da bu yaklaşımın temelini oluşturur. Türkiye, Suriyeli mültecilere barınma, gıda ve sağlık hizmetleri gibi temel insani yardımı sağlama konusunda büyük bir çaba göstermiştir. Türk hükümeti, mültecilere geçici sığınaklar ve kamplar sağlamış, binlerce insanın güvenli bir çatı altında yaşamasını sağlamıştır. Bu kamplar, savaşın yıkıcı etkilerinden kaçan insanların korunmasına ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur. Türkiye ayrıca savaşın başladığı dönemde birçok Suriyeli mülteci için temel yaşam ihtiyaçlarına, özellikle gıda, su, barınma ve sağlık hizmetlerine acil bir şekilde ihtiyaç duyulduğunda, bu ihtiyaçlara hızlı bir şekilde yanıt vermiştir. Bu insani yardım çabaları, Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve yaşamlarının kurtarılmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler, iç ve dış politikayı derinden etkileyen bir mesele haline gelmiştir. Türk toplumunda güvenlik endişeleri ve toplumsal düzenin bozulmasına dair kaygılar, Suriyeli mültecilerin varlığına ve bu meseleye dair hükümet politikalarına karşı artmıştır. Özellikle AKP hükümetinin mültecilere verdiği ayrıcalıklı statü ve ekonomik olanaklar, halk arasında tepkilere neden olmuştur. Suriye iç savaşı, Türkiye'nin dış politikasını da etkilemiştir. AKP hükümeti, Suriyeli mültecileri kucaklamak yerine, sınırlarını kontrolsüz bir şekilde açarak geçici koruma politikası izlemiştir. Bu politika, Türkiye'nin bölgesel güvenliğini tehdit eden terör örgütlerinin sınırdan geçmesine yol açmıştır. Suriye krizi ayrıca Türkiye ile AB arasındaki dış politikada da önemli bir konu haline gelmiştir. Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya geçişleri, Geri Kabul Anlaşması gibi anlaşmalara yol açmış ve Türkiye'nin bu anlaşmaya rağmen AB'den beklediği destek ve vizesiz seyahat hakkını elde edememesi sorunlara neden olmuştur.

Suriyeli göçmenler Türk ekonomisine zarar vermektedir. AKP hükümeti tarafından sağlanan yardımlar ve sağlık hizmetlerinin mültecilere yönlendirilmesi, Türk ekonomisine yük getirmektedir. Özellikle ekonomik koşulların kötüleştiği bir dönemde, bu yanlış politikalar halk arasında tepkilere neden olmaktadır. Göçmenlerin serbest yerleşim izni ve şehir içinde konaklamalarına izin verilmesi, kira fiyatlarını artırmış ve özellikle Suriye sınır illerinde kiralık ev bulmak zorlaşmıştır. Ekonomik sorunlar artan enflasyon ve temel gıda maddelerinin pahalılığı ile daha da derinleşmektedir. Suriyeli göçmenlerin kaçak işgücü olarak çalışmaları yerel işgücünü olumsuz etkilemiştir. Ayrıca kayıt dışı ekonomi oluşturulmuş, işyerleri kayıt dışı çalıştırılmış ve vergi ödemeleri ihmal edilmiştir. Bu durum aynı zamanda haksız rekabeti artırmış ve Türk işletmelerini olumsuz etkilemiştir. AKP hükümetinin bu konuya müdahale etmemesi de sorunun büyümesine neden olmuştur.

Suriye'deki iç savaş sonucunda Türkiye, büyük bir göçmen akınına maruz kalmıştır. Bu durum Türk sağlık sistemi üzerinde etkili olmuştur. Türk sağlık sistemi, karma bir yapıyla hastalık önleme, toplum sağlığını koruma ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmayı amaçlanmaktadır. Aşı zinciri bu sistemin önemli bir

parçasıdır çünkü hastalık kontrolünde etkilidir. Türkiye'nin sağlık sistemi içinde aşı zinciri, hastalık önleme ve toplum bağışıklığını artırma amacıyla kilit bir role sahip olmuştur. Bu zincir, aşılardan üretiminden dağıtımına, saklanmasıyla uygulanmasına kadar olan süreçleri kapsamaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye gelmesi, sağlık sistemine yeni bir yük getirmiştir ve aşı zincirini etkilemiştir. Göç dalgası nedeniyle bazı bulaşıcı hastalıkların arttığı gözlemlenmiştir. Çocuk felci, el ayak ağız hastalığı, beşinci hastalık, sıtma, kolera ve dizanteri gibi hastalıkların arttığı kaydedilmiştir. Bu sorunların çözümü için aşılama programları genişletilmiş, aşı erişimi iyileştirilmiş ve hijyen koşulları geliştirilmiştir. Suriyeli göçünün sağlık sistemi üzerindeki yükü, sağlık personeline yönelik şiddet vakalarını artırmıştır. Sağlık personeli, yoğun çalışma koşulları ve kültürel farklılıklar nedeniyle şiddet tehdidi altında bırakılmıştır.

Suriyeli göçü, Türk toplumunu sosyal, ekonomik ve siyasi açılardan büyük ölçüde etkileyen karmaşık bir dönüşümü temsil etmektedir. Göçün etkileri incelendiğinde, çeşitli olumsuz sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Suriyeli göçmenler arasında işsizlik ve entegrasyon zorluklarına bağlı olarak suç oranlarında artış yaşanmıştır. Farklı kültürel kodlar ve toplum kurallarının ihlali, bu artışta etkili olmuştur. Suriyeli göçü, Türkiye'nin yaş yapısını ve nüfus bileşimini önemli ölçüde etkilemiştir. Genç nüfusun artması, işsizlik sorunlarına ve ekonomik baskılara yol açmıştır. Suriyeli göçmenlerin yerleştiği bölgelerde etnik gruplar ve mezhepler arasındaki gerilimler artmıştır. Bu, Türkiye'nin üniter bütünlüğünü tehdit etmektedir. Suriyeli çetelerin artan faaliyetleri ve yerel halkla çatışmalar, güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Farklı kültürler ve yaşam tarzları arasındaki çatışmalar, yerel halk ile göçmenler arasındaki gerginliklere ve toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur.

Türkiye'ye doğru gerçekleşen Suriyeli göçünün Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk toplumuna sayısız zararı olduğu açıktır. Göç eden Suriyelilerin kültürel kodlarının Türk halkıyla benzerlik göstermemesi, yine göç eden Suriyeli göçmenlerin genel ekseriyetle eğitimsiz oluşu gibi sebeplerden ötürü Suriyelilerin entegrasyonunun sağlanması olanaksızdır. Türk iç ve dış politikasına, ekonomiye, sağlık sistemine ve toplumsal yapıdaki etkileri incelendiğinde Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri gerekliliği açığa çıkmaktadır.

Kaynakça

- Özdağ, B. (2018). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. İstanbul: Dora Basın Yayın Dağıtım.
- Özlem, K. (2008). Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar* , 341-371.
- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Akgeyik, T. (2010). *Türkiye'den az gelişmiş ülkelere sermaye göçü (relokasyon): ekonomik ve istihdam boyutlarıyla*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- AKP. (2023). *Bir İnsan Hakkı Olarak Sığınma Hakkı Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar*. Ankara: Adalet ve Kalkınma Partisi.
- Ayhan, D. (2023, Ağustos 23). *Suriyeliye tüp bebek bedava*. Eylül 4, 2023 tarihinde Sözcü Gazetesi: <https://www.sozcu.com.tr/2023/gundem/suriyeliye-tup-bebek-bedava-7780634/> adresinden alındı
- Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2014). *Key Concepts in Migration*. Sage Publications: Los Angeles.
- BBC. (2015, Ağustos 28). *Almanya: AB Türkiye'de büyük bir mülteci kampı kurmalı*. Eylül 4, 2023 tarihinde BBC: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150828_almanya_multeci_kamplari_turkiye adresinden alındı
- BBC News, T. (2021, 08 13). *Altındağ olayları: 'Battalgazi'de Suriyeliler ekonomik olarak çok güç kazandılar, mahalledeki rahatsızlık ondan'*. BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58205315> adresinden alındı
- Birliği, T. T. (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*.
- Black, R., Biao, X., Collyer, M., Engbersen, G., Heering, L., & Markova, E. (2006). Migration and Development: Causes and Consequences. R. Penninx, M. Berger, & K. Kraal içinde, *The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe: A State of the Art* (s. 41-64). Amsterdam : Amsterdam University Press.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. . *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 35-58.
- Bozkaya, Ö., & Kıncal, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 90-126.
- Canpolat, H. (2015). Küresel göç ve Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi. *İdarecinin Sesi*, 34-46.
- Cumhuriyet. (2023, Eylül 6). *CHP'den çarpıcı mülteci raporu*. Eylül 6, 2023 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/chpden-carpici-multeci-raporu-554372> adresinden alındı
- Dünya. (2015, Eylül 2). *Suriyeli firma sayısı 10 bini aştı*. Eylül 3, 2023 tarihinde Dünya Gazetesi: <https://www.dunya.com/gundem/suriyeli-firma-sayisi-10-bini-asti-haberi-290981> adresinden alındı
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 175-204.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyolojik Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 207-222.
- European Commission. (2023, Eylül 5). *Temporary protection*. Eylül 5, 2023 tarihinde Migration and Home Affairs: <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common->

europa-asylum-system/temporary-protection_en#:~:text=The%20Temporary%20Protection%20Directive%20defines,one%20year%20to%20three%20years) adresinden alındı

Evrensel. (2019, Temmuz 22). *Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu: AB ile geri kabul anlaşmasını askıya aldık*. Eylül 4, 2023 tarihinde Evrensel: <https://www.evrensel.net/haber/383451/disisleri-bakani-cavusoglu-ab-ile-geri-kabul-anlasmasini-askiya-aldik> adresinden alındı

Gültaç, A., & Balçık, P. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 193-204.

GİGM. (2023, 01 09). Göç Tarihi: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 adresinden alındı

Gills, B. K., & Frank, A. G. (2003). Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: MÖ 1700-MS 1700. A. G. Frank, & B. K. Gills içinde, *Dünya Sistemi*. Ankara: İmge Yayınları.

Hürriyet. (2012, Şubat 8). *Ya Beşar, men dakika dukka*. Eylül 5, 2023 tarihinde Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ya-besar-men-dakka-dukka-19868524> adresinden alındı

Hamsici, M. (2021, Ağustos 26). *Türkiye'deki Suriyeliler hakkında güncel bilgiler neler?* Eylül 3, 2023 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58329307> adresinden alındı

İçduygu, A., & Biehl, K. (2012). *Türkiye'ye yönelik göçün değişen yörüngesi. Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Independent Türkçe. (2019, Ekim 1). *Yunanistan 10 bin mülteciyi Türkiye'ye gönderecek*. Eylül 4, 2023 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/76226/haber/yunanistan-10-bin-multeciyi-turkiye'ye-gonderecek> adresinden alındı

Independent Türkçe. (2022, Nisan 14). *Büyükşehirlerde yüzde 100'ün üzerine çıkan kira artışları ile kiracılar çaresiz, normalleşme birkaç yılı bulabilir*. Eylül 4, 2023 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/497706/buyuksehirlerde-yuzde-100un-uzerine-cikan-kira-artislari-ile-kiracilar-çaresiz> adresinden alındı

Johnson, A. L. (2014). Exploring Adaptive Variation among Hunter-gatherers with Binford's Frames of Reference. *Journal of Archaeological Research*, 22(1), 1-42.

Joshi, P. C. (1969). Agrarian Social Structure and Social Change. *Sankhyā: The Indian Journal of Statistics, Series B (1960-2002)*, 31(3-4), 479-490.

Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 392-431.

Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30-35.

Kara, M. A. (2017). *Göç yazıları: Kuramdan alana Türkiye'de göç*. İstanbul: Kırmızı Çatı Yayınları.

Karasu, M. A. (2018). TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞİNMACILARIN KENTLERDE NEDEN OLDUKLARI GÜVENLİK RİSKLERİ. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51-74.

Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, A. (2015). *Farklı göç türlerini yaşayan ülke: Türkiye. Göçler Ülkesi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Kaya, A., & Kentel, F. (2008). *Belçika Türkleri: Türkiye ve AB arasında köprü mü, engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kirişçi, K., & Karaca, S. (2015). *Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011 'de Türkiye'ye yönelen kitlesel mülteci akınları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Koramaz, T. K., & Özdemir, Z. v. (2017). *Türkiye'de Göç ve İllerin*. İstanbul: Hiperlink.
- Korkmaz, A. Ç. (2014). Sığınmacıların sağlık ve hemşirelik hizmetlerine yarattığı sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 37-42.
- OdaTV. (2015, Nisan 21). *AKP'li Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın'ın esnafla tartışması*. Eylül 3, 2023 tarihinde OdaTV: <https://www.odatv4.com/guncel/akpli-zeytinburnu-belediye-baskani-murat-aydinin-esnafla-tartismasi-74609> adresinden alındı
- OdaTV. (2023, Temmuz 26). *Suriyeli çetesi belinde silah göbek attı... Kim bu 505 Şabani*. Temmuz 26, 2023 tarihinde OdaTV: <https://www.odatv4.com/guncel/suriyeli-cetesi-belinde-silah-gobek-atti-kim-bu-505-sabani-79822172> adresinden alındı
- ODATV. (2023, 07 26). *Suriyeli çetesi belinde silah göbek attı... Kim bu 505 Şabani*. ODATV: <https://www.odatv4.com/guncel/suriyeli-cetesi-belinde-silah-gobek-atti-kim-bu-505-sabani-79822172> adresinden alındı
- Omvedt, G. (1980). Caste, Agrarian Relations and Agrarian Conflicts. *Sociological Bulletin*, 29(2), 142-170.
- ORSAM. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*. Ankara: Orsam.
- Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- RefWorld. (2014, Ekim 22). *Turkey: Temporary Protection Regulation*. Eylül 5, 2023 tarihinde Turkey: Law No. 6458 of 2013 on Foreigners and International Protection: <https://www.refworld.org/docid/56572fd74.html> adresinden alındı
- Sönmez, M. E., & Ayık, U. (2020). Sınır İllerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli Sığınmacıların Sosyal, Ekonomik ve Nüfus Yapıları. . *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 64-75.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 33-44.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şimşek, D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 367-392.
- Tele 1. (2023, Mayıs 20). *Suriyeliler İstanbul'da kira fiyatlarını fırlattı! İşte son 5 senedeki değişim*. Eylül 4, 2023 tarihinde Tele 1: <https://tele1.com.tr/suriyeliler-istanbulda-kira-fiyatlarini-firlatti-iste-son-5-senedeki-degisim-847748/> adresinden alındı

- Tezcan, T. (2011). *Gebze: küçük Türkiye'nin göç serüveni." İstanbul*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNHCR. (2023, Eylül 26). *Temporary protection in Türkiye*. Eylül 26, 2023 tarihinde UNHCR: <https://help.unhcr.org/turkiye/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/> adresinden alındı
- Uzman, N. (2016). Türkiye'nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 135-158.
- Wallerstein, I., & Balibar, E. (1995). *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*. (N. Ökten, Trans.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Yönlü, K. Y. (2018). *Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye uluslararası göçler ve Türkiye'nin göç politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.
- Zafer Partisi. (2023, Eylül 6). *Suriyeli Sığınmacıların Vatanlarına Dönmeleri İçin Yapılması Gerekenler*. Eylül 6, 2023 tarihinde Zafer Partisi: <https://zaferpartisi.org.tr/suriyeli-siginmacilarin-vatanlarina-donmeleri-icin-yapilmasi-gerekenler/> adresinden alındı
- Zaim, S. (2005). "IV. Oturum Değerlendirmesi: Hukuki Açıdan Göç, Mülteci ve İltica Uygulamaları . *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul.

TÜRK SİYASAL ANTROPOLOJİSİNDE COĞRAFI KİMLİK KAVRAMINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Ali Buğra Küçük*

Öz

Coğrafi kimlik, bir toplumun kültürel, tarihi ve toplumsal özelliklerinin sınırlarını çizen önemli bir kavramdır. Bir ülkenin coğrafi kimliği, doğası ve geçmişi, o bölgenin insanların yaşam biçimini, değerlerini ve geleneklerini şekillendirmektedir. Bu kimlik, insanlar arasında aidiyet duygusu oluşturarak bir “topluluğun” “topluma” evrilmesine ön ayak olmaktadır; bir yandan toplumsal bağları güçlendirirken, bir yandan da bölgesel farklılıkları anlamaya, yerel kültürün korunmasına ve halkın toplumsal ve kültürel birliğine katkı sağlamaktadır.

Coğrafi kimlik, sadece bir bölgenin tarihsel özellikleriyle değil, aynı zamanda o bölgedeki insanların yaşam tarzı, değerleri ve gelenekleriyle de belirlenmektedir. İnsanlar kimliklerinin sınırlarını yaşadıkları yerle bağ kurarak çizibildiklerinden, coğrafi kimlik bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini dahi etkilemektedir. Ayrıca kavram, dünyayla olan ilişkilerde de önemli rol oynamaktadır: Kültürel yapıyı ve coğrafi kimliği anlamak, bir toplumun küresel düzeyde daha iyi anlaşılmasına, farklı kültürlerle ve toplumlarla sağlıklı etkileşimler kurmasına yardımcı olmaktadır.

Bir toplum ve sonrasında bir ulus sınırının çizilebilmesi, coğrafi kimlik tanımının ne kadar belirgin bir biçimde yapılabildiğiyle ilişkilidir. Dolayısıyla Türkiye’de toplumun özelliklerinin tanımlanabilmesi için bir kimlik tanımının oluşturulması, ülkenin kuruluşundan itibaren ulaşılmak istenen bir hedef olarak görülmüştür. Bu çalışmada, farklı etnisitelerin ve inanç sistemlerinin bir arada yaşadığı bir imparatorluğun çözülmesiyle kurulan Cumhuriyet’in, bu kimliği nasıl kurduğu anlatılacak ve coğrafi kimlik kavramının açıklanmasında farklı akademik tartışmalara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Kimlik, Hiperdifüzyonizm, Kültürel Karşılıklı Etkileşim, Toplumsallaşma

* Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0001-7189-1435, e-mail: alibugrakucuk@kku.edu.tr

Approaches to the Concept of Geographical Identity in Turkish Political Anthropology

Abstract

Geographical identity is an important concept that draws the boundaries of a society's cultural, historical and social characteristics. The geographical identity, nature and history of a country shape the lifestyle, values and traditions of the people of that region. This identity creates a sense of belonging among people and paves the way for a "community" to evolve into a "society"; while strengthening social ties, it also contributes to understanding regional differences, preserving local culture and the social and cultural unity of the people.

Geographical identity is determined not only by the historical characteristics of a region, but also by the lifestyle, values and traditions of the people in that region. Since people can draw the boundaries of their identities by establishing a connection with the place they live, geographical identity even affects the way individuals define themselves. In addition, the concept plays an important role in relations with the world: Understanding the cultural structure and geographical identity helps a society to be better understood on a global scale and to establish healthy interactions with different cultures and societies.

The ability to draw the boundaries of a society and later a nation is related to how clearly the definition of geographical identity can be made. Therefore, the creation of an identity definition in order to define the characteristics of the society in Turkey has been seen as a desired goal since the foundation of the country. In this study, it will be explained how the Republic, founded with the dissolution of an empire where different ethnicities and belief systems lived together, established this identity and different academic discussions will be included in the explanation of the concept of geographical identity.

Keywords: Geographical Identity, Hyperdiffusionism, Mutual Cultural Exchange, Socialization

Giriş

Bir toplumun kendini nasıl algıladığını ifade eden "kimlik" algısı, bu kimliğin sınırlarının hangi kriterlerle çizildiğine göre değişmektedir. Daha geniş bir kimlik tanımının çekirdeğini oluşturan coğrafi kimlik ise, bir topluluğun veya bölgenin coğrafi özelliklerinden, kültüründen ve tarihinden etkilenen, onu diğerlerinden ayıran ve ona özgü olan alt-kimlikler bütünüdür. Bu kimliğin sınırları, coğrafi konum, iklim, doğal kaynaklar, kültürel miras, gelenekler ve toplumsal yapılar gibi faktörlerle belirlenmektedir. Coğrafi

kimlik, topluluğun veya toplumsal alt grupların kendilerini tanımlama biçimini belirlemekte ve dolayısıyla yerel, bölgesel ya da ulusal düzeyde önemli bir anlam taşımaktadır.¹

Toplum olabilme macerasında aşılması gereken merhalelerin ilki olan coğrafi kimlik, iklim ve coğrafi özellikler etrafında biçimlenen doğal çevre ve bölgesel kaynaklardan doğan ekonomik faaliyetler ve iş kolları gibi unsurları içerebilmektedir; ancak coğrafi kimliğin bir topluluk açısından en kritik unsurları, topluluğu topluma eviren tarihsel bağlar, kültürel özellikler ve toplumsal kurumlar etrafında kümelenmektedir.² Bu nedenle coğrafi kimlik, bir yerin kendine has yapısını ve halkının bu yerle olan ilişkisini anlamamızı sağlamaktadır; o, bir topluluktan toplum yaratma macerasında üzerinde karar kılınması gereken ilk tanımdır.

Tutarlı bir ulusal kimlik, ancak coğrafi kimliğin sınırlarının çizilmesiyle tamamlanabilir. Bu açıdan “*demos*”u³ kimlerin oluşturduğuna ve ulusu oluşturan vatandaşların “nasıl” olması gerektiğine yönelik bir ön kabulde uzlaşılması gerekmektedir. Zira ulusal kimlik, bir toplumun ortak değerleri, kültürel ve tarihsel bağları üzerinden şekillenen bir aidiyet duygusunu ifade ederken, *demos* terimi bu kimliği taşıyan halkı, yani ulusun “makbul vatandaşlarını” tanımlamaktadır.⁴ Bu bağlamda ulusal kimlik, *demosun* çerçevesini çizen değerleri belirlerken, “makbul vatandaş” olmak, bu kimliğe tam uyum sağlama ve toplumsal kabul görme durumunu temsil etmektedir. Bu üç kavram arasındaki ilişki, ulusal aidiyetin sınırlarının nasıl belirlendiğini ve kimlerin bu aidiyeti tam anlamıyla taşıyıp, toplumsal olarak kabul gördüğünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁵ Bu nedenle, ulusal kimliğin öncülü olan coğrafi kimlik tanımının yapılabilmesi, toplum olabilmenin ilk şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de coğrafi kimliğin ulusal kimlik inşasındaki rolünü incelemek ve bu sürecin tarihsel, kültürel ve mekânsal dinamiklerini anlamaktır. Türkiye, farklı coğrafi bölgelerinde barındırdığı kültürel çeşitlilik, tarihsel miras ve doğal özelliklerle, coğrafi kimliğin ulusal aidiyet üzerindeki etkisinin gözlemlenebileceği önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu kapsamda, coğrafi kimliklerin ulusal kimliğe nasıl entegre edildiği, bu süreçte hangi unsurların dışlandığı veya makbul vatandaşlık anlayışı çerçevesinde yeniden tanımlandığı analiz edilecektir. Araştırma, bir yandan “hiperdifüzyonizm” yaklaşımından yola çıkarak kültürel unsurların merkezî bir kaynaktan yayıldığı varsayımıyla Türkiye’deki

¹ David Hooson, *Geography and National Identity*, (Oxford: Wiley, 1994), 8.

² Fernando Kuhn, *Identities, Cultures, Spaces: Dialogue and Change*, (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2013), 5.

³ *Demos* terimi, Antik Yunan’dan gelen bir kavram olup, halkı veya yurttaşları ifade etmektedir. Günümüzde ise, belirli bir ulusal devletin vatandaşlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. *Demos*, genellikle bir devletin sınırları içinde yaşayan ve bu devletin politik haklarına sahip olan kişilere karşılık gelmektedir. Yani kastedilen yalnızca biyolojik bir topluluk değil, aynı zamanda bu topluluğun siyasi katılım hakkına sahip üyeleridir. Bir ulusal topluluğun *demosu*, o ulusun bir parçası olarak tanınan ve bu toplulukla bütünleşmiş kişilerdir. Ancak, tüm bireyler ulusal kimliğe sahip olmakla birlikte, bazı kişiler “makbul vatandaş” olarak kabul edilmeyebilir. Yani *demos*, bir ulusun “tüm” vatandaşlarını değil, sadece “makbul vatandaş”larını kapsamaktadır. Bkz. John Van Antwerp Fine, *The Ancient Greeks: A Critical History*. (Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1983), 108.

⁴ John Van Antwerp Fine, *The Ancient Greeks: A Critical History*. (Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1983), 108.

⁵ Aygül Şahin, Dolunay Şenol, “Toplumsal Aidiyet ve Kimlik Bağlamında Gençlik”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(2), 137-148 (2024), s. 138-139.

ulusal kimlik inşasını ele alacak, bir yandan da “kültürel karşılıklı etkileşim” yaklaşımıyla yerel ve bölgesel kültürlerin bu sürece katkılarını ve direnç noktalarını tartışacaktır ve bu iki yaklaşımı karşılaştırmalı olarak sunacaktır.

Araştırmanın kapsamı, Türkiye'nin çeşitli coğrafi bölgelerinde yaşayan toplulukların ulusal ve coğrafi kimlik algılarının yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde nasıl şekillendiğini bu her iki akademik yaklaşım çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi içermektedir. Bu analiz, hem tarihsel anlatılar, hem de kapsamlı bir literatür taraması yoluyla desteklenecektir. Çalışma, kimlik inşası sürecini yalnızca yukarıdan aşağıya bir aktarım olarak değil, aynı zamanda yerel kültürlerle ulusal kimlik arasında süregelen karşılıklı etkileşimler bağlamında ele alacaktır. Böylece, Türkiye’de coğrafi kimliğin ulusal kimliğe dönüşümünde hangi unsurların merkezileştiği, hangilerinin marjinalleştirildiği ve bu sürecin farklı kuramsal yaklaşımlar ışığında nasıl yorumlanabileceği ortaya konulacaktır.

1. Toplumsallaşma ve Coğrafi Kimlik

Bilhassa göçebe toplulukların yerleşik kültüre geçmeleriyle beraber karşılaştıkları en çetrefilli süreç, topluluktan topluma evrilme aşamasıdır. Bu süreç, hem bir toplumsal sözleşme oluşturma zorluğu nedeniyle, hem de toplumun tanımının nasıl şekilleneceğine veya toplum denen yapının maksimum sınırlarının nasıl belirleneceğine yönelik ciddi çatışmalar doğurmaya müsaittir. Hatta eğer toplumsallaşma projesi başarısız olursa topluluğun ortak unsurlarında dahi bölünmelerin ortaya çıkması, toplumsal sınıflar arasındaki huzursuzlukların bir savaşa dönüşmesi, krizlerin bir daha rehabilite edilemeyecek kadar derinleşmesi ve sonuç olarak topyekûn bir dağılmanın (iç savaş vb.) görülmesi muhtemeldir.

Bu nedenle toplumsallaşmanın nasıl başarılabacağına dair iki temel görüş mevcuttur. Bunlardan ilki, toplumun yaşayan bir organizma olduğu fikrinden yola çıkarak, kendi gelişim sürecini, evrimsel koşullara ve zamana bırakarak toplumun kendi yolunu bulması ve olgunlaşmasına yönelik evrimci yaklaşımdır.⁶ Buna göre, her topluluk mutlak surette bir topluma dönüşmek zorunda olmadığı gibi, etnisite düzeyinde bir yaşam şeklinin de saygın bir biçimde sürdürülebilir olduğu kabul edilir; zaten eğer bir topluluk toplumsallaşma emareleri gösteriyorsa, her halükarda gerekli toplumsal dinamikleri sağlayacak ve toplumsal sistem kendi rayına oturacaktır.⁷

⁶ Peter M. Hejl, “The Importance of the Concepts of ‘Organism’ and ‘Evolution’ in Emile Durkheim’s Division of Social Labor and the Influence of Herbert Spencer”, Düz: S. Maasen, E. Mendelsohn, & P. Weingart, *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors* (s. 155-193) içinde, (Dordrecht: Springer Science & Business Media, 1995), 164.

⁷ Peter M. Hejl, “The Importance of the Concepts of ‘Organism’ and ‘Evolution’ in Emile Durkheim’s Division of Social Labor and the Influence of Herbert Spencer”, 166.

Öte yandan 19. yy.'da modernitenin tüm unsurlarıyla hız ve yoğunluk kazanması, politik olarak evrimsel süreci tamamlamaya “zamanı olmayan” toplulukların liderlerini tepeden inmece bir toplum mühendisliği eliyle bir toplum yaratmaya yöneltmiştir.⁸ Bu müdahaleci yaklaşımın başarısı pek çok farklı dinamiğe (liderlik süreci, toplum mühendisliği projesinin nasıl kurgulandığı, beşeri sermaye, uluslararası konjonktür vb.) bağlı olduğu için her durumda başarı sağlamayacağı açıktır. Ulus-devletleşme sürecini diğer Avrupa devletlerine nazaran daha geç sağlayan İtalya ve Almanya gibi bilindik örneklerde müdahaleci yaklaşımın görece başarılı olduğundan tartışmalı bir biçimde de olsa bahsedilebilir.⁹ Peki, ulus-devletleşme konusunda geç kalmış bir diğer ülke olan Türkiye’de toplumsallaşma tamamlanabilmiş midir?

Yüzyıllar boyunca çok etnik yapı ve multi-kültürel bir imparatorluğun tebaası olarak yaşamaya alışmış Türkler için bir toplumsal sözleşme yaratmak, vatandaşlık kültürü oluşturmak ve nihayet kimlik krizini aşmış bir toplum hâline gelmek, Anadolu gibi çatışmalara gebe ve sürekli olarak uluslararası güçlerin odağında olan bir coğrafyada, gerçekleştirmesi çok zor birer ödev biçimine bürünmüştür.¹⁰ Günümüzde dahi bu ödevlerin ne denli tamamlanabildiğine dair herhangi bir fikir birliğine varılabilmemiş değildir. Zira toplum olmanın özellikleri ve bunların ne ölçüde tamamlanabildiği, gerek siyasi gerekse akademik bakış açılarına göre tartışmaya son derece açıktır.

Kabaca bir liste yapmak gerekirse, bir toplumda olması gereken özellikler, toplumsal sözleşmenin yanı sıra iyi tanımlanmış bir coğrafi kimlik tanımını içermektedir. Bu özellikler, toplumun sınırlarını çizer, işleyişini ve üyeler arasındaki ilişkileri tanımlar. İki kategoriye ayrılacak olursa, coğrafi kimlik çerçevesine giren özellikler, ortak coğrafi sınır, ortak tarihi coğrafya, ortak miras, kültür ve değerler olarak sıralanabilecekken, toplum sözleşmesi çerçevesinde ele alınabilecek özellikler bu coğrafi kimliğin hâlihazırda tanımlanmış olmasına bağlı olarak ortaya çıkma şansına kavuşur.¹¹ Bu ikinci kategori özellikler ise ortak amaç, toplumsal yapı ve kurumlar, roller ve ödevler, dayanışma, toplumsal uyum ve asayiş olarak sayılabilir.¹² Sonuç olarak, toplum olmanın özellikleri, insanların birbirleriyle sürekli etkileşimde bulunduğu, belirli değerler ve normlar etrafında birleştiği, toplumsal yapıların kendi kendini düzenlediği ve kolektif bir bilinç ve amaç etrafında toplanılan bir yaşam biçimini ifade etmektedir. Bu özellikler, bireylerin toplumsal düzen içinde uyumlu bir şekilde varlıklarını sürdürmelerini sağlamakta ve toplumun bütünlüğünü pekiştirmektedir.

⁸ Jon Alexander, Joachim K. H. W. Schmidt, “Social Engineering: Genealogy of a Concept”, Düz: A. Podgórecki, J. Alexander, & R. Shields, *Social Engineering* (s. 1-21) içinde, (Ottawa: Carleton University Press, 1996), 2.

⁹ Carl Levy, “1918-1945-1989: Making and Unmaking of Stable Societies in Western Europe”, Düz: C. Levy, & M. Roseman, *Three Postwar Eras in Comparison: Western Europe 1918-1945-1989* (s. 1-38) içinde, (New York: Palgrave Macmillan, 2002), 19.

¹⁰ Murat Sevcen, *Bütünleşme Sürecinde AB ve Türk Kimliği Etkileşimi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2006) s. 140-144.

¹¹ Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Political Science*, (New Jersey: Prentice Hall, 1997), s. 28-30.

¹² Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Political Science*, 31.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinin sosyolojik olayları incelendiğinde, toplum olma özelliklerinin bir kısmının hâlâ gelişim evresinde olduğu görülmektedir.¹³ Buna yönelik göstergeler, politik arenada ve medyada ülkenin kuruluşundan beri sürekli olarak gündem olan çatışma konuları üzerinden izlenebilir. Örneğin, ülkenin genel asayışı ile ilgili sorunlar, özellikle 60'lı yıllardan itibaren ülkeye her alanda çok yüksek bedeller ödetmiş olan ideolojik sokak çatışmaları, bunlara ek olarak gelişen dini ve mezhepsel çatışmalar, terör sorunu, kişisel ikballerini ülke çıkarlarının üstünde tutan siyasetçi ve bürokratlar, gelir adaletsizliği, doğanın ve tarihsel dokunun gerektiği kadar korunmaması, ülkenin yasalarına yönelik umursamazlık, vs. gibi konular, toplum sözleşmesi yaratma konusundaki eksikliklerin sosyolojik olarak görünür hâle gelmesinden başka bir şey değildir.¹⁴ Bunun doğal bir sonucu olarak Türk toplumu, aslen bir toplum sözleşmesinin resmi versiyonundan ibaret olması gereken tek ve stabil bir anayasa metni üzerinde de kalıcı olarak uzlaşmamıştır.¹⁵

Tüm bu karmaşanın altında yatan nedenleri tek tek incelemek için son derece uzun zamana yayılan, detaylı bir çalışma gerekmektedir. Ancak antropoloji gözlüğünden bakıldığında Türk toplumunun toplumsallaşma dinamiklerindeki dalgalanmaların altında temel bir kimlik sorununun yattığı görülebilmektedir. Bu kimlik sorunu, diğer bazı toplumlarda görüldüğü gibi halkın “kim” olduğunu bilmemesinden veya halkta “kendilik” kavramının bulunmamasından değil, Türklerin Anadolu gibi, kendi kimliklerini tanımlarken çok fazla farklı verinin içine dâhil edilebileceği bir coğrafyada yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu kimlik sorunu coğrafi bir karakter taşımakla birlikte sorunun kökleri Anadolu Türklerinin tarihsel macerası ve kültürel dinamikleri üzerinden okunarak tespit edilebilir.

2. Coğrafi Kimlik Sorununun İzlençeleri

2.1. Tarihsel Hatlar

Tarih sahnesinde ortaya çıktıkları andan itibaren Transoxiana ve kuzeyindeki geniş steplerde çobanlık yaparak pastoral bir yaşam sürmekte olan Türkler, kâh coğrafi zorunluluk, kâh hayvan beslemenin bir gereği olarak sürekli hareketlilik talep eden bir yaşam tarzını benimsemişlerdi. Güncel çalışmalar bu göçebe yaşam tarzının akademide bu zamana kadar kabul gördüğünden daha da eskiye gittiğini, Proto-Türklerin

¹³ M. Hakan Yavuz, “Introduction: The Role of the New Bourgeoisie in the Transformation of the Turkish Islamic Movement”, Düz: M. H. Yavuz, *The Emergence of a New Turkey: Islam, Democracy and the AK Party* (s. 1-23) içinde, (Salt Lake City: Utah University Press, 2006) 17. Süleyman Elik, *Iran-Turkey Relations 1979-2011: Conceptualizing the Dynamics of Politics, Religion and Security in the Middle-Power States*, (New York: Routledge, 2012) 1981.

¹⁴ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009) s. 310-314, 410-413. Ahmet Oktay, *Siyasal İslam'a İtirazlar*, (İstanbul: İnkilâp, 2000), 42. Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, Düz: S. Akşin, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 227-293) içinde, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2008), s. 275-280.

¹⁵ Ertuğ Tomuş, “The People and Its Embodiment: Authoritarian Foundations of Constitutions in Turkey”, Düz: F. Petersen, & Z. Yanaşmayan, *Failure of Popular Constitution Making in Turkey: Regressing Toward Constitutional Autocracy* (s. 59-83) içinde, (Cambridge: Cambridge University Press, 2020) 82.

aslen Mançurya kökenli konar-göçer klanlar olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶ Bu güncel bulgular hesaba katıldığında Asya kıtasının en doğusundan en batısına uzanan ve çağlara yayılan bir hareketlilik hâinden bahsetmek durumunda kalıyoruz.

Kabaca 3000 yıl boyunca (ki daha eski çağlara ne kadar uzandığı bilinmiyor) göçebe yaşamış bir insan topluluğunun tarihsel kodları, birkaç yüzyıl içerisinde yerleşik hayata geçmeyi kolaylaştırmayacak türden verilerle doludur. Anadolu Türklerinin tamamen yerleşik hayata geçiş süreci Sultan II. Mahmud (1808-1839) ile hızlanmış, Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde ise büyük oranda tamamlanmıştır.¹⁷ Bu geçiş süreci, pürüzsüz ve barışçıl olmamış, başta Avşarlar olmak üzere, Sarıcalı ve Kozanoğlu gibi Yörük Türk aşiretleri de uzun yıllar boyunca sultanın iskân politikalarına direnmiş ve yer yer açıkça silahlı direnişe kalkışmıştır. Anadolu folklorunda dönemin olaylarına dair pek çok iz bulunmaktadır ve bunlar hâlâ varlığını sürdürmektedir.¹⁸

Başta Yörükler olmak üzere belli bir araziye bağlı yaşam sürdürmeye alışık olmayan Türk aşiretlerinin tamamen yerleşik hayata zorlanmasıyla birlikte modern anlamda bir ulus yaratma süreci başlamıştır. Yine Sultan II. Abdülhamit döneminin eğitim ve altyapı atılımları dikkate alındığında, bunların zamanın ruhuna uygun biçimde modern bir ulus-devlet yaratma projesine uygun icraatlar olduğu söylenebilir.¹⁹ İmparatorluk içindeki Türkler harici çeşitli etnik unsurlarla yaşanan sorunlar da aslen bu trende karşı oluşmuş reflekslerdir.

Her halükarda uluslaşma projesi Türkler açısından Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında geç başlamıştır. Sultan II. Abdülhamit iktidarının sonlarına gelindiğinde Avrupa’da Fransa, İngiltere, Portekiz ve İspanya gibi pek çok ülkenin tamamen ulus-devlet biçimini almış olmalarının üzerinden en az bir asır geçmişti.²⁰ Sultanın başlattığı bu uluslaşma trendi, Sultan II. Mahmut’tan beri parça parça gerçekleştirilen modernleşme reformlarıyla bir paralel hâinde ilerleyecek ve Türkler Cumhuriyet rejimiyle birlikte ulus fikrini kutsallaştıran bir sisteme kavuşacaklardı.

Ancak her ne kadar adı konmuş olsa da ulusun içeriğini ve kökenini “oluşturmak” o kadar kolay bir proje değildi. “Türk kimdir?” sorusunu yanıtlayabilmek için Türk Ocağı gibi akademik çevreler ciddi

¹⁶ Martine Robbeets, “The Classification of the Transeurasian Languages”, Düz: M. Robbeets, & A. Savelyev, *Oxford Guide to Transeurasian Languages* (s. 31-40) içinde, (Oxford: Oxford University Press, 2020), 33.

¹⁷ Sadullah Gülten, “Osmanlı Anadolu’sunda Bir İskân Hikâyesi: Bozok Sancağı’nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar)”, *History Studies*, 11(1), 128-154 (2019), s. 145-149.

¹⁸ Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Âşık Dertli gibi halk ozanlarına atfedilen türkülerde söz konusu aşiretlerin silahlı direnişlerine dair çokça içerik bulunmaktadır. Bkz. Ahmet Z. Özdemir, *Avşarlar ve Dadaloğlu*, (Ankara: Ürün Yayınları, 2007), s. 28-34.

¹⁹ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1789-1908)”, Düz: S. Akşin, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908* (s. 77-188) içinde, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2009), s.179-181.

²⁰ Elçin Aktoprak, *Devletler ve Ulusları: Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*, (Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 2010) s. 35-40, 45-49.

anlamda mesai harcıyorlardı.²¹ Öte yandan, Kemalist dönemin imzalarından biri olan Türk Tarih Tezi'ne ve inanılmaz bir yoğunlukla çalışan Türk Dil Kurumu gibi kurumlara da çok iş düşüyordu. Ancak gerek dönemin ideolojik yapısı ulus fikrini çok uç sınırlarda algıladığı için, gerekse antropoloji biliminin Anadolu üzerine söyleyecek pek bir sözü (henüz) olmamasından kaynaklanan kronik sorunlar, ulus tanımının içeriğinin bilim-dışı sonuç ve uygulamalarla doldurulmasına yol açtı. Türk Dil Kurumu, dilin zaman içerisinde kendine has dinamiklerle evrilen bir organik yapı olduğu gerçeğini tamamen göz ardı ederek Türkçeyi "sadeleştirme" çalışmalarına girdi.²² Bu, iki sebeple gereksiz bir enerji tüketmekteydi: Birincisi, sadeleştirilen dil, esasen halk dili olan Türkçe değil, saray dili olan Osmanlıcadı. Nitekim halk şiiri ve Anadolu folkloru incelendiğinde dilin semantik yapısının zaten yüzyıllar boyunca değişmeden korunmuş olduğu görülmektedir.²³ İkincisi, icat edilen yeni kelimelerin kullanım kazanması, halkın linguistik gerçekliğiyle uyuşmadığı ölçüde imkânsızdı. Elbette kullanım kazanmış kelimeler mevcuttur, ancak bu kelimeler istisnaidir; dönemin icadı olan kelimeler, çoğunlukla kısa sürede rafa kalkmış ve unutulmuştur.²⁴

Öte yandan Türk Tarih Tezi ise, 1930'ların ruhuna uygun bir biçimde "üstün millet" söylemine bulaşmıştır. Türk Tarih Tezi'nin temel ilkelerine göre Türkler, dünya tarihindeki en merkezî rolleri oynayan özel bir millettir; uygarlık kurucu bir millet olarak Türkler pek çok devlet kurup yıkmışlar, Doğu Asya'dan Doğu Avrupa'ya pek çok siyasi olayın merkezinde yer almışlardır.²⁵ Bu anlamda Türkler, insanlık tarihinin şekillenmesinde diğer milletlere nazaran daha belirleyici bir pozisyonadadırlar.²⁶ Dolayısıyla Türkçe (ve diğer tüm Türk kültür öğeleri) de, insanlık tarihinde belirleyicidir ve hatta pek çok dil, Türkçeden türemiştir. Benzer şekilde Orta Asya ve çevresi Türklerin anavatanı olduğu için bu bölgelerle ilişkisi olan tarihi veya güncel tüm diğer halklar Türklerle ilişkilidir, akrabadır veya Türklerden türemiştir. Yine göç ettikleri coğrafyalar da artık yerli halkların değil, Türklerin anavatanıdır ve o coğrafyaların kültürleri de tamamen Türklere aittir.²⁷ Türk tarihini ve Türk milletinin kökenlerini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan bu tez, 1932'de kurulan Türk Tarih Kurumu eliyle Türklerin tarihsel birikimlerini yüceltmek ve ulusal kimlik inşasını desteklemek amacı güdüyordu ve bu doğrultuda, çalışmanın 3. kısmında detayları anlatılacak olan Hiperdifüzyonist Kültürel Yayılma kuramını açıkça kullanıyordu. Aynı yıl İstanbul'da düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bu tez, sadece aşırı milliyetçilik tuzağına düşmekle kalmamış, öte yandan pek

²¹ Hidayet Kara, Bahattin Çatma, "Modern Türk Kimliğinin Oluşumunda 'Türk Kimdir' Tartışmaları ve Türk Ocağı Kurultayı (1924), *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 339-360 (2017), s. 346-347.

²² Geoffrey Lewis, *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*, (Oxford: Oxford University Press, 2002) 43.

²³ Halil İ. Şahin, "Türk Halk Şiirinin Kökeni, Gelişimi ve Genel Özellikleri", Düz: A. Duymaz, & Ç. Kara, *Türk Halk Şiiri* (s. 2-28) içinde, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), s. 20-22.

²⁴ Dönem gazeteleri incelendiğinde Türk Dil Kurumu tarafından icat edilmiş ve artık günümüz Türkçesinde hiçbir şekilde kullanılmayan onlarca kelimeye rastlamak mümkündür. Örneğin, saylav (milletvekili), artıkan (kimya), dözek (coğrafya), göğünce (atmosfer) gibi kelimeler halk dilinden feyz alarak üretilmiş olduğu hâlde, halkta bir karşılık bulamamıştır. Benzer örnekler çokça bulunabilir. Bkz. Osman Erciyas, "Özleştirme Çalışmaları Işığında Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu", *Journal of Turkish Studies*, 5(3) (2010), s. 1187-1197.

²⁵ "Millet" kavramının burada anakronik bir biçimde kullanıldığı gözden kaçmamalıdır.

²⁶ Cemal Avcı, "Türk Tarih Tezi, Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(11), 11-32 (2005), 16.

²⁷ Türk Tarih Heyeti (Türk Ocağı), *Türk Tarihinin Ana Hatları*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), s. 48, 62-64.

çok etnometodolojik, linguistik, semiyotik ve semantik bulguyla çeliştiği için akademi dünyasından destek görmemiştir.²⁸ Sonuç olarak gerek Türk Dil Kurumu, gerekse de Türk Tarih Kurumu eliyle bir toplumsal sözleşmenin “tarihsel ve linguistik” kökenlerini atma çabası, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bütün bu çalışmalar, tanımlanması gereken Türk toplumunun sınırlarını çizmek adına yapılmış ideolojik ve yarı bilimsel çabalardan ibaretti ve aynı ölçüde de başarısız olmaya mahkûmdur. Örneğin, Türklerin coğrafi olarak dünyanın hangi “yönüne” ait olduğuna dair tartışma, coğrafi kimlik tespiti için oldukça önemlidir ve hâlâ üzerinde mutabık kalınamamış sıcak bir tartışma konusudur.²⁹ Bu tartışmanın kökleri Osmanlı İmparatorluğu’nun coğrafi kimliği ile doğrudan bağlantılıdır.

Üç kıtaya yayılmış bir imparatorluk olarak Osmanlı Devleti’ne coğrafi bir kimlik atamak elbette ki imkânsızdır. Hatta klasik tarih anlatılarında bir “Balkan İmparatorluğu” olarak görülen devletin yönetici kadrosunun ve idari şemasının ne kadar “Batılı” olup olmadığı bile, tarihsel süreçlere ve bakış açlarına göre değişebilecek bir sorunsaldır. Osmanlı Devleti’nin Batı dünyasıyla etkileşimini ve Batılılaşma sürecini incelediğimizde farklı boyutlar ortaya çıkmaktadır: 17. yy.’a kadar Osmanlı Devleti’nin Batı ile doğrudan kültürel, bilimsel veya ekonomik (Venedik, Ceneviz ve Fransızlarla imzalanan kapitülasyon anlaşmaları gibi istisnalar haricinde) bir etkileşimde bulunmadığı bilinmektedir.³⁰ Her ne kadar Rönesans ve Reform gibi gelişmeler, İmparatorluğu ikinci dereceden etkilemişse de Osmanlı Devleti’nin Batı’ya karşı yaklaşımı daha ziyade askeri ve stratejik bir çerçevedeydi. Batı dünyasıyla güçlü bir kültürel etkileşim, Lale Devri (1718-1730) olarak bilinen dönemde gözle görülür hâle gelmiş, bazı Batılı alışkanlıklar sarayda ve İstanbul’la kısıtlı kalacak bir alanda kendine yer bulabilmiştir.³¹ Ancak 19. yy.’a gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin Tanzimat ve Islahat Fermanları gibi reformlar aracılığıyla Batı’daki modernleşme hareketlerine uyum sağlamaya çalıştığını ve bir takım Batılı norm ve kurumları kendi idari işleyişine entegre etmeye çalıştığını görmekteyiz. Bu dönemde sadece hukuki, askeri ve idari alanlarda değil, eğitim ve sağlık politikalarında da Batılı modellere dayalı reformlar geliştirilerek kültürel bir dönüşümün de başlangıç işareti verilmişti. Osmanlı Devleti artık “Avrupa’nın” hasta adamıydı; ancak 1. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile Batılı devlet arasında yaşananlar, Batı ile kurulan ilişkilerin karmaşıklığını ispatlamıştı.³² Bu dönemde, bir yandan devletin Batılılaşma macerasını ve iddiasını sürdürdüğü, bir yandan

²⁸ Yunus Emre Özkuş, “Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı”, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 38-50, (2019), 49.

²⁹ Hatta Türk Tarih Tezi, her ne kadar Orta Asya merkezli bir hiperdifüzyonist yayılmayı savunsa da, tuhaf bir biçimde Anadolu’nun da ezelden beri Türk vatanı olduğu iddiasını korumaktadır. Bkz. Frank Tachau, “Türklerde Milli Kimlik Arayışı”, Düz: Ö. Evrensel, *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 81-92, (2022), 90. Bu iddia, Bronz Çağ Anadolu topluluklarından olan Hurriler ile Türkler arasında linguistik bağlar olduğu varsayımından yola çıkarak oluşturulmuştur ve akademik olarak küresel bir destek görmemiştir. Bkz. Ekrem Memiş, “Eski Anadolu’da Türkler ve Türklerin Anayurdu Sorunu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(2), 367-388, (2022), s. 375-376.

³⁰ Bernard Lewis, *Ortadoğu: Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğu’nun 2000 Yıllık Tarihi*, Çev: M. Harmancı, (İstanbul: Yeni Binyıl, 1996), s. 214-220.

³¹ Metin Kunt, “Siyasal Tarih (1600-1789)”, Düz: S. Akşin, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908* (s. 19-73) içinde, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2009), s. 57-58.

³² Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1789-1908)”, 130.

da Batı karşıtı görüşlerin hem devlet nezdinde hem de halk tabanında yayıldığı, günümüze kadar sürecektir. olan ikircikli bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti, Batılılaşma sürecine girmiş olmakla birlikte, hiçbir zaman tam anlamıyla “Batılı” bir devlet olmamıştır. Osmanlı Devleti, Batı’nın etkilerini kabul etmekle beraber, kendi geleneksel yapısını ve kültürünü de büyük ölçüde korumuştur. Batılı devletlerle arasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkilerin hacmini artırmış, ancak bu devletlerle yaşadığı siyasi ve askeri sorunlar nedeniyle toplumsal ve kültürel açıdan tam bir bağ kuramamıştır. Devlet her ne kadar Batılılaşmaya çalışmışsa da özellikle Anadolu kültürü doğulu köklerine sonuna kadar sahip çıkmıştır. İmparatorluk yıkıldığında Cumhuriyet’in de Anadolu’daki bakiye halkla kurulduğu gerçeği göz önüne alınırsa devlet-sivil toplum ilişkisinde stabil bir kimlik tanımlaması yapmanın ne kadar zor olacağı açıktır. Dolayısıyla Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde bu tanımlamanın yapılabilmesi için enerji harcanması kaçınılmazdır.

Son tahlilde, Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan coğrafi kimlik sorunu, Türk Tarih Tezi ve Türk Dil Kurumu’nun çalışmalarıyla da içi doldurulamayan bir sorunsala evrilmiş ve Türk toplumu kimlik inşası sürecinde Batı ve doğu arasında savrulmaya devam etmiştir; Şimşir’in ifadesiyle bu durum bir “kültür bunalımıdır”.³³ Genç Cumhuriyetin karşılaşacağı uluslararası olay ve durumlar da bu savrulmanın şiddetine katkıda bulunacaktı. Örneğin, yeni kurulmuş bir rejim olarak kendini güvende hissetmeyen Cumhuriyet, ilk olarak tehdit tanımlarını güncelleyerek yeni uluslararası ittifaklar kurmaya koyulmuştu. Bunun ilk örneklerinden biri Sovyetler Birliği’nin bölgedeki etkisini sınırlamaya yönelik bir çaba olarak görülebilecek Sadabad Paketi’dir (1937). İlginç bir şekilde Türkiye’nin daha sonraları arasında ciddi kültürel mesafeler koyacağı ülkelerden olan İran, Irak ve Afganistan’la imzaladığı bir güvenlik paketi olarak tasarlanan bu anlaşma, bu dört ülke arasında karşılıklı güveni artırmak, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlıklarını korumak, bölgesel barışı sağlamak ve dış müdahalelere karşı birlikte hareket etmek amacını gütmekteydi.³⁴ Her ne kadar 2. Dünya Savaşı’nda tarafsız kalmayı başarmış olsa da, savaş sonrası Sovyetler Birliği’nin agresif dış politika anlayışına karşı başını Amerika Birleşik Devletleri’nin çektiği Atlantik kutbuna yaklaşmak isteyen Türkiye, Kore Savaşı’na (1950) asker göndererek bu istediğini elde etmiş ve ABD ve NATO nezdinde Batı liginin bir parçası olmuştur.³⁵ Bundan sonra Türk siyasetini bir ölçüde ABD ile kurulan ilişkilerin ve “yakınlığın” hacmi belirleyecektir. Bir yandan Orta Doğu ve İslam dünyası ile ilişkilerini de güncellemek isteyen Türkiye, İslam Konferansı Örgütü’nün (1969) kuruluşunda etkin rol oynamıştır. 2011 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı adını alan bu kuruluş, üye ülkelerin arasında dayanışmayı güçlendirmek, İslam dünyasının çıkarlarını savunmak, İslam kültürünü tanıtmak ve üye ülkeler arasında barış ve güvenliği

³³ Bilal N. Şimşir, “Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi”, *Belleten*, 43(169), 107-214 (1979), 113.

³⁴ Mustafa Serdar Palabıyık, “Sadabad Paketi (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme”, *Ortadoğu Etütleri*, 2(3), 147-179 (2010), s. 155-156.

³⁵ Ayşe Erkmen, “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM’de Kabulü”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 1024-1049 (2020), 1032.

sağlamak ve dünyadaki Müslümanların haklarını savunmak gibi amaçlara sahiptir.³⁶ Bu teşkilatın kurucu üyeleri arasında yer almak, kuruluş döneminde Arap dünyasına karşı daha soğuk ve mesafeli bir tavır takınan Türkiye'nin kendini konumlandığı yer açısından önemli bir paradigma değişimine karşılık gelmektedir.

Bir başka paradigma değişimi 80'lerin ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle başlayacaktı. Sovyet baskısının Orta Asya Türkî devletleri üzerinden kalkması, Türkiye'nin Asyalı kökleriyle yeniden güçlü bağlar kurabilmesini sağlayan bir fırsat sunmaktaydı. Bu dönemde Türkî devletlerle ekonomik ve siyasi birliklerin hangi koşullar altında gerçekleşebileceğine yönelik ciddi siyasi ve akademik tartışmaların başladığı görülmektedir.³⁷ Böylece Türk Tarih Tezi'nden bu yana ilk defa Orta Asya yeniden Türkiye'nin gözünde önem kazanmıştır. Buna ek olarak 90'lı yıllarda PKK terörü ve Hocalı Katliamı (1992) gibi trajedilere karşı güçlenen Türklük vurgusu, Orta Asya Türkçülüğü ile birleşerek Türk milliyetçiliği içerisinde güçlü bir kanal açmıştır. Bu kanal, 2010'lardan sonra Avrupa Birliği yanlısı politikaların terk edilerek İslamcı politikaların güçlendiği siyaset arenasına bir tepki olarak kendini “seküler sağ” olarak konumlandırarak ve yer yer Avrasyacı ekolle birleşerek Türk siyasetinde kendine özgü bir konuma sahip olacaktır.³⁸

Kısacası Cumhuriyet'in yakın tarihine bakıldığında Güneybatı Asya ittifakından Kuzey Atlantik ligine, Orta Doğu'dan Orta Asya'ya, Avrupa Birliği'nden Avrasyacılığa varan, sürekli kutuptan kutba konjonktürel savrulmalar yaşayan, son derece esnek ve çok katmanlı bir dış politikanın fotoğrafı çekilebilmektedir. Bütün bu kutuplarda aynı anda yer alabilmesi, Türk dış politikasının ve diplomasi geleneğinin müthiş bir başarısı olmakla birlikte bu başarı elbette bedelsiz değildir. Bu politik kimlik karmaşasının sosyokültürel izdüşümleri bir izlenim hâlinde serimlendiğinde, halk tabanında coğrafi kimlik olarak kendini nereye konumlandırabileceğine dair bir belirsizlik olduğu görülebilmektedir. Ancak bu belirsizlik, doğrudan gözlemlenebilen değil, adeta Foucault'cu iktidar ilişkileri gibi, varlığı, sonuçları üzerinden okunabilen ve tanıtlanabilen bir türden belirsizliktir.

2.2. Kültürel Hatlar

Bu belirsizliklerden ilki, etnik köken tanımı ile ilgilidir. Buna göre Türkler kimdir? Her ne kadar modern genetik çalışmalar Anadolu Türklerindeki Orta Asya kökenli gen havuzunun (R1a, R1b ve J

³⁶ Merve Acar, “Uluslararası Bir Aktör Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 7(1), 51-68, (2019), 56.

³⁷ “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar”, *Türkiye - Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı 1995), 68.

³⁸ Bayram Koca, Selman Saç, “Korkuyu Politikleştirmek, Öfkeyi Örgütlemek: Fransa'da (Reconquête) ve Türkiye'de (Zafer Partisi) Aşırı Sağ”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(2), 325-350, (2024), s.337-338, 341-342.

kromozomları) son derece kısıtlı bir yüzdelik dilime (%7,5-%24 arası) karşılık geldiğini ispatlamış olsa da Anadolu halkının kültürel dünyasında Orta Asya kökenlilik son derece güçlü bir vurguya sahiptir.³⁹ Buna göre, Türklerin kimlik algısı, tarihsel, kültürel ve coğrafi faktörlere bağlı olarak oldukça karmaşık ve çeşitlidir. Türkler, bir yandan Orta Asya kökene sahip çıkarken, bir yandan da Anadolu uygarlıklarının mirasını üstlenmektedirler. Bu türden bir kimlik tanımı, genellikle kişisel, toplumsal ve bölgesel farklar göstermeye meyillidir. Ancak, özellikle tarihsel bir miras olarak Orta Asya kökeni, “politik” tarih yazımında sıkça yer almaktadır.⁴⁰ Anadolu kimliği ise daha çok sokakta, dilde, geleneklerde ve coğrafyada görünür hâle gelmektedir. Dolayısıyla, Orta Asya kökenine dair vurgular, daha ziyade akademik çalışmalarda ve uzun zamanlı kültürel ve siyasal hafızada yer alırken, Anadolu kimliği, halkın gündelik yaşantısında daha yaygın bir karşılık bulmaktadır.⁴¹ Özellikle bilim okuryazarlığının daha yaygın görüldüğü genç nüfus arasında, Anadolu’nun karmaşık genetik haritasına daha uygun bir Türklük anlayışı yeşermektedir.⁴²

Bu köken tartışmasıyla akrabalık bağı bulunan bir diğer belirsizlik alanı Türklerin nasıl bir mutfağa sahip olduğuna yöneliktir. Türklerin kültürel olarak Orta Asya kökenini sahiplenmesine rağmen Anadolu mutfağında Orta Asya’ya ait *boortsog*, *sumalyak*, *qurutob*, *kuyrdak*, *ashlyam-fu* gibi popüler yemeklerin (veya çeşitli varyasyonlarının dahi) bulunmuyor olması ilginç bir veridir.⁴³ Orta Asya mutfağından önemli ölçüde kopmuş olan Anadolu Türk mutfağı, büyük oranda Yunan/Anadolu ve Arap mutfağının karmasından oluşmaktadır.⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nun çok etnikli yapısı farklı halkların yemek kültürlerini bir araya toplayan bir havuz gibi işlemiş, kültürel alışverişin en somut versiyonu olan yemek kültüründe etkileşime yol açmış ve ortaya hâlâ gelişmekte olan bir Doğu Akdeniz mutfağı örneği olarak Anadolu Türk mutfağı çıkmıştır. Son derece normal bir refleks olarak, tarih boyunca birçok kültürün, başka kültürlerden etkilendiği unsurları sahiplenme eğiliminde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türk mutfağı, Arap mutfağı ve Yunan mutfağının birleşimiyle oluşan yemekler, sıklıkla bu kültür merkezlerinde yer alan halklar tarafından “bizim” olarak tanımlanabilmektedir.⁴⁵ Bu durum, çoğunlukla bir kültürün diğerine karşı kendini tanıtmaya veya özgül bir aidiyet duygusu yaratma çabasıyla kaynaklanmaktadır. Bu nedenle

³⁹ Osman Aray, “Türklerin Etnik Kökenleri, Anadolu’nun ‘Türk’leşmesi ve Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumu”, *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(1), 41-63 (2014), 60. “Distribution of European Y-Chromosome DNA (Y-DNA) Haplogroups by Country in Percentage”, (2017, Haziran), [Erişim Tarihi: Ocak 15, 2025], *Eupedia*: https://www.eupedia.com/europe/european_y-dna_haplogroups.shtml

⁴⁰ Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi: Birinci Kitap*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1997), s. 30-31.

⁴¹ Fahri Danış, “Toprağa Bağlı Bir Milliyetçilik Teorisi Olarak Mavi Anadolu İdeali”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*(44), 213-239, (2023), s. 233-235.

⁴² Cengizhan Aynacı, “Küregenleşme: Gençliğin Küreselleşmesi Sürecinde Milli(leşemeyen) Kültür”, *Sosyal Sağlık Dergisi*, 1(1), 1-20 (2021), s. 14-15. Tahir Baysal, Mehmet Sağlam, Mehmet Kıvrak, Mehmet Akif Kay, Emine Şentürk, “Türkiye’de Gençlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Algılarının İncelenmesi - Türkiye Gençlik Araştırması 2022”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 126-158 (2024), 146.

⁴³ Furkan Demirgöl, “Çadırdan Saraya Türk Mutfağı”, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 105-125, (2018), 120.

⁴⁴ Mahmut Tezcan, *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2000), s. 27-28.

⁴⁵ Meryem Yalçın, “Türk Yemek Kültür Mirasının Coğrafyası, Kaynağı ve Evreleri”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 128-142, (2023), 138.

Türklerin coğrafi kimlik oluşturma çabasının bir sonucu olarak farklı mutfakların yemeklerini benimsemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Mutfak kültürüne benzer bir diğer belirsizlik alanı müzik kültürü üzerinden okunabilir. Türk müzik kültürü o kadar çeşitli tarz ve kökenlerden beslenmektedir ki farklı ulusların kendine has müzik tarzlarıyla eşleşmesine benzer bir eşleşme (örneğin, Amerikan country, Yunan rebetiko, Japon gagaku, Brezilya samba, vs.) Türk müziği için yapılamamaktadır. Anadolu’da bu tarz bir eşleşmeye en yakın müzik icrası Türk Halk Müziği adıyla icra edilen folk müziğidir. Ancak bu müzik türü de yöresel etkilerle ve çeşitli zamane modalarıyla o kadar farklı usullerde icra edilmiştir ki, bir tür imza görevi görecektir standart bir ritim veya tema oluşturmaktan uzak kalmış, böyle bir tema oluşturmaya yaklaşıp bile 2000’li yıllardan sonra internet kültürünün de etkisiyle küresel müzik trendleri arasında eriyip gitmiştir.⁴⁶ Örneğin, Doğu Anadolu’da icra edilen Türk Halk Müziği örnekleri Ermeni folklorundan sadece tematik olarak etkilenmiş olmakla kalmayıp, bu yörenin enstrümanlarını da yoğun biçimde kullanmıştır. Asya’nın klasik pentatonik müzik tarzına en yakın usulde icra edilen müzik ise özellikle Orta Anadolu’da yaygın olan âşıklama tavrıdır.⁴⁷ Ancak Karadeniz bölgesine gidildiğinde 9/8’lik Pontik ritimlerin ve kemençe gibi *Pontik lyra*’nın varyasyonu olan enstrümanların yaygın olarak kullanıldığı görülebilir. Ege bölgesi kıyı şeridinde ise yine 9/8’lik ölçeklere sahip *Zeibekiko* müziğinin esintileri baskın bir biçimde görülmektedir. Folklorik müziğin haricinde saray müziğine ve bunun daha sonraki versiyonu olan Türk Sanat Müziği’ne bakıldığı zaman ise makamsal yapı ve tematik olarak tamamen Bizans seküler müziğinin etkisinde kaldığı görülmektedir.⁴⁸ Osmanlı İmparatorluğu’nun kendini III. Roma olarak gördüğü dikkate alınırsa, sarayın müzik kültürünün böyle bir kaynaktan beslenmesi son derece tutarlı bir durumdur.

Bunlar haricinde halkın gündelik hayatta sıklıkla tükettiği popüler müzik ürünlerine baktığımızda dönemsel trendlerden yoğun bir biçimde etkilendiğini görmekteyiz. Örneğin genç Cumhuriyet döneminde Türk Beşleri özelinde temsil edilen Klasik Batı Müziği, 40’lı yıllara gelindiğinde (nitelik olarak bir değişime uğramamasına rağmen) Klasik Türk Müziği adı altında tüketilmeye başlanmıştı. Yine 40’lı yıllarda popüler olan fasıl müziğine, radyonun da yavaş yavaş yaygınlaşması sayesinde Türk Sanat Müziği eşlik etmekteydi. 50’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ile siyaseten yakınlaşmadan doğan kültürel ortamdaki müzik türleri de payını aldı. Amerikan kökenli jazz, rock’n’roll ve blues tarzı müzikler Türk

⁴⁶ İsmail Aydoğan, “Gençler Neden Türkü Dinlemiyor?”, (2021, Mayıs 19), [Erişim Tarihi: Ocak 4, 2025], *Maarifin Sesi*: <https://www.maarifin sesi.com/gencler-neden-turku-dinlemiyor/>

⁴⁷ Metin Karkin, Mehmet Pelikoğlu, Sinan Haşhaş, “Bağlama Enstrümanının Öğretim Yöntemleri Kapsamında Yöresel Tavrıların Değerlendirilmesi”, *Art-e Sanat Dergisi*, 7(13), 129-148 (2014), s. 145-146. İlginç bir şekilde, kökenini Orta Asya olarak tanımlayan Anadolu Türklerinin geleneksel halk müziğinde, Orta Asya folklorunun en önemli müzik icra biçimi olan *höömey* (gırtlaktan çıkarılan seslerle şarkı söyleme biçimi) türüne ve emsallerine rastlanmamaktadır. Ronald Walcott, “The Chöömij of Mongolia: A Spectral Analysis of Overtone Singing”, Düz: M. Hood, *Selected Reports in Ethnomusicology - Volume II, No. 1* (s. 54-61) içinde, (Los Angeles: University of California, 1974), 56.

⁴⁸ Oya Levendoğlu, “Tarih İçinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ve Diğer Kültürlerle Etkileşimleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 253-262, (2005), s. 258-259.

gençleri tarafından tüketilmeye başlandı. Bu müzik türlerinden etkilenen genç müzisyenler 1960'lı yıllarda Türk Pop Müziği'nin temellerini atacaklardı.⁴⁹ Büyük oranda Avrupa kökenli şarkıcıların eserlerine Türkçe söz yazarak birebir icra etme mantığına dayanan “aranjman müzik” furyası 70'li yıllara gelindiğinde yeni bir “öze dönüş” akımı ile eski popüleritesini kaybedecekti. Bu “öze dönüş” fikri, Anadolu bir pop/rock müzik yaratma arzusu güden sanatçıların oluşturduğu Anadolu Pop/Rock janrasında vücut bulacak ve halk tarafından epeyce benimsenecekti.⁵⁰ Aynı yıllarda bir yandan da Türk Halk Müziği yeni kayıt ve stüdyo teknolojileri ile tanışacak ve yeniden popülerlik kazanacaktı. Ancak 70'li yılların sonunda doğru ülkenin içine düştüğü siyasi şiddet sarmalı ve sokak olayları ve bunların akabinde gelen 12 Eylül Darbesi'nin yarattığı yeni kültürel ortam, tamamen apolitik dokulara sahip arabesk ve synthesizer temelli disko müziklerinin yaygınlaşmasına yol açtı.⁵¹ Hatta arabesk müzik, Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği gibi türlerin içine o denli sızdı ki, ortaya çıkan bu yeni müziğe bir isim bile bulunamadığından “alternatif müzik” adıyla pazarlanmaya başlandı. Türk müziğinde karakteristik özelliklerin yitirilmesi trendi 90'lı ve 2000'li yıllar boyunca televizyonun ve sonrasında internetin yaygınlaşmasıyla üstel olarak arttı. 2010'lardan itibaren müziğin dijitalleşmesi, internet ve bilgisayar teknolojilerinin kişisel kullanımının aşırı yaygınlaşmasıyla birleşerek bu kimlik kaybını perçinlemişti. Öyle ki geline nokta Türk kimliği ile belki de en kolay eşleştirilebilecek yegâne müzik türü olan Türk Halk Müziği bile, Z Kuşağı Türk gençliği nezdinde hak ettiği ilgiyi görmemekte ve hızlı tüketim odaklı üretilen diğer küresel müzik trendleri karşısında güçsüz kalmaktadır.⁵² Kimlik açısından özen gösterilmesi gereken bir ulusal müzik anlayışı, bu nedenle tam olarak geliştirilemeden unutulma eğilimine girmiştir.

Coğrafi kimlikle ilgili izlenebilecek bir diğer kültürel hat, dil kullanımına yöneliktir. Bu konu, iki farklı örnek üzerinden ele alınabilir. İlk olarak ibadet dili konusundaki tartışmalar, Türklerin dinî inançlarını yaşayış biçimlerinin Türk kimliği üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna dair son derece çekişmeli tartışmaların konusunu oluşturmaktadır. İslamlaşmanın doğrudan bir etkisi olarak Türkçeye giren Arapça, Cumhuriyet döneminde coğrafi ve ulusal kimlik oluşumuna yönelik bir sorun olarak algılanmıştı. Dolayısıyla bu dönemde ibadet dilinin Türkçeleştirilmesine yönelik, ezanın Türkçe okunması uygulaması ile sembolleşen adımlar atıldı.⁵³ Ancak bir tür toplum mühendisliği olarak görülebilecek bu uygulama, diğer pek çok toplum mühendisliği örneklerinde de görülebileceği üzere halk tabanında pek kabul görmedi. Kısa bir süre sonra ise yine geleneksel uygulamaya geri dönüldü.⁵⁴ Yine de 1940'lı yılların Türkçü akımlarına baktığımızda

⁴⁹ Naim Dilmener, *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş: Hafif Türk Pop Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 33.

⁵⁰ Naim Dilmener, *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş: Hafif Türk Pop Tarihi*, s. 183-184.

⁵¹ Naim Dilmener, *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş: Hafif Türk Pop Tarihi*, 275.

⁵² N. Fikri Soysal, Ali Orhan Dönmez, “Türk Gençlerinin Türk Halk Müziği Dinleme Tercihleri ve Türk Halk Müziği Sanatçısı Musa Eroğlu Hakkındaki Görüşleri”, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 27-42, (2022), s. 34-35.

⁵³ Ali Dikici, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (10), 77-104, (2006), 81.

⁵⁴ Ali Dikici, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, 95.

Arapça kullanımına ve - kâh açıktan kâh örtülü bir biçimde - İslam’a karşı bir pozisyon alındığını da görmekteyiz. Bilhassa Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler tarafından temsil edilen, 40’lı yılların ruhuna uygun bu gelenekte, Arapça ve İslamlaşmanın Türk kimliğini bozduğuna yönelik bir ön kabulden yola çıkıldığı ve yüzünü daha fazla Orta Asya’ya dönmüş yeni nesil bir Türk kimliği kurgulandığı görülmektedir.⁵⁵ Elbette bu tarz bir okuma, “Türkün Türkten başka dostunun olmadığı”, “dört bir yanın düşmanlarla çevrildiği” gibi ön kabulleri olan, Türkiye’yi uluslararası arenada yalnızlığa mahkum eden bir bakış açısına sahip olduğu ölçüde marjinal kalmaktaydı ve nitekim ana akım milliyetçi gelenek içerisinde pek fazla destek bulamadı.⁵⁶

İkinci örnek ise, Türkçenin resmi dil olarak tanımlanmasından duyulan, bazı sol ideolojik hizipler veya etnik gruplar tarafından sıklıkla dile getirilen rahatsızlık olarak verilebilir. Bu rahatsızlığın ardında, çeşitli kültürel ve etnik grupların anadillerinin Türkçenin tahakkümü altında ezilip zamanla yok olacağına ve bu grupların kimliksizleşerek “Türkifike” edileceğine yönelik korku yatmaktadır.⁵⁷

Esasen bir imparatorluk bakiyesinden kurulan bir ulus-devletin kendine coğrafi kimlik tanımlama çabasının bir ürünü olarak Türklüğün bir üst kimlik olarak kabul edilmesi ve Türkçenin de resmi dil olarak kullanılması son derece anlaşılabilir ve kendi içinde tutarlı bir durumdur. Ancak her ne kadar tutarlı olsa da, değişen dünyanın talepleri karşısında bu tutarlılığın söylem açısından bir önemi de kalmamaktadır. Zira hızla yaygınlaşan iletişim teknolojileri ve hacmi yoğunlaşarak artan kitlesel göçler gibi unsurlar nedeniyle pek çok ülkenin coğrafi kimlik tanımları değişmeye başlamış, farklılıkları bir arada yaşatmak (hatta yer yer farklılıkları ana akım karşısında pozitif ayrımcılığa tabi tutmak) ilkesi, adeta bir tabu hâline dönüşerek “siyasi doğruculuğun” en yıkılmaz kalelerinden biri olarak doğmuştur.⁵⁸ Siyasi doğruculuğun, farklı din, kültür ve diller, azınlık hakları, pozitif ayrımcılık gerektiren yeni politikalar, farklı toplumsal cinsiyet kabulleri vs. konularla doğrudan bağlantılı bir akım olduğu göz önünde bulundurulursa, geleneksel coğrafi kimlik tanımları ile doğal bir uyumsuzluk içinde olduğu kabul edilebilir. Dolayısıyla yakın gelecekte pek çok ulusal yapının yeni coğrafi kimlik tanımları oluşturmaya başladığı görülebilir. Örneğin, Suriye iç savaşı nedeniyle oluşan göç dalgası sonucunda üç milyona⁵⁹ yakın Suriyelinin Türkiye’ye yerleşmiş olduğu gerçeğinin, Türkiye’nin zaten binbir güçlükle oluşturmaya çalıştığı coğrafi kimlik tanımının neresinde yer alacağı, ayrı bir tartışma konusu olacaktır. Yakın zamanda pek çok il ve ilçenin sokak tabelalarında, çeşitli kurumlardaki duyuru ve ikaz notlarında vs. Arapça çevirilerin yer alması, Türkiye’nin dünyada

⁵⁵ Sezen Ravanoğlu Yılmaz, “Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı”, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 784-797, (2022), 788.

⁵⁶ Sezen Ravanoğlu Yılmaz, “Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı”, 793.

⁵⁷ Vahap Coşkun, “Anayasa ve Kürt Meselesi”, *Liberal Düşünce*, (66), 83-92, (2012), s. 85-86.

⁵⁸ Jan Narveson, “Politics, Ethics and Political Correctness”, Ed: M. Friedman, & J. Narveson, *Political Correctness: For and Against* (s. 47-106) içinde, (Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1995), 50.

⁵⁹ Bu rakam 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla geçerlidir. Bkz. “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Aralık 2024”, (2025, Ocak 14), [Erişim Tarihi: Ocak 30, 2025] *Mülteciler Derneği*: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=İçişleri%20Bakanlığı%20Göç%20İdaresi%20Başkanlığı,milyon%20214%20bin%20780%27di>

oluşan bu yeni trende ayak uydurmaya çalıştığının göstergesidir.⁶⁰ Öte yandan bu durum, Kürtçe veya Lazca gibi Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde konuşulan yerel dillere yönelik benzer uygulamaların yapılmaması durumunda bir tür çatışma alanı yaratacaktır. Dolayısıyla tartışma, Türkiye'nin klasik coğrafi kimliğini koruyup koruyamayacağı üzerinden ilerleyecek bir ulusal varlık mücadelesine dönüşme riskini taşımaktadır. Belki de Türkiye, tartışmanın bu eksenini aşarak, gelecekte farklı bir ulus veya coğrafi kimlik tanımı yapmaya zorlanacaktır. Her halükarda, yakın gelecekte, coğrafi kimlik tanımı konusunda henüz çemberi tamamlayamamış bir Türkiye'yi, bu konu üzerinden meşgul edecek ve epey enerji harcamasına neden olacak bir gündemin oluşması muhtemeldir.

Burada takip edilen kültürel hatlara, elbette pek çok farklı kültürel unsur da eklenebilir. Nitekim bütün bu kimlik tartışması, ilk bakışta görüldüğünden çok daha karmaşık ve çok katmanlıdır. Öyle ki, coğrafi kimlik yaratabilmenin veya yaratamamış olmanın siyasi sonuçları, kimliksiz kalmanın yaratabileceği kültürel sorunlardan daha fazla krize yol açma potansiyeline sahiptir. Zira coğrafi kimlik oluşumundaki belirsizlikler halk tabanında sadece kültürel bir çekişme alanı yaratırken, siyasi alanda ve özellikle uluslararası arenada Türkiye'nin kurumsal aidiyet açısından dünyanın hangi kutbuyla, ne türden ilişkiler içerisinde olduğu sorunsalını bile tamamen önemsiz kılmaktadır. Çünkü günün sonunda bu türden bir "kimliksizlik", siyaseten son derece avantajlı bile olabilmektedir. Bir devletin hem Avrupa Konseyi (COE), hem Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), hem de Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA) üyesi olması; bir yandan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (OIC) bir parçası iken bir yandan da Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC) ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü'nün (OECD) parçası olabilmesi; bir taraftan Avrupa Birliği ile ilişkileri sürdürürken bir taraftan da Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO) ve BRICS ile yakınlaşmaya çalışabilmesi, o devletin uluslararası arenada eşsiz bir esnekliğe ve manevra alanına sahip olması şeklinde okunabilir. Hatta Türkiye için bu durum, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılından beri süregelen klasik "denge politikası"nın bir devamlılığı gibi de düşünülebilir. Ancak unutulmaması gerek nokta, bu tarz bir politikanın uzun vadede "değerli" bir yalnızlaşmaya ve güvensizliğe yol açma riskini de barındırıyor oluşudur.⁶¹

Her ne kadar siyaseten avantajları olsa da coğrafi kimlik tanımının belirgin olmaması, kültürel olarak halk içerisinde bölünmelere ve farklı kimlik tanımlarının yeşermesine yol açabileceği için, uzun vadede milli birlik ve beraberlik açısından tehditkâr sonuçlar doğurmaya da gebe dir. Ancak burada tuhaf bir paradoks söz konusudur: Öncelikle kültürün kendi özgül evrimsel doğasına sahip olan, yaşayan bir organizma olduğu gerçeği unutulmamalıdır.⁶² Buna göre, kültürün doğal gelişimine ve işleyişine dışarıdan

⁶⁰ Uğur Gülbil, "Kilis'teki Arapça Tabelaların Dil ve Kültür Yönüyle İncelenmesi", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 218-260, (2019), s. 219-221.

⁶¹ "Türk Dış Politikasında 'Değerli Yalnızlık Politikası' ve 'Derin Yalnızlık Konumu', (İstanbul: Toplumcu Düşünce Enstitüsü Dış Politika Değerlendirme Notu, 2021), 2.

⁶² Louis Dollo t, *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür*, Çev.: Ö. Nudralı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 58.

yapılan “müdahalelerle” bir coğrafi kimlik oluşturulmaya çalışıldığında, bu çabanın ters tepme ihtimali de her zaman mevcuttur. Zira bu çaba eğer başarılı olursa, bir tür tek-boyutlulaşmaya⁶³ ve daha da kötüsü, bir tek-tipleşmeye yol açacaktır ve bu durumun halk açısından yıkıcı sonuçlarının olduğu, Çin Kültür Devrimi, Kızıl Khmerler’in kültürel yıkımı ve hatta Sovyetler Birliği’nin toplum mühendisliği gibi örnekler üzerinden yeteri kadar ispatlanmıştır.⁶⁴ Dolayısıyla toplum mühendisliğine evrilen böylesi bir çaba, hem çeşitli direnişlere yol açacağı, hem de toplum mühendisliğinin doğası gereği çeşitli tutarsızlıkları içinde barındırmasından dolayı, Türk Tarih Tezi gibi örneklerde de görüldüğü üzere, başarısız olmaya mahkûmdur. O hâlde coğrafi kimlik hususunda ne yapılabilir? Etkin müdahaleler uzun vadede bir sonuç vermiyorsa ve devlet-toplum ilişkisinin stabil biçimde işleyebilmesi adına iyi tanımlanmış bir “*demos*” oluşturmak elzemse, izlenebilecek tutarlı bir strateji var mıdır? Bu sorulara cevap olarak siyasal antropoloji, coğrafi kimlik tespiti ile ilgili yardımcı olabilecek iki farklı ekol önermektedir. Birbirine rakip olarak görülen bu ekoller, Türkiye’nin coğrafi kimlik macerasında bir yol tercihi olarak görülebilir ve farklı alternatifler olarak kullanılabilir.

3. Coğrafi Kimlik Tanımında Kullanılabilecek Yaklaşımlar: Hiperdifüzyonizm mi, Kültürel Karşılıklı Etkileşim mi?

Coğrafi kimlik tanımının antropolojik olarak tespit edilebilmesi için, tanımın eksikliklerinden kaynaklanan ve yukarıda tarihsel ve kültürel izlencelerinin bir kısmı verilen karmaşa alanlarından çıkılması gerekmektedir. Bu karmaşadan çıkabilmenin en basit yolu, konu ile ilgili araştırmaların metodolojik olarak tutarlı bir çizgide üretilmesidir. Bu açıdan temel bir yöntem olarak belirlenebilecek iki güçlü aday bulunmaktadır; bunlardan biri hiperdifüzyonist yaklaşım, diğeri de Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımıdır.

Kültür öğelerindeki değişimleri açıklamaya yönelik temel antropolojik varsayımlardan biri olan Hiperdifüzyonist Kültürel Yayılma kuramı, basitçe, bir kültürün, bir toplumsal yapının veya dünya görüşünün, başka kültürlerle ve toplumlara sürekli bir biçimde nüfuz etmesi nedeniyle yerel kültürlerde değişimlerin ve farklı kültürlerle benzeşmenin kaçınılmaz olduğunu anlatmaktadır. Kavramın kültürel difüzyondan (yayılma) farklı olarak “hiper” ön eki ile kullanılmasının nedeni, bu yayılmanın daha yoğun ve engellenemez ölçekte seyrettiğine yönelik güçlü vurgusudur.

⁶³ Herbert Marcuse’ün geliştirdiği “tek-boyutluluk” kavramı, modern toplumda bireylerin düşünce ve eylem alanlarının kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıların baskısıyla daraltılması, kültür ürünlerinin niteliksizleşmesi ve nihayet eleştirel düşüncenin engellenmesine karşılık gelen bir projeye karşılık gelmektedir. Bkz. Herbert Marcuse, *Tek-Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumu Üzerine İncelemeler*, Çev.: A. Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayınevi, 1997).

⁶⁴ Kathleen Csaba, “Pavlik Morozov: A Soviet Case Study of ‘Dark’ Social Engineering”. Düz.: A. Podgórecki, J. Alexander, & . Shields, *Social Engineering* (s. 113-130), (Ottawa: Carleton University Press, 1996), 116.

Buna göre ritler, normlar, dil, teknoloji ve gelenekler gibi kültür öğeleri, bir toplumdan başka bir topluma sirayet ederek yayılır ve gelişir. Antik çağlarda göçler ve savaşlar eliyle gerçekleşen bu yayılma, modern dünyada (göç ve savaşlara ek olarak) küreselleşme, dijital medya ve kitle iletişim araçları sayesinde daha geniş bir coğrafi alanda, daha yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir.

Grafton Elliot Smith (1871-1937), William H. McNeill (1917-2016), Thor Heyerdahl (1914-2002) ve Carl Gustav Jung (1875-1961) gibi antropolog ve araştırmacılarca savunulan hiperdifüzyonizm, kültürel gelişmenin tüm insanlık için tek bir merkezden yayıldığını savunan bir kuramdır. Hiperdifüzyonizme göre, insanlık tarihindeki bir takım önemli kültürel, teknolojik ve dinî yenilikler, tek bir kültürel kaynaktan doğarak diğer tüm toplumlara aşama aşama yayılmıştır. Hiperdifüzyonizmi savunan akademik çevrelere göre, farklı kültürlerdeki benzer öğeler, bu tek bir kaynaktan yayılma mantığıyla açıklanabilmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla Hiperdifüzyonist Kültürel Yayılma, sıklıkla kültürel homojenleşmeye yol açmaktadır. Farklı kültürler, güçlü kültürel akımlar tarafından domine edilmekte, bu da yerel geleneklerin ve kültürel farklılıkların zamanla kaybolmasına veya erimesine neden olmaktadır. Küresel anlamda, bazı dominant kültürlerin (örneğin, günümüzde Amerikan kültürü veya daha genel olarak Batılılaşma) diğer kültürlere nüfuz etmesi, yerel ve bölgesel kültürlerin benzeşmesine veya kimliksizleşmesine yol açmaktadır.⁶⁶ Sıklıkla “kültürel emperyalizm” adı altında eleştirilen bu yayılma biçimi daha ziyade ekonomik ve siyasal güç odaklarının kontrolü altında işlemekteyken, daha kontrolsüz bir alanda, internet, dijital medya ve mobil iletişim araçları kültürel yayılmanın daha kaotik bir biçimde tüm dünyaya sirayet etmesine neden olmaktadır. Bir moda akımı, şarkı, düşünce veya konuşma biçimi, popüler kültür ürünleri olan viral videolar veya dijital paylaşımlar aracılığı ile anında popülerleşmekte ve küresel ticaretin iştahını kabartmaktadır. Bu durum bir yandan dünyanın dört bir yanındaki insanların değer yargılarını ve yaşam biçimlerini doğrudan hedefe alan cinsten bir tüketim kültürünü perçinlerken bir yandan da dünya çapında, ulus fikrini seyrelterek, birbirine farklı kodlar üzerinden hızla bağlanan insan grupları yaratan bir “küresel köy” anlayışına işaret etmektedir.⁶⁷ Günümüzde bu etkileşimin boyutu, daha önce örneği görülmemiş seviyelere ulaşmıştır.

Kültürel hegemonik ilişkilerin bu denli yoğunlaşması, yerel kültürlerin marjinalleşmesine, kimliklerin zayıflamasına ve farklı coğrafyalarda kültürel kimlik krizlerinin doğmasına yol açmaktadır. Geleneksel değerlerin, dilin veya inanç sistemlerinin yok olmasına yönelik hissedilen korku, radikal akımların ve siyasi/ideolojik grupların doğmasına neden olabilmektedir. Yani toplumlar bir yandan yemek kültürü, giyim tarzları, eğlence anlayışları ve yaşam biçimleri açısından birbirine benzer hâle gelip, kültürel

⁶⁵ William H. McNeill, *The Rise of the West: A History of the Human Community*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1992), s. 23, 65.

⁶⁶ Thor Heyerdahl, *Kon-Tiki*, (New York: Simon & Schuster, 1990), s. 130-133.

⁶⁷ Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, (Toronto: University of Toronto Press, 2002), 21.

çeşitliliklerini kaybederken, bir yandan da kendi geleneksel değerlerini ve kültürlerini savunarak direnç gösterebilmektedirler.⁶⁸ Dolayısıyla, yerel kültürlerin yeniden canlanması, kültürel milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkması veya dünya çapında dinî yeniden canlanma eğilimleri bu dirence örnek olarak sunulabilir.

Öte yandan hiperdifüzyonizm, kültürel gelişmeleri tek bir kaynağa indirgeyen bir yaklaşım olması nedeniyle çok sayıda eleştiri de almıştır. Eleştirmenler, kültürlerin birbirinden bağımsız olarak gelişebileceğini ve kültürel benzerliklerin, tek bir kaynaktan yayılmak yerine, paralel evrimsel süreçler veya benzer çevresel faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmış olabileceğini savunmaktadırlar. Bu anlamda, antropoloji alanında hiperdifüzyonizmin en önemli rakibi, Kültürel Çeşitlilik (*Cultural Diversity*) ve Kültürel Bağımsızlık (*Cultural Autonomy*) yaklaşımlarını da içeren ve başta Franz Boas (1858-1942), Alfred L. Kroeber (1876-1960), Edward B. Tylor (1832-1917) ve Ruth Benedict (1887-1948) gibi antropologlarca desteklenen Kültürel Karşılıklı Etkileşim (*Mutual Cultural Exchange*) yaklaşımıdır.

Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımına göre, kültürler sadece başka bir kültürden kopyalanmamaktadır; her bir kültür kendine özgü bir şekilde gelişmekte ve kültürel öğeler, yerel koşullar, tarihsel süreçler ve toplumların kendine özgü ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Kültürel benzerlikler ise, çevresel faktörler ve bağımsız evrimsel gelişimlerle açıklanmaktadır.⁶⁹ Hatta Taylor'un ifadesiyle, kültürel benzerlikler aslında paralel evrimsel süreçlerden geçen "bağımsız buluşlar" olarak gelişmektedir.⁷⁰

Kültürel Karşılıklı Etkileşim, kültürler arasında alışverişe ve karşılıklı etkileşim süreçlerine dikkat çekmektedir. Hiperdifüzyonizmden farklı olarak, bu kuramda, kültürler birbirlerinin öğelerini benimsemekten ziyade, birbirlerinden eşit ve karşılıklı bir temele dayalı olarak etkilenmekte ve birbirlerine katkıda bulunmaktadır.⁷¹ Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımı, kültürlerin birbirine müdahale etmesi veya baskın gelmesi yerine, birbirini anlaması, öğrenmesi ve birbirlerinin zenginliğine katkıda bulunmaları gerektiğini savunmaktadır, zira her kültürün bir diğerinde bulunmayan bağımsız bir "karakteri" bulunmaktadır.⁷² Buna göre, kültürler arası güç ilişkileri daha dengeli ve eşitlikçi bir zeminde işlemektedir ve her bir kültür kendi kimliğini korurken diğer kültürle etkileşimi sürdürmektedir.

Bu etkileşim sürecinde önemli olan unsur, bir toplumun başka bir toplumla olan ilişkisinde sadece "alıcı" değil, "verici" role de bürünebilmesidir. Her kültür, diğerinden değerli bilgiler, gelenekler, sanat

⁶⁸ Raffaele Marchetti, Davorka Vidović, *European Union and Global Democracy*, (Zagreb: Political Science Research Center, 2010), 171.

⁶⁹ Franz Boas, *Anthropology and Modern Life*, (New York: Dover Publications Inc, 1986), 59.

⁷⁰ Barbara W. Freire-Marreco, Northcote W. Thomas, *Anthropological Essays Presented to Edward Burnett Tylor in Honour of His 75th Birthday*, Oct. 2, 1907, (Los Angeles: Creative Media Partners, 2022), 3.

⁷¹ Alfred L. Kroeber, *Checklist of Civilizations and Culture*, (New Jersey: Transaction Publishers, 2011), s. 11-12.

⁷² Ruth Benedict, *Patterns of Culture*, (New York: Houghton Mifflin, 2005), 50.

biçimleri, pratikler veya fikirler öğrenebilmeli ve karşılıklı olarak bunları paylaşabilmelidir, zira bu alışveriş, uzun vadede her iki taraf için de faydalı olacaktır. Böylece, iki kültür arasında aktif bir diyalog kurulacak, bu diyalog sayesinde önyargılar kırılacak ve karşılıklı bir anlayış üzerinden her iki kültür de kendi özgül kimliklerini koruyabileceklerdir. Birbirleriyle eşitlik temelinde etkileşimde bulunan kültürler, karşılıklı anlayış sayesinde kendi köklerini, değerlerini ve geleneklerini zarar görmeden yaşatabilecekler, böylece yerel kültürler zamanla kaybolma tehdidini bertaraf ederek, zenginleşebileceklerdir.⁷³

Hiperdifüzyonizmde, güçlü kültürle zayıf kültür arasında hegemonik bir ilişki varken, Kültürel Karşılıklı Etkileşimde, güç ilişkileri dengeli bir şekilde işlemektedir. Dolayısıyla Kültürel Karşılıklı Etkileşimde, her kültür kendi kimliğini koruyarak etkileşimde bulunabilmektedir. Böylece kültürel özgünlük korunmakta ve zenginleşme sağlanabilmektedir; hiperdifüzyonizmin aksine homojenleşme ortaya çıkmaz ve kültürel çeşitlilik korunur.⁷⁴ Bu çeşitliliğin korunması sayesinde toplumlar arası uyum sağlanabilir ve küresel barış uzak bir hayal olmaktan çıkabilir. Toplumlar, farklı kültürlerin bir arada yaşayabilme ihtimalini kabullenerek karşılıklı bir hoşgörü iklimi geliştirebilirler. Kültürler arası etkileşimin hacmini artırmak için yapılan çeşitli girişimler (örneğin, öğrenci hareketliliği programları, kültürel festivaller, çeşitli Avrupa devletlerinin azınlıklar ve göçmenlere yönelik açık kapı politikaları, vs.) böyle bir hoşgörü iklimini yaratabilmek idealiyle kurgulanmış çalışmaların sonuçlarıdır.

Hiperdifüzyonizme karşı çıkan antropologlar, kültürel gelişim ve benzerliklerin daha bağımsız, karmaşık ve çok yönlü süreçlerden kaynaklandığını savunmuşlardır. Bu bakış açısına göre, kültürel öğelerin yayılması, çevresel ve yerel koşullar, toplumsal ihtiyaçlar ve bağımsız evrimsel gelişimle açıklanabilir. Hiperdifüzyonizm, kültürlerin yalnızca tek bir kaynaktan yayıldığını savunarak, kültürler arasındaki etkileşim ve bağımsız gelişim süreçlerini görmezden gelme eğilimine sahiptir; bu nedenle bu görüşün karşısında konumlanan pek çok antropolog, daha ziyade kültürel çeşitliliği ve yerel faktörleri ön planda tutan bir anlayışı benimsemiştir.

Sonuç

Türkiye'nin coğrafi kimlik tanımlamasında bu iki akımdan da etkilendiği, ancak tek bir stratejide karar kılamadığı için pek çok alanda kimlik karmaşası yaşadığı söylenebilir. Örneğin, Türklerin kültürel olarak başka milletleri etkilediği konu başlıklarında hiperdifüzyonist yaklaşım açıkça kabul edilirken, Türklerin başka kültürlerden etkilendiği başlıklarda bu bakış açısı derhal reddedilmekte ve bu kültürler arasındaki ortaklıkların karşılıklı etkileşimden doğduğu fikri güç kazanmaktadır. Buradaki tutarsızlık,

⁷³ Leslie A. White, *The Evolution of Culture: The Development of Civilization to the Fall of Rome*, (New York: Routledge, 2016), 335.

⁷⁴ Gilles Paquet, *Deep Cultural Diversity: A Governance Challenge*, (Ottawa: University of Ottawa Press, 2008), 25.

neyin Türk olup olmadığına yönelik bir coğrafi kimlik tanımının tam olarak benimsenememesinden kaynaklanmaktadır. Yine benzer bir şekilde ülke, siyasi yönelim/coğrafya olarak da kendini nereye ait gördüğüne yönelik sürekli bir tartışmanın içindedir.⁷⁵ Sonuç olarak, yukarıda gerek siyasi tarih boyutuyla, gerekse coğrafya, mutfak, müzik ve dil gibi kültürel öğeler üzerinden tartışılan coğrafi kimlik konusu, belirli bir antropolojik yönelimin seçilemiyor olmasından kaynaklanan bir çıkmazın içerisinde. Açıkçası böyle bir tercihi yapmak hiç de kolay bir iş değildir ve her tercihin pozitif sonuçları olduğu kadar negatif yönleri de bulunmaktadır.

Eğer hiperdifüzyonist kültürel yayılma mantığı ile bir coğrafi kimlik tanımı yapılacaksa, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş bir coğrafya bütüncül bir şekilde vatan olarak görülebilir, Türklerin kültür merkezi oluşturan bir uygarlık olduğu kabul edilerek nelerin Türklere ait olduğuna dair daha geniş kapsamlı bir tanım yapılabilir. Ancak bu tanımın içerisine diğer kültürlerden Türklere geçmiş unsurlar nasıl sokulacaktır? Tam da bu durum hâlihazırdaki sorunu yeniden yaratmaktadır. Eğer böyle bir yol seçilecekse, farklı kültürlerin ve siyasi birliklerin Türkler üzerindeki etkilerini de olduğu gibi kabul ederek ve kültürel gelişimi kendi evrimsel akışına bırakıp uzun vadede sonucu ne olursa olsun kabul ederek işin içinden çıkılabilir. Kaldı ki kültürü etkilemeye çalışan yapay müdahalelerin çoğunlukla istenmeyen sonuçlar doğurduğunu göz önüne alırsak, her halükarda bu akışa karşı çıkılamayacağı gerçeğini kabul etmek gerekmektedir.

Alternatif bir yol olarak Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımı kabul edilecekse, bu durumda da çok iyi tanımlanmış bir coğrafi kimlik tanımının varlığı gerekmektedir. Bu tanım, bir gereklilik üzerine inşa edileceğinden, doğal bir tanım değil, tasarım ürünü bir tanım olacak ve her durumda kendi sınırlarını korumak amacıyla müdahalelere ihtiyaç duyacaktır. Böylece bir kültür için olabilecek en kötü senaryo olan tek-boyutlulaşma yolu ardına kadar açılmış olmaktadır.⁷⁶ Elbette tek-boyutlulaşmanın önüne geçmek için çeşitli önlemler alınabilir; ancak bu önemlerin işlevsel olabilmesi için farklı kültürlerle her türlü kültürel kademedan alışverişe açık olmak gereklidir. Bu durum da kendi öz benliğini korumak için çaba sarf eden, görece kapalı bir toplumda uygulanması zor bir siyasa sürecini doğuracaktır. Ancak en azından akademik düzeyde yapılacak bir tercih, coğrafi kimlik tanımını kurabilmenin siyasi ve kültürel boyutlarını (şimdilik) bir sonraki aşamaya bırakarak, farklı söylem sınırlarının çizilmesine, farklı tartışma kalıplarının geliştirilmesine ve nihayet böyle bir tanımın yapılabilmesine yönelik bir başlangıç çizgisi oluşturabilir.

Akademik açıdan Hiperdifüzyonizm ile Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımlarından birini seçmek, coğrafi kimlik tartışmasının derinlemesine anlaşılabilmesi ve açıklığa kavuşturulabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Hiperdifüzyonizm, kültürler arasındaki etkilerin tek yönlü olduğunu varsayarak, bir

⁷⁵ Murat Sevcen, *Bütünleşme Sürecinde AB ve Türk Kimliği Etkileşimi*, s. 281-283.

⁷⁶ Herbert Marcuse, *Tek-Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, 15.

kültürün baskın olan diğer kültürler üzerindeki hızlı ve geniş kapsamlı etkisini vurguladığı için bu yaklaşımı seçmek, kültürler arası etkileşimin nasıl ve ne şekilde yayıldığını netleştirme konusunda yararlı olabilir. Öte yandan, Kültürel Karşılıklı Etkileşim yaklaşımı ise kültürler arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu kabul etmekte ve her bir kültürün birbirinden etkilendiği dinamik bir süreçten bahsetmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım, daha dengeli ve holistik bir bakış açısı sunmaktadır, çünkü kültürler arasındaki değişimin her iki yönünü de göz önünde bulundurmaktadır. Seçilen yaklaşım, araştırmacının bakış açısını, teorik çerçevesini ve analiz yöntemlerini doğrudan etkileyerek, yapılan çalışmanın sonuçlarını şekillendirecektir. Bu nedenle, hangi yaklaşımın kullanılacağı, araştırmanın hedefi ve bağlamı açısından oldukça belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak hangi yaklaşım seçilirse seçilsin, bir seçimin yapılmış olması bile, herhangi bir kararsızlık durumunu ortadan kaldırdığı müddetçe kıymetlidir.

Kaynakça

- Acar, M. (2019). Uluslararası Bir Aktör Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 7(1), 51-68.
- Akşin, S. (2009). Siyasal Tarih (1789-1908). S. Akşin (Dü.) içinde, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908* (s. 77-188). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aktoprak, E. (2010). *Devletler ve Ulusları: Batı Avrupa'da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Alexander, J., & Schmidt, J. K. H. W. (1996). Social Engineering: Genealogy of a Concept. A. Podgórecki, J. Alexander, & R. Shields (Dü) içinde, *Social Engineering* (s. 1-21). Ottawa: Carleton University Press.
- Aray, O. (2014). Türklerin Etnik Kökenleri, Anadolu'nun "Türk"leşmesi ve Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumu. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(1), 41-63.
- Avcı, C. (2005). Türk Tarih Tezi, Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(11), 11-32.
- Avcıoğlu, D. (1997). *Türklerin Tarihi: Birinci Kitap*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydoğan, İ. (2021, Mayıs 19). *Gençler Neden Türkü Dinlemiyor?* Ocak 4, 2025 tarihinde Maarifin Sesi: <https://www.maarifinsesi.com/gencler-neden-turku-dinlemiyor/> adresinden alındı
- Aynacı, C. (2021). Küregençleşme: Gençliğin Küreselleşmesi Sürecinde Milli(leşemeyen) Kültür. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 1(1), 1-20.

- Baysal, T., Sağlam, M., Kıvrak, M., Kay, M. A., & Şentürk, E. (2024). Türkiye’de Gençlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Algılarının İncelenmesi - Türkiye Gençlik Araştırması 2022. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 126-158.
- Benedict, R. (2005). *Patterns of Culture*. New York: Houghton Mifflin.
- Boas, F. (1986). *Anthropology and Modern Life*. New York: Dover Publications Inc.
- Cem, İ. (2009). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Coşkun, V. (2012). Anayasa ve Kürt Meselesi. *Liberal Düşünce* (66), 83-92.
- Csaba, K. (1996). Pavlik Morozov: A Soviet Case Study of “Dark” Social Engineering. A. Podgórecki, J. Alexander, & . Shields (Dü) içinde, *Social Engineering* (s. 113-130). Ottawa: Carleton University Press.
- Danış, F. (2023). Toprağa Bağlı Bir Milliyetçilik Teorisi Olarak Mavi Anadolu İdeali. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*(44), 213-239.
- Demirgöl, F. (2018). Çadırdan Saraya Türk Mutfağı. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 105-125.
- Dikici, A. (2006). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* (10), 77-104.
- Dilmener, N. (2003). *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş: Hafif Türk Pop Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Distribution of European Y-Chromosome DNA (Y-DNA) Haplogroups by Country in Percentage. (2017, Haziran). Ocak 15, 2025 tarihinde Eupedia: https://www.eupedia.com/europe/european_y-dna_haplogroups.shtml adresinden alındı
- Dollot, L. (1991). *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür*. (Ö. Nudralı, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, N. P. (1995). *Türkiye - Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Elik, S. (2012). *Iran-Turkey Relations 1979-2011: Conceptualizing the Dynamics of Politics, Religion and Security in the Middle-Power States*. New York: Routledge.
- Erciyas, O. (2010). Özleştirme Çalışmaları Işığında Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu. *Journal of Turkish Studies*, 5(3), 1187-1197.
- Erkmen, A. (2020). Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM’de Kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 1024-1049.

- Fine, J. V. (1983). *The Ancient Greeks: A Critical History*. Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Freire-Marreco, B. W., & Thomas, N. W. (2022). *Anthropological Essays Presented to Edward Burnett Tylor in Honour of His 75th Birthday, Oct. 2, 1907*. Los Angeles: Creative Media Partners.
- Gülbil, U. (2019). Kilis'teki Arapça Tabelaların Dil ve Kültür Yönüyle İncelenmesi. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 218-260.
- Gülten, S. (2019). Osmanlı Anadolu'sunda Bir İskân Hikâyesi: Bozok Sancağı'nda Aşiretler, Köylüler ve Celâlîler (16-19. Yüzyıllar). *History Studies*, 11(1), 128-154.
- Hejl, P. M. (1995). The Importance of the Concepts of "Organism" and "Evolution" in Emile Durkheim's Division of Social Labor and the Influence of Herbert Spencer. S. Maasen, E. Mendelsohn, & P. Weingart (Dü) içinde, *Biology as Society, Society as Biology: Methaphors* (s. 155-193). Dordrecht: Springer Science & Business Media.
- Heyerdahl, T. (1990). *Kon-Tiki*. New York: Simon & Schuster.
- Hooson, D. (1994). *Geography and National Identity*. Oxford: Wiley.
- Kara, H., & Çatma, B. (2017). Modern Türk Kimliğinin Oluşumunda "Türk Kimdir" Tartışmaları ve Türk Ocağı Kurultayı (1924). *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 339-360.
- Karkın, M., Pelikoğlu, M., & Haşhaş, S. (2014). Bağlama Enstrümanının Öğretim Yöntemleri Kapsamında Yöresel Tavrıların Değerlendirilmesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 7(13), 129-148.
- Koca, B., & Saç, S. (2024). Korkuyu Politikleştirmek, Öfkeyi Örgütlemek: Fransa'da (Reconquête) ve Türkiye'de (Zafer Partisi) Aşırı Sağ. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(2), 325-350.
- Kroeber, A. L. (2011). *Checklist of Civilizations and Culture*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Kuhn, F. (2013). *Identities, Cultures, Spaces: Dialogue and Change*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Kunt, M. (2009). Siyasal Tarih (1600-1789). S. Akşin (Dü.) içinde, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908* (s. 19-73). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Levendoglu, O. (2005). Tarih İçinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ve Diğer Kültürlerle Etkileşimleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 253-262.
- Levy, C. (2002). 1918-1945-1989: Making and Unmaking of Stable Societies in Western Europe. C. Levy, & M. Roseman (Dü) içinde, *Three Postwar Eras in Comparison: Western Europe 1918-1945-1989* (s. 1-38). New York: Palgrave Macmillan.

- Lewis, B. (1996). *Ortadoğu: Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğu'nun 2000 Yıllık Tarihi*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Yeni Binyıl.
- Lewis, G. (2002). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford: Oxford University Press.
- Marchetti, R., & Vidović, D. (2010). *European Union and Global Democracy*. Zagreb: Political Science Research Center.
- Marcuse, H. (1997). *Tek-Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- McLuhan, M. (2002). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- McNeill, W. H. (1992). *The Rise of the West: A History of the Human Community*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Memiş, E. (2022). Eski Anadolu'da Türkler ve Türkler'in Anayurdu Sorunu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(2), 367-388.
- Narveson, J. (1995). Politics, Ethics and Political Correctness. M. Friedman, & J. Narveson içinde, *Political Correctness: For and Against* (s. 47-106). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Oktay, A. (2000). *Siyasal İslam'a İtirazlar*. İstanbul: İnkılâp.
- Özdemir, A. Z. (2007). *Avşarlar ve Dadaloğlu*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdemir, H. (2008). Siyasal Tarih (1960-1980). S. Akşin (Dü.) içinde, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 227-293). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özkul, Y. E. (2019). Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 38-50.
- Palabıyık, M. S. (2010). Sadabad Paktı (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme. *Ortadoğu Etütleri*, 2(3), 147-179.
- Paquet, G. (2008). *Deep Cultural Diversity: A Governance Challenge*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Robbeets, M. (2020). The Classification of the Transeurasian Languages. M. Robbeets, & A. Savelyev (Dü) içinde, *Oxford Guide to Transeurasian Languages* (s. 31-40). Oxford: Oxford University Press.
- Roskin, M., Cord, R. L., Medeiros, J. A., & Jones, W. S. (1997). *Political Science*. New Jersey: Prentice Hall.

- Sevencan, M. (2006). *Bütünleşme Sürecinde AB ve Türk Kimliği Etkileşimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Sivri, M., & Örkün, B. (2012). 17. Yüzyıl Halk Şairi Karacaoğlu'nun Bir Şiiri ile 18. Yüzyıl Divan Şairi Nedim'in Bir Gazeline Göstergebilimsel Açından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *Folklor/Edebiyat*, 18(71), 165-183.
- Soysal, N. F., & Dönmez, A. O. (2022). Türk Gençlerinin Türk Halk Müziği Dinleme Tercihleri ve Türk Halk Müziği Sanatçısı Musa Eroğlu Hakkındaki Görüşleri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 27-42.
- Şahin, A., & Şenol, D. (2024). Toplumsal Aidiyet ve Kimlik Bağlamında Gençlik. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(2), 137-148.
- Şahin, H. İ. (2018). Türk Halk Şiirinin Kökeni, Gelişimi ve Genel Özellikleri. A. Duymaz, & Ç. Kara (Dü) içinde, *Türk Halk Şiiri* (s. 2-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şimşir, B. N. (1979). Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi. *Belleten*, 43(169), 107-214.
- Tachau, F. (2022). Türklerde Milli Kimlik Arayışı. (Ö. Evrensel, Dü.) *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 81-92.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Tombuş, E. (2020). The People and Its Embodiment: Authoritarian Foundations of Constitutions in Turkey. F. Petersen, & Z. Yanaşmayan (Dü) içinde, *Failure of Popular Constitution Making in Turkey: Regressing Toward Constitutional Autocracy* (s. 59-83). Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Tarih Heyeti (Türk Ocağı). (1930). *Türk Tarihinin Ana Hatları*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Aralık 2024. (2025, Ocak 14). Ocak 30, 2025 tarihinde Mülteciler Derneği: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=İçişleri%20Bakanlığı%20Göç%20İdaresi%20Başkanlığı,milyon%20214%20bin%20780%27di> adresinden alındı
- Walcott, R. (1974). The Chöömij of Mongolia: A Spectral Analysis of Overtone Singing. M. Hood (Dü.) içinde, *Selected Reports in Ethnomusicology - Volume II, No. 1* (s. 54-61). Los Angeles: University of California.
- White, L. A. (2016). *The Evolution of Culture: The Development of Civilization to the Fall of Rome*. New York: Routledge.
- Yalçın, M. (2023). Türk Yemek Kültür Mirasının Coğrafyası, Kaynağı ve Evreleri. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 128-142.

- Yavuz, M. H. (2006). Introduction: The Role of the New Bourgeoisie in the Transformation of the Turkish Islamic Movement. M. H. Yavuz (Dü.) içinde, *The Emergence of a New Turkey: Islam, Democracy and the AK Party* (s. 1-23). Salt Lake City: Utah University Press.
- Yılmaz, S. R. (2022). Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 784-797.
- (2021). Türk Dış Politikasında “Değerli Yalnızlık Politikası” ve “Derin Yalnızlık Konumu”. İstanbul: Toplumcu Düşünce Enstitüsü Dış Politika Değerlendirme Notu.

THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES

Nina Elghali*

ABSTRACT

The Israeli-Palestinian conflict is seen as one of the complex geopolitical struggles that challenged many theories and approaches in international relations for decades. The two dominant schools in the field of International Relations, liberalism and Realism offer different frameworks that analyze the conflict. Realism highlights the nature of international system as anarchy, believing that security, power, and national interests of the state shall be prioritized to explain the tensions between Palestine and Israel. The principles of balance of power and security dilemma will reduce the violent cycle and peace can be achieved. In contrary, liberalism shifts its focus to cooperation emphasizing the roles of international organizations, economic interdependence, and democracy as a way for conflict resolution. While Realists emphasize on power struggle, Liberalism focuses on diplomatic relations and institutional frameworks. This article explores how both theories contribute to understanding the conflict between Israel and Palestine, explaining, and illustrating their strengths and weaknesses in addressing one of the longest and complex conflicts in modern history.

Keywords: Security, Power, Realism, Liberalism, Israeli-Palestine Conflict, Balance of Power, Institutions, State-Cooperation.

ÖZET

İsrail-Filistin çatışması, on yıllardır uluslararası ilişkiler alanındaki birçok teori ve yaklaşımı zorlayan karmaşık bir jeopolitik mücadele olarak görülmektedir. Uluslararası İlişkiler alanındaki iki baskın okul, liberalizm ve realizm, çatışmayı analiz etmek için farklı çerçeveler sunmaktadır. Realizm, uluslararası sistemin anarşi doğasını vurgular ve güvenlik, güç ve devletin ulusal çıkarlarının, Filistin ile İsrail arasındaki gerilimleri açıklamada öncelikle olduğunu savunur. Güç dengesi ve güvenlik ikilemi ilkelerinin, şiddet döngüsünü azaltacağı ve barışın sağlanabileceği inancını taşır. Buna karşılık, liberalizm iş birliğine odaklanır; uluslararası örgütlerin, ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve demokrasinin çatışma çözümünde oynadığı rolleri vurgular. Realistler güç mücadelesini ön plana çıkarırken, liberalizm diplomatik ilişkiler ve kurumsal çerçevelere odaklanır. Bu makale, her iki teorinin de İsrail ve Filistin arasındaki çatışmayı anlamaya nasıl katkı sağladığını incelemekte, modern tarihin en uzun ve karmaşık çatışmalarından birini ele alırken güçlü ve zayıf yönlerini açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güç, Realizm, Liberalizm, İsrail-Filistin Çatışması, Güç dengesi, Kurumlar, Devlet-İşbirliği.

* İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, ORCID: 0009-0007-1753-1253, e-mail: ninaal3101999@gmail.com

1. Introduction

Realism and Liberalism are seen to be one of the main theories that explain the state's behavior in the international system. However, the analyses of these theories provide different perspectives and explanations to understand the international politics. It is through addressing various concepts as power, cooperation, security, and conflict.¹ And in terms of long complex disputes like the conflict between Palestine and Israel, these two theories are seen to be used as a tool that offers diverse analysis to the possible reasons and results for this war, with elaborating the limitations of these two approaches when applied to the reality².

Realism

Realism in international relations is seen to be a theory that focuses on understanding the relations between states through struggle, power, and self-interest. The theory gained its popularity even more after the Second World War; however, its foundations date back to the Peloponnesian war. And now it is seen as one of the oldest theories and the most influential in the field of international relations.

Realism's foundations

Realism stands on many main foundations as such:

1. **The selfish nature of states:** realism believes that states are primarily acting by the sake of their own interests, and all states primarily interest should be to protect their security and maximize their power.
2. **The chaotic international system:** realists claim that the international system is a chaotic structure because of the absence of a higher authority. As for that there is no central authority to direct and organize the system, which encourages states to be self-responsible on providing their own security³.
3. **The importance of military power:** realism emphasizes on the powerfulness of the military forces. They believe that a powerful military would guarantee their security and achieve national interests. Military power is the main tool to defend the state and deter any possible threats.
4. **Constant struggle:** It is in the nature of states to get in conflicts with other states in the international structure, in that states are seeking to maximize their interests even if it means it will be at the expense of another state.

¹ Waltz, Kenneth *Theory of International Politics*. McGraw-Hill, 1979. Keohane, Robert & Nye, Joseph *Power and Interdependence*. Pearson, 2012.

² Tessler, Mark A *History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington: Indiana University Press, 1994.

³ Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf, 1948.

Schools of Realism:

Classical realism: It was found by thinkers like Hans Morgenthau that sees the behavior of the states stems from the greedy human nature.

Neorealism: was introduced by Kenneth Waltz in the seventies, it emphasizes on the international structure to analyze the states behavior, rather than human nature ⁴.

Defensive and offensive realism: the defensive realists tend to believe that states only seek protection for their security, and they will avoid any unnecessary conflicts. The offensive realists, however, see that states are seeking to fully maximize their power to ensure their survival ⁵.

Realism is seen by many to be a helpful tool that explains the states' behavior in a practical way, and it is also considered to be a main source in many state policies. Nevertheless, this theory has been criticized by many, as it seen to have a pessimistic view of the world, also it only focuses on conflict and power while ignoring the international cooperation for the sake of achieving peace⁶.

The realist ideology had a great influence on many states' foreign policies, whereas it promotes the idea of self-reliance, strengthening their own security and protecting their borders. In other words, we can see the influence of the realist thinkers on the security policies of many states to tackle any possible regional threats.

Liberalism:

Liberalism emerged as a reaction to the theories that focus on conflict and power such as the realist theory. Liberalism in international relations is a theory that emphasizes on cooperation and peace between states. Unlike realism, the liberal thinkers give a great importance to international organizations, international law and democracy to achieve international stability. The theory is seen more optimistic in comparison to realism. It gives an alternative view of the global structure where countries can live together in peace and harmony and work together to achieve the common good.

Liberalism's Foundations:

Just like realism, liberalism stands on a number of main foundations:

⁴ Waltz *Theory of International Politics*. McGraw-Hill, 1979.

⁵ Merashiemer, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company, 2001.

⁶ Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press, 1984.

The importance of international organizations: Liberalism believes that international organizations (UN, World Trade Organization, European Union) play a main role in organizing states interactions, these institutions are believed to help strengthening the international cooperation among states through providing conflict solutions and executing the international law ⁷(Keohane, 1984)

Economic cooperation: liberalist thinkers consider the economic cooperation between states decreases the possibility of conflict. The more countries exchange trade with each other, the bigger the cost of war becomes; therefore, it pushes the countries towards peace for protecting the economic mutual interests ⁸

Democracy and peace: democracy is seen as one of the main pillars of liberalism, in that liberals believe that it is unusual to see any democratic countries get into war with one another, this ideology is referred as The Democratic Peace Theory. Liberalists ensure the spreading of democracy would decrease wars and contribute to creating a stable international structure ⁹.

Schools of liberalism

Many schools emerged under the liberalist theory, and the most prominent are as follows.

Institutional liberalism: This school emphasizes on the importance of international institutions for strengthening states' cooperation. According to this school, institutions are considered to be a tool to limit and organize the chaotic international system and provide platforms for conflict resolutions and peaceful negotiations ¹⁰.

Commercial liberalism: This school focuses on increasing trade exchange among different states that leads to reducing the possibility of future conflicts. In this case, states would have mutual economic benefits that would deter them to involve in any violent dispute with another state. The commercial liberalists see that countries with strong trade exchange with one another seem to be less triggered to join violent conflicts ¹¹.

Liberal democracy: liberalism claims that the wider democracy is spread the less conflict between states occur, in that democratic states do not get into conflict with one another leading towards stability and peace. Statistics shows

⁷ Keohane *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton. University, 1984.

⁸ Doyle, Michael W. *Liberalism and World Politics*. *American Political Science Review*, 80(4), s. 1151-1169, 1986.

⁹ Russett, Bruce and John Oneal. *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company, 2001.

¹⁰ Keohane & Nye. *Power and Interdependence*. Pearson, 2012.

¹¹ Copeland, Dale C. *Economic Interdependence and War: A theory of Trade Expectations*. *International Security*, 20(4), s. 5-41. 1996.

that democratic states rarely involve in war against each other, which makes democracy a key factor for stability and peace ¹².

Liberalist theory has gotten attention of many researchers and decision makers in terms of understanding the importance of international cooperation and the ability to achieve peace through international institutions and trade exchange. It is also seen as an alternative to the pessimistic ideas that realism offers in the global structure. Nevertheless, liberalist ideology was not exempt of limitations and critiques, in that research see that liberalism treat the states as a rational structure where it always would favor cooperation instead of conflict. According to the critics, liberalism might have exaggerated its optimism about the ability of these institutions to resolve disputes, especially in terms of geopolitical competitions. The criticism also discusses that liberalism ignores the fact that countries sometimes act according to their own selfish interests even if that contradicts with the common good and stability of the region ¹³.

Liberalism has influenced many state policies especially after the cold war, whereas many countries sought to expand their international cooperation through creating institutions and developing new alliances through trade exchange. In that still liberalism is seen as one of the main theories of international relations, that provides a different perspective on how to attain state cooperation and peace among them.

2. ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICTS

The war between Palestine and Israel is seen as one of the longest and the most complex conflicts in the modern history. The conflict's origin dates back to the beginning of the twentieth century, with the waves of migration of the Jewish communities from the west to the Palestinian lands and the Palestinians that reside on those lands ¹⁴. The tension between these two parties have arisen with the Balfour Declaration in the 1917 where Britain have strongly supported the formation of a national homeland for Jews in Palestine, this led to the exacerbation of the dispute between both communities even more ¹⁵.

The tensions between the immigrant Jews and the Palestinians continued until 1948, when it was officially the declaration of the establishment of the state of Israel. This declaration has switched the tensions between both communities into a war between the Palestinians, Israelis and the neighbor Arab countries that resulted with the

¹² Owen, John M.. *How Liberalism Produces Democratic Peace*. *International Security*, 19(2), s. 87-125. 1994.

¹³ Grieco Joseph M. *Anarchy and The Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism*. *International Organization*. 42(3), s. 485-507. 1988.

¹⁴ Smith, Charles D. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's. 2009.

¹⁵ Khalidi, Rashid. *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York: Columbia University Press. 1997.

displacement of hundreds of thousands of Palestinians¹⁶. And ever since, that area have witnessed various wars, conflicts, international interventions and many peace conventions that ended as a failure for providing a final solution¹⁷.

The conflict's reason is not only centered around the dispute over the land, but also included many complicated issues of identity, the right of the Palestinian refugees to return to their homes, human rights, security and the control of Jerusalem¹⁸. Despite the international initiatives and the various peace keeping processes, the Israeli-Palestine conflict is still a continuous challenge for the international community¹⁹.

Just like other conflicts, Israeli-Palestinian wars have paved a way for international relations theories to offer different perspectives on the matter.

For many decades the struggle of Israeli- Palestinian conflicts have affected millions of lives, it also played a role to be a testing ground to

understand the global politics by various theories²⁰.

3. CONFLICT ANALYSIS:

The Israeli-Palestinian conflict has set a real model for theories to explain and understand the dispute in depth, the conflict has included a complicated political, religious and geographical aspects that formed a challenge for the international community for decades²¹. Despite the difference between the Liberalist and the Realist theories both have proved to contribute important aspects to understand the Israeli-Palestinian conflict.

Realist perspective:

According to the realist perspective in international relations, the Israeli-Palestinian conflict is essentially a power struggle motivated more by national interests and security concerns than by moral or ideological requirements. According to realism, nations (or political entities) must put survival and security first. In the anarchic international system, states frequently using force and calculated actions to protect their interests²². Through the lenses of power,

¹⁶ Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.

¹⁷ Shlaim, Avi. A. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. W.W. Norton & Company. 2001.

¹⁸ Abu-Lughod Lila. *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory*. New York: Columbia University Press. 2007.

¹⁹ Tessler A *History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington: Indiana University Press. 1994.

²⁰ Smith. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's. 2009.

²¹ Tessler. *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington: Indiana University Press. 2009.

²² Morgenthau. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf. 1948.

security, and the balance of power, the Realist perspective focusses on understanding the conflict between Israel and the Palestine and illustrate the reasons behind the conflict.

The State as the Primary Actor in Anarchy

In the Realist view, the international system is anarchic. which means that there is no supreme authority to resolve disputes or uphold the international law. States behave primarily in their own interests due to the absence of a central authority, especially when it comes to security²³. For securing their survival, both Israel and Palestine feel the need to engage in a direct conflict. It is crucial for Israel to protect its security and territorial integrity from both internal and external threats²⁴. Similar to this, Israeli military presence, settlement growth, and territorial control frequently thwart Palestinians' aspirations for self-determination and the creation of a sovereign independent state²⁵.

The Security Dilemma

A fundamental principle of realist theory is the security dilemma, which states that when X takes a step to increase its security, Y becomes insecure and the conflict frequently escalates²⁶. Both sides of the Israeli-Palestinian conflict could be given as an example:

Security Concerns for Israel: Border security and defense against the attacks coming from the Palestinian groups like Hamas are the main drivers of Israel's military operations and territorial expansions, especially in the West Bank and East Jerusalem²⁷. To safeguard its citizens, Israel keeps a highly developed military and intelligence system, although these measures frequently incite Palestinian resistance and anger²⁸.

Palestinian Security Concerns: Israel's military force, settlement growth, and blockade of Gaza are seen by Palestinians as an essential danger. The conflict is made worse by the Palestinian organizations, especially Hamas, who use resistance as a key element of their strategy. This resistance frequently takes the form of asymmetric warfare, such as rocket assaults and suicide bombings²⁹.

²³ Waltz *Theory of International Politics*. McGraw-Hill. 1979.

²⁴ Pappé, Ilan. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oneworld Publications. 2006.

²⁵ Khalidi. *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Beacon Press. 2006.

²⁶ Herz John H. *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, (2), 157-180. 1950.

²⁷ Pappé, Ilan. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oneworld Publications. 2006.

²⁸ Hass, Amira. *Drinking the Sea at Gaza: Days and Nights in a Land Under Siege*. Metropolitan Books. 2010.

²⁹ Savigh, Yezid. *The Palestinian Armed Struggle*. Cambridge University Press. 2011.

Both sides' actions Israel enhancing its military power and the Palestinians using guerilla warfare create a never-ending cycle of reprisals that worsen the security situation and obstructs peace³⁰.

National Interests and Power

Realists contend that each actor acts in the best interests of their country and that the main driving force behind state behavior is the desire for power³¹. Both parties Israel and Palestine are driven by firmly held national interests:

Israeli National Interests: Israel believes that controlling important strategic areas is essential to its survival. Its security strategy is supported by its military might and solid international ties, especially with the United States³². For Israel, retaining authority over disputed territories such as the West Bank and Jerusalem is essential for both security and national identity³³.

Palestinian National Interests: The creation of an independent state free from Israeli occupation is the main goal of the Palestinian people. Various groups, including the Palestinian Authority (PA) and Hamas, have distinct strategies for attaining statehood and work towards this goal. While Hamas promotes more militant resistance, occasionally openly calling for the destruction of Israel, the PA seeks a two-state solution based on the pre-1967 boundaries³⁴. Another crucial problem that impedes negotiations is the Palestinians' demand for the right of return for refugees³⁵.

Balance of power:

The balance of power is a fundamental tenet of realism, according to which governments take action to keep any actor from gaining excessive power in order to preserve their own security³⁶. Israel has the most military might in this conflict, whereas the Palestinians are far less powerful, especially when it comes to the conventional weapons. The conflict is shaped by this power disparity in multiple ways:

Israeli Military Superiority: Israel's military might guarantee both its ability to tackle outside threats and its supremacy in conventional local conflict. However, as military success does not mean political peace, Israel has

³⁰ Tilly, Charles. *The Politics of Collective Violence*. Cambridge University Press. 2003.

³¹ Mearsheimer. *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company. 2001.

³² Guelke Adrian. *Israele And Palestinian Territories*. " In the Comparative Politics of the Northern Ireland Conflict. Routledge 2007.

³³ Shlaim,. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. W.W. Norton & Company. 2006.

³⁴ Farsakh, Leila. *Palestinian Identity and the Struggle for Self-Determination*. Oxford University Press. 2005.

³⁵ Khalidi. *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Beacon Press. 2006

³⁶ Waltz. *Theory of International Politics*. McGraw-Hill. 1979.

failed to secure a long-term security or a settlement of the conflict despite its military superiority³⁷. Palestinian groups continue to rebel against Israel's military presence and settlement practices in Gaza and the West Bank³⁸.

Palestinian Resistance: To offset Israel's military advantage, the Palestinians, especially groups like Hamas, fight asymmetrically. This includes unconventional techniques including guerrilla warfare, suicide bombers, and rocket attacks. These strategies enable Palestinians to carry on their fight for political recognition and sovereignty, even though they do not jeopardize Israel's military supremacy³⁹.

The war is sustained by this power disparity because, although Israel's military might allow it to maintain its borders, it has not been able to quell Palestinian resistance or reach a definitive peace agreement.

From a realist perspective, the Israeli-Palestinian conflict is essentially a fight for national interests, security, and power. The fundamental realist principles of survival and power-seeking are reflected in the conduct of both Israel and the Palestinians, who are motivated by deeply held territorial claims and security concerns. With both sides trapped in a security dilemma that feeds the cycle of violence. The ongoing imbalance of power and the involvement of other parties guarantee that the war will never be resolved.

Liberalist Perspective

The possibility for collaboration, the function of international organizations, and the significance of democratic government, human rights, and economic interdependence are the main focusses of the liberals view on international relations. Liberalism is more hopeful about the prospect of resolving conflicts and emphasizes the significance of institutions, norms, and collaboration in attaining peace. In contrast to realism, which emphasizes on conflict and power struggle⁴⁰. The liberalist view on the Israeli-Palestinian issue places a strong emphasis on international cooperation, diplomatic efforts, and the function of international organizations in promoting a peace.

The role of international organizations and norms

Liberalism emphasizes how crucial international organizations are for fostering collaboration and providing channels for dispute resolution ⁴¹. International organizations have made substantial efforts to mediate peace in the Israeli-

³⁷ Pappé. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oneworld Publications. 2006

³⁸ Mearsheimer & Walt. *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. Farrar, Straus and Giroux. 2006.

³⁹ Sayigh. *The Palestinian Armed Struggle*. Cambridge University Press. 2011.

⁴⁰ Keohane. & Nye. *Power and Interdependence*. Pearson. 2012.

⁴¹ Keohane *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. 1984

Palestinian conflict, as the United Nations (UN), the European Union (EU), and the Quartet on the Middle East, which consists of the United States, the EU, Russia, and the UN.

Regarding the Israeli-Palestinian conflict, the UN has enacted a number of resolutions, most notably one that calls for the creation of a Palestinian state alongside Israel (UN General Assembly Resolution 181, 1947). However, political differences have hindered the UN's efficacy, particularly in the Security Council, where the US has frequently rejected resolutions that criticize Israel⁴². The European Union Through both direct diplomatic involvement and financial assistance, the EU has taken a more active role in enhancing peace. The European Union has backed the two-state solution and provided incentives for both parties to engage in negotiations, including financial support for the PA to help establishing⁴³. However, the EU's participation has been limited by both external players' influence and internal disagreements.

Despite their difficulties, liberals believe that these institutions pave a way for negotiations, norm-setting for achieving peace.

Democratic Peace Theory

Democratic peace theory illustrates that democratic states are more likely to settle disputes with diplomatic negotiations rather than going to war⁴⁴. Although their political systems differ significantly, both Israel and the Palestinian states have democratic aspects in the Israeli-Palestinian relation.

Israel: Israel is a democratic nation with a free press, regular elections, and a functional political system. Foreign policy discussions are made possible by its democratic structure, and civil society has played a significant role in promoting peace initiatives like the Oslo Accords of the 1990s⁴⁵. However, the occupation of Palestinian lands frequently impedes Israeli democracy, and internal conflicts over how to strike a balance between security and Palestinian rights further impede the state from achieving peace.

Palestine: Hamas, which controls Gaza, and the Palestinian Authority (PA), which rules portions of the West Bank, share political authority over the Palestinian territories. Although the PA is criticized for its authoritarian and corrupt methods, it is more in line with liberal democratic ideals⁴⁶. However, Hamas does not follow the same democratic

⁴² Gordon Neve. *Israel's Occupation*. University of California Press. 2012.

⁴³ Keohane, & Nye, *Power and Interdependence*. Pearson. 2012.

⁴⁴ Russett & Oneal *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company. 2001.

⁴⁵ Shalev, Michael. *The Political Economy of Israel's Peace Process*. Palgrave Macmillan. 2000.

⁴⁶ Robinson, Glenn. E. *Building a Palestinian State: The Incomplete Revolution*. Cambridge University Press. 2004.

ideals and operates under an Islamist political ideology. It is more difficult for Palestinians to put up a united front in talks with Israel and in the international arena because of this internal political division⁴⁷.

Promoting democratic reforms in the Palestinian territories may increase the likelihood of peace, according to liberalist theory. A clearer road towards a two-state solution and more fruitful negotiations with Israel may result from Palestinians being able to forge better democratic institutions and more cohesive leadership.

Cooperation and Economic Interdependence

Liberalism highlights how economic interconnectedness may foster peace by raising the cost of war and adopting collaboration. Both sides of the Israeli-Palestinian conflict have strong economic linkages that might be used to promote peace including trade and labor exchange. Because Palestinians work in Israel and Israel supplies commodities to Palestinian territory, Israel and Palestine are economically connected. Opportunities for economic collaboration exist in sectors like agriculture, water, and energy, despite obstacles like the Israeli siege of Gaza and travel restrictions. Furthermore, the goal of foreign aid for economic growth, particularly from the World Bank and the EU, is to support Palestinian institutions and create the necessary environment for statehood. According to liberalism, encouraging such collaboration may result in real advantages for both parties, which would encourage harmony and lessen the probability of conflict.

International law and human rights

Liberalism emphasizes how crucial international law and human rights are to settling disputes. Both sides have experienced serious human rights abuses in the Israeli-Palestinian conflict, including Israeli military operations in Gaza and the West Bank and Palestinian travel restrictions. When it comes to matters like the legitimacy of Israeli settlements and the rights of Palestinian refugees to return to their homes in international law is crucial. Liberalism promotes respect for international legal standards because they believe it can serve as a basis for negotiation and peace. A settlement based on international law and human rights might help end the violence and protect the interest of all parties, setting the stage for a peaceful, negotiated settlement.

4. CONCLUSION

In conclusion, despite looking at the Israeli-Palestinian conflict from different angles, realism, and liberalism both provide insightful analysis about the issue. Realists see the conflict as a continuous struggle between Israel's military superiority and Palestinian aspirations for sovereignty, highlighting the crucial role of power, security, and national interest. Realism also emphasizes how challenging it is to achieve peace with the anarchic nature of the international systems. Where states place a higher priority on security and survival. Liberalism, on the other hand, focuses on the possibility of collaboration through international organizations, economic interdependence, human rights

⁴⁷ Gordon, *Israel's Occupation*. University of California Press. 2012.

frameworks, and diplomacy. It recognizes the potential of finding a solution by negotiation, emphasizing the value of international cooperation, democratic institutions, and the rule of law. Lastly, liberalism is seen to be optimistic about the possibility of peace through collaboration and international institutions, whereas realism views the conflict as firmly rooted in power dynamics. Despite the differences, both views agree that finding a solution require the involvement of other states, either for their interest or for enhancing economic interdependence to reach a constant peace.

References

- Abu-Lughod, L. (2007). *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory*. New York: Columbia University Press.
- Copeland, D.C. (1996). Economic Interdependence and Awar: A theory of Trade Expectations. *International Security*, 20(4), 5-41.
- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*, 80(4), 1151-1169.
- Feldman, R. (2021). *The Middle East and the United States: History, Politics, and Ideologies*. Rowman & Littlefield.
- Farsakh, L. (2005). *Palestinian Identity and the Struggle for Self-Determination*. Oxford University Press.
- Gershoni, I., & Jick, E. (2004). *The United States and Israel: Cultures in Conflict*. Wiley.
- Gordon, N. (2012). *Israel's Occupation*. University of California Press.
- Grieco J.M. (1988). Anarchy and The Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*. 42(3), 485-507.
- Hass, A. (2010). *Drinking the Sea at Gaza: Days and Nights in a Land Under Siege*. Metropolitan Books.
- Herz, J. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, (2), 157-180.
- Khalidi, R. (1997). *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York: Columbia University Press.
- Khalidi, R. (2006). *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Beacon Press.
- Kaufman, R. (2017). *Israel and Palestine: Peace or Apartheid*. Palgrave Macmillan.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence*. Pearson.
- Makovsky, D. (2009). *The Peace Puzzle: America's Quest for Arab-Israeli Peace, 1989–2011*. Brookings Institution Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company.

- Mearsheimer, J., & Walt, S. (2006). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. Farrar, Straus and Giroux.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf.
- Morris, B. (2004). *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Owen, J.M. (1994) How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*, 19(2), 87-125.
- Pappe, I. (2006). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oneworld Publications.
- Pipes, D. (2010). *Iran: A New Approach*. Yale University Press.
- Robinson, G. (2004). *Building a Palestinian State: The Incomplete Revolution*. Cambridge University Press.
- Russett, B., & Oneal, J. (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. W.W. Norton & Company.
- Sayigh, Y. (2011). *The Palestinian Armed Struggle*. Cambridge University Press.
- Shalev, M. (2000). *The Political Economy of Israel's Peace Process*. Palgrave Macmillan.
- Shlaim, A. (2001). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. W.W. Norton & Company.
- Smith, C. D. (2009). *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's.
- Tessler, M. (1994). *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington: Indiana University Press.
- Tilly, C. (2003). *The Politics of Collective Violence*. Cambridge University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.